

F 5c

REGIO

E63-025

**Dr. E. BOEKMANSTICHTING
- AMSTERDAM**

VERSLAG VAN HET ELFDE CONGRES
GEHOUDEN OP 20 EN 21 SEPTEMBER 1963
TE GRONINGEN

HET REGIONALISME EN DE
GROEIENDE EUROPESE GEDACHTE

N.O.C.G.

NATIONAAL OVERLEG VOOR GEWESTELIJKE CULTUUR

F 5c

REGIO

Dr. E. Boekmanstichting
F 5c ~~ht 609~~ logisch studiecentrum
117.1ⁿ

V E R S L A G VAN HET ELFDE CONGRES
GEHOUDEN OP 20 en 21 SEPTEMBER 1963
TE GRONINGEN

HET REGIONALISME EN DE GROEIENDE
EUROPESE GEDACHTE

NATIONAAL OVERLEG VOOR GEWESTELIJKE CULTUUR

HET NATIONAAL OVERLEG VOOR GEWESTELIJKE CULTUUR

Het Nationaal Overleg voor Gewestelijke Cultuur is de samenwerkende organisatie van alle provinciale culturele raden in Nederland.

In 1950 is dit overleg begonnen.

Voor het eerst in Amsterdam op initiatief van de A.M.V.J.

Eerst was de naam van het toen nog informele overleg "Cultuurcyclus", daarna werd het "Initiatief comite" genoemd en zo langzamerhand begon de lijn zich te ontwikkelen naar de Stichting N.O.G.C., waarin de gewestelijke vertegenwoordigers samenwerken ten behoeve van gemeenschappelijke culturele belangen.

Oorspronkelijk werd alleen de volkscultuur behandeld, maar vanaf 1953 werd het een en ander in breder verband gezien.

Voortdurend konden de vertegenwoordigers der gewestelijke Culturele Raden meer en meer worden ingeschakeld als cultuurdeskundigen.

Toen het overleg begon waren er nog slechts twee officiële gewestelijke culturele raden (Limburg en Friesland).

In 1959 waren er reeds acht en nu hebben alle elf provinciën een eigen Culturele Raad, die als zelfstandig orgaan de regionale culturele zaken behartigt.

Met de "Kultuurraad voor Vlaanderen" bestaat een goed contact over de culturele uitwisseling noord-zuid en over zaken die tevens de Nederlands sprekende delen van België raken.

Naast de gebruikelijke, steeds belangrijker wordende algemene werkvergaderingen wordt jaarlijks een congres georganiseerd:

1953	Arnhem	- Cultuur en Gemeenschap
1954	Leeuwarden	- Volkszang en Volksdans
1955	's-Hertogenbosch	- Het Amateurtoneel
1956	Alkmaar	- Ontmoeting amateur en kunstenaar
1957	Zwolle	- Plaatselijke Culturele gemeenschappen
1958	Middelburg	- Cultureel werk, platteland en industrialisatie
1959	Amersfoort	- De communicatiemiddelen
1960	Assen	- Recreatie en de gewesten
1961	Maastricht	- Culturele grenscontacten

Dr. E. Boekmanstichting
Kunstsociologisch studiecentrum
Keizersgracht 609
Amsterdam

1962 Delft - Decentralisatie en centralisatie in het
culturele beleid.

Met het elfde congres te Groningen hebben dus alle provinciën
bij toerbeurt het N.O.G.C.-congres gastvrijheid kunnen verle-
nen.

Dit jaar heeft het bestuur van het N.O.G.C., bestaande uit:

Dr W.Verkaide, Arnhem, voorzitter

Mevrouw G.G.Faber-Hornstra, Leeuwarden, penningmeesteresse

Dr P.H.Schröder, Haarlem

H.Sloots, Rossum(Gld.)

Mr Stan Smeets, Weert

H.Visser Amersfoort en

Drs H.J.Jonker, Hilversum, secretaris,

voor het Congres, na overleg met de Algemene Vergadering, het
thema:

Het Regionalisme en de Groeiende
Europese Gedachte"

zodanig gekozen, dat bij de afsluiting van deze eerste congres-
cyclus, alle bij voorgaande bijeenkomsten behandelde onderwerpen
nog eens gezamenlijk aan de orde kwamen.

Als inleiders werden uitgenodigd:

Prof Dr H.J.Keuning

Hoogleraar in de geografie aan de
Rijksuniversiteit te Groningen

Dr H.Wouters

Ambtenaar van het Belgisch Minis-
terie van Openbaar Onderwijs te
Brussel en

Dr J.Linthorst Homan

Lid van de Hoge Autoriteit van de
Europese Kolen- en Staalgemeenschap
te Luxemburg.

Voor de voorbereiding en uitvoering werd een Congrescomité benoemd, waarin zitting hadden:

Dr W.Verkade, Arnhem, voorzitter

C.Cabout, Groningen, secretaris

Mr J.A.Buurma, Groningen

Mevrouw T.F.Clevering-Meyer, Eenrum

Mevrouw G.G.Faber-Hornstra, Leeuwarden

Drs H.J.Jonker, Hilversum

Ir P.van Loo, Groningen

Drs K.Peletier, Winschoten

A.Post, Oude Pekela

B.de Ridder, Groningen

Dr P.H.Schröder, Haarlem

H.Sloots, Rossum

Mr Stan Smeets, Weert

H.Visser, Amersfoort

Mr G.L.P.Warburg, Haren

Stenografisch Verslag: Jan Bom, 's-Gravenhage

Ten Geleide

Zoals uit de slotwoorden van de voorzitter van het N.O.G.C.-congres bleek, waarvan men hierachter het verslag noge aantreffen, heeft het onderwerp: "Het regionalisme en de groeiende Europese Gedachte" meer tot verdere studie aangespoord, dan tot algemeen aanvaarde, of gemakkelijk te aanvaarden conclusies geleid.

De inleidingen waren bedoeld, om de deelnemers -en de culturele werkers in de Nederlandse provincies in het algemeen - aan het denken te zetten, niet om hun pasklare oplossingen aan de hand te doen.

Uit de inleiding van Prof. Keuning, en de discussies die deze uitlokte, bleek wel duidelijk, dat er nog wel enige bezinning ontrent het begrip " regionalisme" nodig is, wil men een, óók voor de toekomst, vruchtbaar uitgangspunt kiezen.

Uit het overzicht van Dr Wouters bleek, hoe uiteenlopend de problematiek der regionale minderheden is en hoezeer voor verschillende moeilijkheden deze een oplossing van een Europese éénwording verwachten.

En uit het duidelijke beeld dat Excellentie Linthorst Homan van het decentralisatiebeleid van de Europese Gemeenschappen gaf, komen wel de kansen voor gewesten naar voren, die door een centrale overheid wat te zeer als uithoek zijn behandeld, naar hij gaf geen indelingen voor deze sociaal-economische streekverbanden en bepaáld geen recepten hoe deze kansen moeten worden benut. Deze recepten bestaan ook niet en het zal nog heel wat studie en discussie vergen, vóór alle gewesten in Noord- en Zuid Nederland, de eigen kansen in deze ontwikkeling zullen overzien.

Het N.O.G.C. schrikt voor deze discussie niet terug. Het wil deze gaarne met deskundigen van het Europese integratie-proces voortzetten op regionaal-, nationaal-, Benelux-, en Europees niveau.

Het hierna volgende verslag zal daarbij ongetwijfeld waardevol studiemateriaal kunnen bieden. De daarin niet beantwoorde

vragen echter zullen voor elk gewest op eigen wijze moeten worden opgelost.

Eerst daarna zal naar een gemeenschappelijke N.O.G.C. samenvatting gestreefd kunnen worden en naar een methode om de problematiek meer onder de ogen van de nationale regeringen te brengen op een wijze die het gewestelijk leven niet slechts in stand kan houden, doch zelfs een nieuwe dimensie kan geven.

Het Bestuur van het N.O.G.C.

November 1963

Welkomstwoord van de voorzitter van het
Nationaal Overleg voor Gewestelijke Cultuur
Dr W. Verkade

Excellentie, Mijnheer de Commissaris der Koningin, dames en heren !

Van harte heet ik U allen welkom in deze jaarlijkse ontmoeting van culturele bewindslieden en culturele werkers. In het bijzonder heet ik welkom de Commissaris der Koningin in de Provincie Groningen, Mr Fock, en alle Gedeputeerden van zijn Provincie. Ik heet voorts welkom de heer Mr L.B. van Ommen, Hoofd van de Afdeling Volksontwikkeling van het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, die wij ook dit jaar weer hier mogen zien als vertegenwoordiger van de Minister. Ik vermeld hierbij, dat de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen en het Provinciaal Bestuur van Groningen tezamen met het Fonds Groningen 1948 deze bijeenkomst materieel mogelijk hebben gemaakt.

De geestelijke grondslag voor dit Congres zal worden gelegd door de drie inleiders van vandaag. Dat zijn Prof. Dr H.J. Keuning, Dr Herman Wouters en Dr J. Linthorst Homan, die U hier achter de tafel ziet zitten en die ik hierbij ook in het bijzonder welkom heet.

Zowel de ontwikkeling van de laatste jaren als het onderwerp van dit Congres hebben er toe geleid, dat wij hier een ruime delegatie mogen begroeten uit België. Ik noem de Belgische culturele attaché, Dr Clerckx, verder de vertegenwoordigers van de Kultuurraad voor Vlaanderen en de vertegenwoordigers van de Nederlands sprekende Provincies in België.

Het doet mij genoegen te kunnen constateren, dat niet alleen het Provinciaal Bestuur van Groningen hier vertegenwoordigd is, maar dat nog zeven andere Provincies gevolg hebben gegeven aan onze uitnodiging een vertegenwoordiging naar dit Congres af te vaardigen. Wij stellen dit jaarlijkse contact met Gedeputeerden en hoofdambtenaren van de Provincies op zeer hoge prijs. Daarin zien wij een bevestiging van het zeer intensieve en goed contact, dat de Culturele Raden met de Provinciale Besturen hebben.

Ik noem hier ook gaarne de vertegenwoordigers van de twee zusterorganisaties "Het Nederlands Cultureel Contact" en "de Nederlandse Jeugdgemeenschap". Ook wil ik in mijn welkomstwoord gaarne betrekken de secretaris van de Raad voor de Kunst en de vertegenwoordigers van de beide organisaties voor het amateurtoneel de N.A.T.U. en het W.K.A.

Dan wil ik graag afzonderlijk begroeten de heer Bernard Verhoeven, die evenals de heer Linthorst Homan oud-voorzitter is van het N.O.G.C. Wij zijn niet vergeten, dat de heer Verhoeven samen met de heer Rooswinkel aan de wieg van dit cultureel overleg heeft gestaan.

Tenslotte heet ik van harte welkom de vertegenwoordigers van de pers en van de radio. Er is belangstelling van de zijde van de A.V.R.O., de N.C.R.V., de R.O.N.O., de Regionale Omroep Zuid en van de Nord West Deutscher Rundfunk.

Wij stellen het op hoge prijs, dat zij aandacht aan dit Congres geven, zodat wat wij hier gaan bespreken ook in wijdere kring bekend wordt.

Ik verzoek thans gaarne de heer Fock, Commissaris der Koningin, dit Congres officieel te openen.

Toespraak Mr C.L.W.Fock, Commissaris der Koningin
in de Provincie Groningen.

Excellentie, Mijnheer de Voorzitter, dames en heren !

Verleden jaar heeft mijn ambtgenoot in Zuidholland, Uw Congres in Delft toesprekende, gezegd, dat hij zich niet goed kon voorstellen wat de Commissaris der Koningin in de volgende provincie nog wel zou kunnen zeggen ter gelegenheid van een nieuw Congres. Ik weet niet of mijn ambtgenoot dat zei omdat hij meende, dat hij al alles gezegd had.

Ik waag het er echter op voor Uw gezelschap te spreken, ter inleiding van dit Congres, temeer omdat ik heb begrepen dat het bij U een traditie is geworden dat een Commissaris der Koningin dit doet.

Allereerst een woord van welkom. Ik verheug me over Uw komst in de Provincie Groningen. Haar hoofdstad - zo dichterbij beschreven in het Groningse volkslied - is een stad waar het goed toeven is. Ik hoop, dat de indrukken die U van stad en Provincie zult opdoen een stimulans zullen zijn voor een herhaald bezoek.

Onze provincie bevindt zich - zoals U ongetwijfeld weet - in een ontwikkelingsperiode. Die constatering moet worden aangevuld. Het is namelijk niet zo, dat deze ontwikkeling het aanzien heeft van een langzame en gestadige evolutie. Groningen is daarentegen - het mag niet voldoening worden vastgesteld - bezig een toneel te worden waarop de taferelen snel wisselen.

Op twee katalyserende factoren wil ik wijzen. Het stimuleringsbeleid van de rijksoverheid heeft de krachtige aanzet gegeven tot de zo noodzakelijke verdere industrialisering van ons gewest. Vervolgens scheppen de in de provincie aanwezige bodenschatten, waarover U gisteravond in de courant weer iets nieuws hebt kunnen lezen, de mogelijkheden de provincie Groningen en haar potenties tot ver over de landsgrenzen bekendheid te geven.

De horizon voor Stad en Ommelanden is thans, naar het lijkt, lichter dan ooit te voren. Er zijn echter naast de welvaart ook andere zaken, die de aandacht moeten hebben. Het woord van welkom aan Uw Congres bevat daarom een ondertoon van grote waardering

voor het werk van het Nationaal Overleg voor Gewestelijke Cultuur als overkoepelend orgaan van de Provinciale Culturele Raden.

In zijn jaarverslag over 1843 - nu honderdtwintig jaar geleden - aan Z.M. de Koning schreef de Gouverneur in de provincie Groningen de volgende van bezorgdheid doortrokken zinnen:

"Integendeel, wanneer men het oog slaat op het uitwendig voorkomen van de stad Groningen en van vele voorname vlekken en dorpen, op de bedrijvigheid en het vertier, aldaar heerschende, op de toenemende weelde, op de schaarsheid van woningen in vele plaatsen en op de hoge prijzen, waarvoor alle onroerende goederen, en vooral landerijen, verkocht worden, dan zoude men veeleer geneigd worden, om aan toenemende bloei te denken."

Deze aanhaling kon uit een recent verslag over de situatie in dit gewest zijn getrokken. Voldoening over de bereikte welvaart, maar hoe staat het met de samenleving? Heeft een ieder oog voor de veranderingen, die zich ook hier voltrekken? De Provincie is immers niet meer het gewest van vroeger. Uit dit besef is de samenwerking tussen de noordelijke provinciale besturen geboren. De uitdrukking "het noorden des lands" is bezig een begrip te worden. Zo wordt meegebouwd aan een verdere integratie.

De overheid moet zich afvragen of deze ontwikkeling door de burger wordt gevolgd. Voelt bijvoorbeeld een Groninger zich als noorderling suigeneris of zal hij over enige tijd tot de ontdekking komen dat hij het tegen wil en dank is geworden? Zal hij dan hierop misschien reageren door zich krampachtig te gaan vastklampen aan het overoude eigene en dit gaan cultiveren waarbij de realiteitszin verschraalt? De vragen vermenigvuldigen zich en dan belanden we als vanzelf bij het onderwerp waarover u gaat congresseren.

Het regionalisme en de groeiende Europese gedachte. Dit thema zou velen onzer een vijftiental jaren geleden nog zeer utopistisch zijn voorgekomen. Het behoort nu - het te ontkennen zou van weinig realiteitszin getuigen - tot een van de vraagstuk-

ken waarvoor ook de gewestelijke overheid zich steeds vaker gesteld zal zien.

Stad en provincie zijn in het verleden dikwijls in de gelegenheid geweest zich Europees in te stellen. Soms niet vrijwillig; het enkele weken geleden gevierde "Ontzet van Groningen in 1672" getuigt daarvan. Doch anderzijds kan worden gezegd, dat de stad Groningen door haar Universiteit vrijwel steeds een Europees centrum is geweest. Studenten uit alle delen van ons werelddeel : Duitsland, Zwitserland, Scandinavië, Schotland, Frankrijk en ook Italië en Hongarije, werden en worden hier in de wetenschappen bekwaamd door hoogleraren, die ook uit vele landen naar het noorden kwamen. Maar de invloed van deze buitenlandse samenlevingscomponenten bleef - en naar ik meen blijft - beperkt tot de eigen universitaire kring.

Dit is heden ten dage geheel anders. Zo juist noemde ik de mogelijkheden om deze Provincie, ja het gehele Noorden, grotere bekendheid te geven tot ver over de landsgrenzen. De overheid bevordert de welvaart. Zij behoort echter tevens het welzijn van haar onderdanen te dienen. Van de overheid mag echter niet worden verwacht, dat zij samenlevingspatronen zal gaan voorschrijven. Doch het is van groot belang, dat de bevolking er zich van bewust wordt waar het om gaat. Wanneer dit begrip ontbreekt zal moeten worden gestimuleerd tot het meedenken over de vragen die aan de orde zijn, want het gaat hier om levensvragen.

In de uitnodigingsfolder van Uw Congres zijn vragen opgenomen, die de overheid ook als de hare kan beschouwen. Wanneer men zich gaat verdiepen in de problemen, die een verdergaande Europese integratie zal opwerpen, zullen aan Uw vragen nog vele kunnen worden toegevoegd.

Zo kan ik me voorstellen, dat op den duur naast de provinciale - of zo men wil regionale - en de nationale autonomie ook een Europese autonomie als iets vanzelfsprekends zal worden beschouwd. Naarmate de eenwording van Europa duidelijker gestalte gaat krijgen - en wij hopen toch allen, dat dit ondanks alle dikwijls ernstige tegenslagen mogelijk zal zijn - zal de neiging toenemen de autonomie van het overkoepelende Europese gezagsorgaan - waarop uiteraard een democratische controle dan mogelijk moet zijn -

te verstevigen. Dit zal waarschijnlijk gaan ten koste van de nationale gezagsorganen.

Het zal voor de gemiddelde burger niet eenvoudig zijn, al was het alleen al in verband met taalverschillen, om zich verbonden te gaan voelen met die grotere eenheid waar mee hij te maken krijgt, i.c. Europa.

Alle Europese bewegingen ten spijt is dit een opgave, die voor velen mentaal en psychisch moeilijk te verwerken zal zijn, althans zal het uitgroeien tot Europees burger, zoals men zich in de Verenigde Staten Amerikaans burger voelt, een proces van lange adem zijn. Het nationale denken begint dan echter wel aan betekenis te verliezen. Het lijkt mij dan ook niet geheel denkbeeldig dat in deze ontwikkeling de regio, die het dichtst bij en het eenvoudigst te grijpen is, voor de burger weer van grotere betekenis zal gaan worden.

Mijnheer de Voorzitter! Het komt mij voor, dat ook dit aspect het bestuderen waard is. Omdat de in Uw folder moeilijk maar zeer wezenlijk genoemde vragen hier aan de orde zullen worden gesteld, verheug ik mij over Uw Congres, dat in zijn aanpak van moed blijkt geeft. Helaas zal ik Uw Congres niet in zijn geheel kunnen bijwonen, omdat andere bezigheden mij nopen U alweer vrij spoedig te verlaten.

Met de wens, dat - na de uitermate deskundige voorlichting die U zult genieten - Uw Congres aan het einde van de hiervoor bestemde dagen als geslaagd zal kunnen worden beschouwd, verklaar ik Uw zittingen gaarne voor geopend.

De Voorzitter: Mijnheer de Commissaris, Ik dank U hartelijk voor het feit dat U dit blifde Congres van het N.O.G.C. hebt willen openen en voor Uw openingstoespraak. De gedachten die U daarin hebt aangeroerd zullen wij zeker herinneren in de komende discussies. Van deze gelegenheid maak ik gebruik de hoop en het vertrouwen uit te spreken, dat Groningen in de gewestelijke ontplooiing binnen de Europese samenwerking een belangrijke rol zal spelen.

HET DILEMMA VAN HET REGIONALISME

Inleiding door Prof. Dr. H. J. Keuning

Excellentie, Mijnheer de Voorzitter, dames en heren.

Het N.O.G.C. als organisator van dit Congres heeft mij gevraagd te spreken over het regionalisme in zijn verhouding tot de groeiende Europese gedachte.

Ik heb gemeend in dit verband het woord dilemma te moeten gebruiken.

Wanneer men in een woordenboek het woord "dilemma" opslaat, dan vindt men daarvoor omschrijvingen in de trant van "een netelige situatie", "de noodzaak van een keuze tussen twee wegen welke beide hun voor en hun tegen hebben", "een moeilijke keuze" of iets dergelijks. Echter in al hun verscheidenheid stemmen deze omschrijvingen in zoverre overeen, dat daarin de noodzaak van een keuze besloten ligt. Zo zou ik mij dan ook alleszins kunnen voorstellen, dat ook met betrekking tot het regionalisme van een dilemma zou kunnen worden gesproken, wanneer dit, zoals in het kader van dit Congres de bedoeling is, tegenover de groeiende Europese gedachte wordt geplaatst. Immers bij het regionalisme in de zin van een bewustwording en handhaving van het streekeigene, denken wij toch in de eerste plaats aan een streek, met andere woorden aan een ruimtelijke eenheid van beperkte omvang, zoals Friesland, Dithmarschen, Bretagne, enz., welke men alle een micro-regio zou kunnen noemen. Daartegenover wordt dan in het kader van de Europese gedachte een ruimtelijke eenheid van veel grotere omvang, een macro-regio geplaatst, waarbij het micro-regionalisme voor de vraag komt te staan of het onder deze omstandigheden nog zin heeft haar strevingen voort te zetten wanneer in toenemende mate het verlangen naar zulk een grotere ruimtelijke eenheid - bijvoorbeeld in de vorm van een Verenigd Europa - uitgaat.

Echter bij een nadere beschouwing blijkt, dat in het kader van de genoemde tegenstelling met betrekking tot het micro-regionalisme geenszins van een tragische situatie behoeft te worden gesproken. Om dit aan te tonen zal het allereerst nodig zijn even dieper op het wezen van het regionalisme in te gaan. Ik zou hierbij geen diepgaande beschouwing willen ontwikkelen, maar mij willen houden aan de korte en bondige definitie die indertijd mijn co-referent Linthorst Homan van het regionalisme heeft gegeven. Die definitie, luidt, : "het besef van de levensstijl van een aan een bepaalde streek gebonden leefgemeenschap."

Werkt men deze definitie nader uit, dan blijkt deze streekggebonden levensgemeenschap of levensstijl te zijn opgebouwd uit een groot aantal componenten, zoals geografische, historische, sociologische en culturele en - niet op de laatste plaats - de taal, die samen en in onderlinge vervlochtenheid voor de betrokken streekbevolking een sfeer van geborgenheid scheppen, zoals Elema het eens in een helaas nimmer gepubliceerde voordracht uitdrukte. Persoonlijk zou ik in dit verband liever willen spreken van een sfeer, waarin men het prettigst werkt en leeft en waarin de meest gunstige voorwaarden voor de ontplooiing van de individuele capaciteiten worden geboden. Houden wij het gemak-

halve bij de kortere term "geborgenheid", dan zullen wij ons toch niet mogen ontveinzen, dat daarin een tweetal consequenties verscholen liggen die in zekere zin een tegenstrijdigheid vormen. Enerzijds is er het besef, dat in de hedendaagse economische en maatschappelijke situatie zulk een geborgen en streekgebonden leefgemeenschap nimmer meer tot een totale autarkie kan en mag uitgroeien, anderzijds is er de consequentie, dat de geborgenheid tezelfdertijd de noodzaak oproept tot verdediging tegen vreemde invloeden die het streckeigene of het leefeigene dreigen te verstoren.

Het komt mij voor, dat deze uitwerking van de definitie van het regionalisme van Linthorst Homan evenzeer toepasselijk is op de Europese gedachte of het streven naar een Verenigd Europa. Naar mijn mening toch zullen wij ook de Europese gedachte moeten interpreteren als het zich bewust worden van een eenheid, vooral op economisch, sociaal- en cultureel gebied en als zodanig een eenheid met een eigen karakter. Ook in de Europese gedachte ligt een element van verdediging verscholen, een verdediging tegen het gevaar van een vervlakking, dat van nieuwe landen als de Verenigde Staten en Canada uitgaat, al is wellicht dit gevaar niet meer zo groot als in de twintiger jaren, toen Huizinga en Halfeld hun bekende boeken tegen het Amerikanisme schreven. Een verdediging ook tegen de groeiende wereldmacht van communistisch China en zulks des te meer, sedert wij beginnen te beseffen, dat het Chinese communisme geenszins een klakkeloze toepassing is van het uit het Europese denken geboren Marxisme, doch dat daarin allerlei elementen van de autochthone Chinese beschaving zijn verweven en daarop zelfs wordt teruggegrepen bij de uitwerking van de ideeën. Een verdediging misschien ook tegen de Russische invloedssfeer, al ligt de interpretatie daarvan wat moeilijker. In dit licht gezien, zou men ook de Europese gedachte een vorm van regionalisme kunnen noemen.

Het verschil met het regionalisme in de gebruikelijke zin des woords is wel gelegen in het feit, dat de Europese gedachte werkt met een eenheid in de verscheidenheid, met een samenbundeling van leefgemeenschappen, die de vorm en omvang hebben aangenomen van "landen" en "naties". Deze leefgemeenschappen, die ook weer territoriaal gebonden zijn, hebben dezelfde componenten als die welke in het voorgaande met betrekking tot het regionalisme in engere zin werden genoemd en die tot het eigen karakter van de afzonderlijke landen en volkeren hebben bijgedragen. Helaas is het beschikbare materiaal nog veel te onvolledig, om tot een voldoende typering van het wezen dezer - laten wij maar zeggen - "nationale" leefgemeenschappen te komen. Voor Engeland beschikken wij over het uitstekende werkje van Cohen Porthelm uit 1926 dat ons inderdaad iets van het eigen karakter van Engeland doet gevoelen. Een soortgelijke studie van Distelbarth over Frankrijk graaft al veel minder diep en voor Duitsland verkoren wij al geheel in het ongewisse. Dit laatste valt des te meer te betreuren, wanneer wij willen trachten de ruimtelijke begrenzing van het Europa van de Europese gedachte vast te stellen. Moet deze grens inderdaad bij de Oder-Neisse-linie worden gelegd, of moeten de staten, die men wel onder het begrip "Midden-Europa" samenvat, nog tot Europa worden gerekend? Het is een vraag, waarmee begrijpelijkerwijze vooral de Duitsers zich hebben beziggehouden, zonder dat zij echter tot een bevredigende oplossing zijn gekomen.

Wanneer wij nu ook deze nationale eenheden - wij zouden in dat geval van meso-regio's kunnen spreken - als leefgemeenschappen mogen beschouwen, waaraan een sterke mate van geborgenheid is verbonden, dan blijft nog de vraag waarin dan de eenheid is gelegen, die deze verscheidenheid van leefgemeenschappen tot de eenheid van een "Europa" samenbundelt. Deze vraag is niet gemakkelijk te beantwoorden en valt in feite ook buiten de orde van dit Congres. Persoonlijk zou ik dit antwoord willen zoeken in de wederzijdse bevruchting, welke de afzonderlijke nationale leefgemeenschappen door een eeuwenlang nauw contact hebben ondergaan, en waarop wij telkens weer stoten wanneer wij - en dat is naar mijn mening wel typisch Europees - door de oppervlaktelaag van het leven van alledag heen, de diepere achtergronden van ons nationale bestaan trachten te doorgronden.

Doch laat ik met deze laatste opmerking dit deel van mijn betoog afsluiten. De voorgaande beschouwingen toch hadden geen ander doel dan te betogen, dat wij in feite te doen hebben met een scala, of beter nog met een hiërarchie van regionalismen, van welke hiërarchie de verschillende delen alle uit dezelfde componenten zijn opgebouwd, en die in wezen hetzelfde doel nastreven. In andere woorden geformuleerd: het dilemma van het regionalisme is niet gelegen in zijn tegenstelling tot de Europese gedachte. Zelfs zou men kunnen zeggen, dat binnen het ruine kader van de Europese gedachte een regionalisme in de meest beperkte vorm, dus micro-regionalisme zoals wij dat ook in deze provincie kennen, alleszins op zijn plaats is, mits het levend is. Eigenlijk komt het op het woordje "levend" aan. Een levend regionalisme is een regionalisme - en ik gebruik dit begrip nu weer in zijn engere betekenis - is een regionalisme, dat nog zin heeft in de actuele situatie en daarin ook daadwerkelijk de functie van een leefgemeenschap kan blijven vervullen. Het is nu juist de mogelijkheid deze taak te blijven vervullen, die aan een gerechte twijfel onderhevig moet worden geacht.

Nu zult U ongetwijfeld hebben begrepen, dat de interpretatie, welke ik in het vorengezegde aan de Europese gedachte heb gegeven, ver uitgrijpt boven de realiteit van het ogenblik. Voor het ogenblik immers manifesteert de groeiende Europese gedachte zich in hoofdzaak op economisch en politiek gebied. Van deze beide manifestaties of ontwikkelingen acht ik die in de politieke sfeer het minst gevaarlijk voor het regionalisme in zijn beperkte ruimtelijke zin. Het komt mij namelijk voor, dat een Verenigd Europa zoals dat in de politieke sfeer wordt nagestreefd moeilijk verder kan uitlopen dan op een organisatie van staten op federatieve grondslag, waarbij bij de constituerende leden nog lange tijd de factoren zullen blijven doorwerken, die eertijds het aanzien aan hun afzonderlijkheid hebben gegeven. In een wat overdreven vorm kunnen wij de werking van deze factoren waarnemen, bijvoorbeeld doordat de Gaulle voortdurend spreekt over de "gloire" van Frankrijk of in het binnenlandse verzet in Engeland tegen een "continentale" politiek.

Anders is het gesteld met de manifestering van de Europese gedachte in de economische sfeer, welke reeds verder is voortgeschreden en die onder meer in de E.E.G. een voorlopige vorm heeft gevonden. Zonder ook maar voor één ogenblik het waardevolle van een economische eenwording van Europa te willen betwijfelen, mogen wij ons toch niet ontveinzen, dat het regionalisme in beperkte

zin, dus het micro-regionalisme ernstige gevaren in zich draagt, door dat zij zich eenzijdig op één bepaalde sector van onze samenleving betreft, namelijk op het economische leven. In tweëerlei opzicht openbaren zich deze gevaren. In de eerste plaats, omdat deze economische eenwording ten nauwste verbonden is met een verschijnsel van algemene aard, dat niet met een bepaald gedeelte van Europa is verbonden, maar dat eigenlijk als een stuk Europa kan worden beschouwd. Ik denk aan onze moderne, zo sterk in technische zin ontwikkelde beschaving. Deze moderne, technische beschaving mag ongetwijfeld als het produkt van een typisch Europese denkactiviteit worden beschouwd, waartoe - zoals de geschiedenis van de wetenschap ons leert - alle landen van Europa op hun beurt een bijdrage hebben geleverd. Immers het is toch de hernieuwde studie van de natuurwetenschappen in de 16e en 17e eeuw geweest, die de grondslag heeft gelegd voor de talrijke revoluties op technisch gebied zoals wij die ook thans nog dagelijks beleven, en waarvan de invloed over de gehele aarde is uitgestraald.

Deze technische revoluties hebben ons allerlei zaken geschonken, die wij niet meer uit onze samenleving zouden willen missen en zelfs niet meer zouden kunnen missen, omdat zij een noodzakelijk bestanddeel van ons leven en van onze bestaansmogelijkheid zijn geworden. Vooral dit laatste zal duidelijk worden, zodra wij ons realiseren, dat deze technische vindingen niet een spel van de wetenschap zijn gebleven, maar in economische waarden zijn omgezet en daarmee bepalend werken voor de economische ontwikkeling van Europa.

De gevaren, welke voor het micro-regionalisme in deze economische ontwikkeling zijn gelegen worden eerst recht duidelijk, wanneer wij nog een tweede aspect van deze moderne beschaving in onze beschouwingen betrekken.

De toepassing van de technische vindingen in onze economie heeft tot op zekere hoogte een regionale arbeidsverdeling en een specialisering met zich meegebracht en het laat zich voorzien, dat deze zich bij de ontwikkeling van een Europese economische gemeenschap nog verder zullen ontwikkelen. Het is zeker niet te boud te veronderstellen, dat in het kader van deze ontwikkeling in een aantal functionele eenheden, met andere woorden in een aantal gebieden, die ieder voor zich een bepaalde functie ten opzichte van het geheel zullen uitoefenen.

In een vleug van optimisme zou men kunnen denken, dat uit dit functionalisme een nieuw regionalisme zou kunnen worden geboren, waarbij het dan echter de vraag blijft of deze functionele eenheden zich met de regio's in beperkte zin zouden dekken. Maar afgezien daarvan zou dit functionalisme zich toch slechts richten tot één bepaald aspect van de regio, namelijk op economische, en dat is, zoals nader zal blijken zeker niet zijn sterkste zijde. Bedenken wij daarbij bovendien, dat dit functionalisme een uitvloeisel is van moderne beschaving, dan zal het duidelijk zijn dat in de aanvang gestelde controverse van de het regionalisme in beperkte zin tegenover de macro-regio van de Europese gedachte dient te worden getransporteerd in een andere controverse en wel in die van de micro-regio tegenover de economische sector van de groeiende Europese gedachte. In andere woorden gezegd is het de moderne getechniseerde beschaving, welke als alternatief tegenover de strektgebonden leefgemeenschap moet worden geplaatst en

waartussen in zekere zin een keuze moet worden gedaan. Het is in dit opzicht dat met alle recht van een dilemma kan worden gesproken.

In de keuze nu, waarvoor dit dilemma ons plaatst, staan de kansen van het regionalisme uitermate zwak. Dat het micro-regionalisme zich deze zwakheid bewust is, spreekt al uit het feit, dat in verschillende regionalistisch denkende kringen - en ik denk nu in het bijzonder aan ons eigen land - herhaaldelijk de vraag aan de orde wordt gesteld, welke houding dient te worden aangenomen tegenover "het nieuwe, dat van buiten de regio tot ons komt", een vraag, die enige jaren geleden in het maandblad "Groningen" door Niehoff nog eens scherp werd gesteld. Vragen wij ons af, wat onder dit "nieuwe" moet worden verstaan, dan blijkt dit niet alleen uit een stuk algemene moderne beschaving te bestaan, zoals dit ons dagelijks door literatuur, pers, radio enz. wordt voorgelegd, doch blijkt het daarbij ook te gaan om de invloeiing van streekvreemde bevolkingselementen in verband met een politiek van algemene welvaartsbevordering, zoals bijvoorbeeld door industrievestiging. De moeilijkheid bij het bepalen van een gedragslijn tegenover deze invloeiing ligt wel in het feit, dat deze in zeker opzicht kleurloos is. Ik bedoel daarmee het volgende. Het is nauwelijks nodig erop te wijzen, dat heden ten dage het micro-regionalisme zich slechts tot enkele delen van ons land beperkt, zoals Friesland, Groningen, Twente, Limburg en enkele andere gebieden. Bevolkingsoverstroming tussen deze gebieden onderling behoeft geen aantasting van het streek-eigene te betekenen, aangezien de emigranten, zoals de ervaring leert, op de een of andere wijze - zij het ook niet altijd op de juiste manier - tot behoud van het streek-eigene bijdragen. Doch buiten deze uitgesproken regio's liggen grote gebieden, zoals bijvoorbeeld de randstad-Holland, waarvan de bevolking geen bewuste of doorleefde streekgebondenheid kent. Hun beschaving is algemeen Europees of algemeen Nederlands en daarmee van een bestaande regio uitgaande kleurloos, dat wil zeggen dat zij niet het stempel van een bepaalde streek draagt. Het is in dit opzicht wel typerend, dat door de Groninger de rest van Nederland "Holland" wordt genoemd, en dat dit Holland ten zuiden van Meppel begint; Doch de moeilijkheid is, dat deze algemeen Nederlandse beschaving tegelijk ook de beschaving van de regionalist is, op grond van zijn Nederlandschap of Europeaan en op grond van het feit dat hij Europeaan is. Maar terwijl hij als regionalist er naar kan streven deze beschaving met zijn regionale leefgemeenschap tot een harmonisch geheel te verweven, gaat dit veel moeilijker ten aanzien van de kleurloze immigranten, die alleen maar dragers van deze algemene Nederlandse of Europese beschaving zijn. Is reeds de handhaving van het eigen karakter van de streekgebonden leefgemeenschappen tegenover een kleurloze macht op zichzelf 'n moeilijke aangelegenheid, daarnaast mogen wij niet de ogen sluiten voor het feit, dat het regionalisme zelf ook aan een uithollingsproces onderhevig is.

Wellicht kan de werkzaamheid van dit proces het best worden geïllustreerd aan de hand van de door mij genoemde componenten, waaruit de regionale leefgemeenschap is opgebouwd. In de eerste plaats dient in dit verband te worden gesproken over het landschap, dat als het kader van een leefgemeenschap kan worden beschouwd en dat

door zijn klimaat, reliëf en begroeiing aan een streek een eigen karakter verleent. Dat het landschap aan een leefgemeenschap een bepaald aspect verleent, behoeft nauwelijks te worden betoogd. Men stelde slechts het Noorse fjordenlandschap tegenover het vlakke landschap van west-Nederland om dit verschijnsel te begrijpen. Daarbij hebben de onderzoekingen van de psycholoog Hellpach wel bewezen, dat dit landschap ook in psychisch opzicht de mens beïnvloedt en hem een bepaalde mentaliteit verleent. Ook hiervan zouden verschillende voorbeelden zijn te noemen. Zo is het bijvoorbeeld bekend, dat voor vele Friezen, die aan de wijidheid en openheid van hun land gewend zijn, het gesloten landschap van de Gelderse Achterhoek een obsessie vormt. Echter deze interpretatie van het landschap, dat ook zulk een belangrijk bestanddeel van het Duitse begrip "Heimat" vormt, betreft toch in de eerste plaats het natuurlijke landschap. De leefgemeenschap toch vindt zijn eigenlijke ruimtelijke basis in het cultuurlandschap, zoals dat door de menselijke activiteiten uit het natuurlijke landschap is ontstaan. De ligging van de boerderijen, hun verspreiding of hun groepering tot dorpen of gehuchten, de vorm en inrichting van de boerderijen, in de loop der eeuwen nauw aangepast aan de in het landschap gelegen mogelijkheden, de gang van de werkzaamheden in de landbouw, enz., verdiepen het natuurlijke begrip van de Heimat door middel van een aantal menselijke factoren tot een aan het landschap gebonden werkelijke leefgemeenschap. Ook in dit opzicht zijn zelfs binnen ons land de tegenstellingen opvallend. Men vergelijke slechts de intimiteit van het boerenleven in de Achterhoek, zoals dat op zo indringende wijze uit de jeugdherinneringen van de Achterhoekse onderwijzer Heuvel naar voren treedt, met dat van de Groninger of Friese kleiboer. Elena rekende in zijn eerder genoemde voordracht destijds tot het landschap ook de stad, en terecht.

Inderdaad bestaat er naar vorm en inhoud een voelbaar verschil tussen een Friese- en een Gelderse stad en duidelijker nog wordt dit verschil buiten onze grenzen, waar er wel een grote afstand ligt tussen een kleine stad van de Waterkant en de oude nog steeds ommuurde boerenstadjes van midden- en zuid-Duitsland, die voor ons de Duitse romantiek en sentimentaliteit ten dele begrijpelijk maken.

Maar zoals de stad en ook het cultuurlandschap het produkt zijn van menselijke activiteiten, zo is het juist deze menselijke component die door de moderne ontwikkeling wordt aangetast en de inhoud van de leefgemeenschap doet verschromelen. De toepassing van nieuwe landbouwmethoden, en daarmee gepaard gaande verzakelijkte inrichting van boerderijen, hebben een rationalisering en een uniformering van het cultuurlandschap tot gevolg gehad en daarmede een verzwakking van het streekeigene. Dat kan men bijvoorbeeld heel goed waarnemen in Dithmarschen. Men heeft daar een regio met een oude boerencultuur waarvan in de literatuur vaak melding is gemaakt. Op het ogenblik is het een gebied met afschuwelijke lelijke boerderijen en silo's en de oude boerenkunst lijkt daar wel geheel te zijn verdwenen. De voortschrijdende mechanisatie en rationalisatie treden in de plaats van vroegere samenwerking en traditionele werknemers- werkgeversverhoudingen en verminderen daarmee ook de gemeenschapsgedachte binnen de leefgemeenschap.

Ook al moet onmiddellijk worden toegegeven, dat deze leefgemeenschap eertijds geenszins in alle opzichten juist functioneerde. En wat de stad betreft heeft de industrialisatie in het bijzonder vele steden in omvang doen toenemen, doch ook hier heeft het ontstaan van uniformiteit het eigen karakter der steden verzwakt. De nieuwe wijken van Groningen lijken als twee druppels water op die van Maastricht of zelfs van Kopenhagen.

Sanenvattende kunnen wij niet anders dan tot een verzwakking van het streekeigene concluderen, voorzover dat in het landschapsbeeld belichaamd wordt. Daartegen helpt niet het restaureren van een aantal kerken of molens of het conserveren van een aantal typische boerderijen of woonhuizen. Zij scheppen slechts een onwezenlijk decor, dat slechts bij de fantasie van de minnaar van het verleden leeft, - tot welke categorie ik mij zelf overigens ook reken - zoals het aan velen onder U bekende Rothenburg dat in feite een openluchtmuseum vormt en dat van een werkelijk museum verschilt, dat deze stad nog door mensen wordt bewoond, maar dan onder omstandigheden die in het kader van de normen die de moderne samenleving voor wonen en leven aanlegt, toch eigenlijk niet meer aanvaardbaar zijn.

Ik kom tot een tweede component van de leefgemeenschap, namelijk de sociologische. Reeds in het voorgaande werd gepreludeerd op de stelling, dat onder invloed van de moderne en vooral ook van de technische ontwikkeling de huidige samenleving in veel sterkere mate een uniform, maar ook een meer individualistisch karakter heeft gekregen, waarbij verschillen in volksaard naar mijn mening een slechts ondergeschikte rol spelen. Daarbij worden allerlei normen opzijgezet, die voorheen in de leefgemeenschappen een verstrekkende invloed uitoefenden. Het geloof aan de "degeijkheid" van het Groninger volkslied wordt wel zeer sterk aan het wankelen gebracht. Men denke aan de voortschrijdende betekenis van moderne afbetalings- of financieringsmethoden en de gemakkelijkheid waarmee deze ook in Groningen worden aanvaard. In dit geval dient ook de opmerking te worden gemaakt, dat het zo weinig zin heeft allerlei uitgestorven oude gebruiken, die eertijds in de regionale leefgemeenschappen een belangrijke plaats innamen, te doen herleven, tenzij daarvoor nog een gezonde voedingsbodem aanwezig is. Bij wijze van voorbeeld denk ik hierbij aan de volksdansen en het optreden van regionale dansgroepen in een streekcostuum, dat geen levensvatbaarheid meer heeft en waarbij het gevaar bestaat dat dit dreigt te ontaarden in een shownummer, iets wat vaak maar al te graag wordt aangenomen als een mogelijkheid om op een of andere wijze voor het voetlich te treden. In dit opzicht heeft mij nog zeer onlangs het optreden van een Nederlands regionale dansgroep zeer ontuchtend, dat wel heel sterk afstak bij de bezielde manifestaties van andere buitenlandse groepen. Het feit dat volksdansen worden uitgevoerd die helemaal niet in de betrokken streek thuis hoorden, het feit dat de groep in overwegende mate uit meisjes bestond (uiteraard voor een deel in mannenkleren) en de nonchalance waarmee één en ander werd gepresenteerd, spraken boekdelen met betrekking tot de waarachtigheid van deze regionale manifestatie.

In aansluiting op deze sociologische aspecten van de streekgebonden leefgemeenschappen nog op een ander feit de aandacht worden gevestigd en wel hierop dat, althans in ons land, deze streekgebonden leefgemeenschappen betrekking hebben op een boerensamenleving waarvan al werd opgemerkt dat zij geleidelijk afbrokkelt. Van de consequenties, welke deze afbrokkeling voor de levenskracht van het regionalisme heeft, levert de situatie in Groningen een sprekend voorbeeld. Wanneer wij de ruimtelijke leefgemeenschap van het Groninger regionalisme laten samenvallen met het verbredingsgebied van de Groninger streektaal, kan zonder overdrijving worden vastgesteld dat het kerngebied van het Groninger regionalisme in de kleistreken is gelegen. Dit kleigebied met inbegrip van zijn historisch middelpunt, de stad Groningen, levert de meeste dichters, levert ook de meeste in de streektaal geschreven romans, novellen en toneelwerk. Terwijl de dichters vooral in hun werk in sterke mate door de sfeer van het landschap van de kleistreek worden geïnspireerd, is het bij de prozaïsten en toneelschrijvers opvallend, dat hun werken in zo sterke mate steeds weer de geijkte tegenstellingen boer-arbeider, boer-niet-boer behandelen. Tegenstellingen, die zoals reeds werd opgemerkt, onder invloed van de moderne ontwikkeling uitsterven of aan scherpste verliezen. Opvallend is echter eveneens, dat het grote veenkoloniale deel van het Groninger taalgebied, een enkele uitzondering daargelaten, op het gebied van de regionale cultuur zo weinig presteert. Kent dit doordat de veenkoloniale boer al in één veel vroeger stadium dan zijn collega op de klei zich in een veel sterkere mate heeft ingesteld op de moderne technieken, zoals feitelijk het gehele veenkoloniale boerenbedrijf als een kunstig technisch geheel zou kunnen worden gekenschetst? Kent dit doordat de veenkolonien reeds in een vroeg stadium zijn geïndustrialiseerd en dat al spoedig de boerensamenleving op de tweede plaats is gedrongen? Het zijn vragen, die mij als oudveenkoloniaal uiteraard interesseren, naar waarop ik geen afdoende antwoord vermog te geven. In elk geval staat het wel vast, dat de levenskracht van het regionalisme in de veenkolonien in hoofdzaak door de streektaal wordt bepaald en dat voor het uitdragen van het specifiek veenkoloniale slechts weinig belangstelling bestaat. Met betrekking tot het kleigebied zou men de veenkolonien als het ware als een spiegel kunnen zien van hetgeen ten aanzien van de regionale leefgemeenschap staat te gebeuren, wanneer de oude boerensamenleving nog verder afbrokkelt en de algemene moderne beschaving nog meer vat krijgt op land en volk.

Spreekende over de regionale prestaties op cultureel gebied en in het bijzonder op het gebied van de literatuur, kom ik als vanzelf terecht bij een derde belangrijke component van de regionale leefgemeenschap, de streektaal. Het is bijna wel vanzelfsprekend, dat deze streektaal, en wel de gesproken streektaal, een uiterst belangrijke binding vormt tussen de bewoners van een bepaalde regio, en in het bijzonder wanneer deze streektaal sterk afwijkt van de taal van het land waarvan de betrokken regio deel uitmaakt. De grootste betekenis ligt toch wel in haar functie als het medium waarlangs de dagelijkse betrek-

kingen binnen de streekbevolking verlopen. Eerst op de tweede plaats komt de betekenis van de taal als expressiemiddel ten opzichte van derden, met andere woorden als grondslag voor de literatuur. Vooral voor de eerstgenoemde betekenis is het begrijpelijk, dat de streektaal in verschillende gevallen als het plechtanker van het regionalisme wordt beschouwd, in bijzonder ook omdat zij zo sterke mate een element van vertrouwtheid en geborgenheid in zich bergt. Zo lang een streektaal daadwerkelijk een functie vervult in het dagelijkse interne verkeer van de regio verdient zij in stand gehouden en zo nodig aangeleerd te worden. Maar dan ook als afzonderlijke taal, naast de landstaal en daarvan streng gescheiden. Daarnaast dient echter ook de tweede betekenis van de streektaal niet te worden onderschat, en het is juist daar, dat de zwakke plekken van de streektaal zijn gelegen. Wellicht zijn wij ons deze zwakke plekken eerst goed bewust geworden sedert Heeroma op het verschijnsel van de "incompleteheid" van vele streektalen de aandacht heeft gevestigd. Men zou deze incompleteheid kunnen definiëren als het niet aangepast zijn van de streektaal aan de menigte woorden en begrippen welke de moderne ontwikkeling van onze beschaving ons heeft gebracht en waardoor het bijvoorbeeld uitermate moeilijk wordt een wetenschappelijke verhandeling in de streektaal te schrijven. Ongetwijfeld zullen deze moeilijkheden zich niet alleen in de geschreven, doch ook in de gesproken taal voordoen. Voor het laatste geval heeft men min of meer automatisch een oplossing gevonden door het gebruik van leenwoorden uit de landstaal of uit een vreemde taal, doch het zal duidelijk zijn, dat dit gemakkelijk leidt tot een verdere verwatering van de streektaal. Zo zal het dan ook duidelijk zijn, dat de streektaal met afbraak wordt bedreigd en dat de streekliteratuur mede door incompleteheid van de streektaal in toenemende mate wordt teruggedrongen op een cultuursituatie welke steeds verder van de realiteit komt af te liggen.

Wanneer ik op dit punt het tweede gedeelte van mijn betoog zou mogen samenvatten, dan is het eigenlijk nauwelijks nodig nog eens uitdrukkelijk vast te stellen, dat de positie van het regionalisme allern minst een roeskleurig beeld te zien geeft. Wij zien immers de streekgebonden leefgemeenschap in al zijn componenten onderhevig aan een proces van afbraak, waarbij wij werkeloos moeten toezien in het besef van een noodzakelijke aanvaarding en het niet kunnen opgeven van hetgeen ons door de moderne beschaving wordt gebracht. Daartegen verzetten kunnen en mogen wij ons ook niet, en als de enige mogelijke oplossing die wij in dit dilemma zien, kunnen wij het streven propagereën "Het nieuwe dat van buiten komt" op een zo hardnisch mogelijke wijze te doen samengaan met het waardevolle dat de regionale leefgemeenschap ons nog steeds te bieden heeft.

Wanneer nu moet worden toegegeven, dat ook deze laatste conclusie min of meer in het negatieve uitloopt, rijst de vraag of nu tegenover het defaitisme, waarvan ik mij bewust ben, dat dit tot dusverre in zo overwegende mate door mijn hele betoog doorklinkt, toch ook niet meer een positieve ziens-

wijze kan worden geplaatst. Inderdaad ben ik van mening, dat zulk een meer positieve houding kan worden gevonden en wel in de vorm van een versterking en zelfpropagering van de regionale zelfbewustheid.

Wanneer ik in het derde deel van mijn betoog op dit onderwerp nog wat dieper mag ingaan, zou ik willen vooropstellen, dat zulk een versterking van de streckbewustheid sowieso noodzakelijk is. Niet alleen omdat zij een noodzakelijke voorwaarde is voor een amalgamering van de moderne beschaving met de bestaande regionale leefgemeenschap, maar ook omdat wij niet alleen in een verenigd Europa, doch ook reeds in de functionering van onze nationale leefgemeenschap in toenemende mate zullen moeten denken in functionele ruimtelijke eenheden. Dit is een op zichzelf alleszins aanvaardbare ontwikkeling, maar er dient toch voortdurend tegen te worden gewaakt, dat de ontwikkeling van een bepaalde functionele eenheid niet ten koste en ten detrimente van een ander gebied plaatsvindt, waardoor zelfs het deelhebben van de leefgemeenschap van een bepaald gebied aan de zegeningen van de moderne beschaving in gevaar wordt gebracht. In dit licht moet ik ook de tegenstelling van het westen en overig Nederland te moeten zien en gerechtvaardigd te achten. Alleen een sterke zelfbewustheid van de betrokken regio's kan in staat zijn gevaren van deze aard te keren.

Wanneer wij willen streven naar een versterking van de regionale zelfbewustheid, zullen wij te rade moeten gaan bij de historie. Allereerst bij de sociaal-politieke historie. Het is wel een algemeen bekend feit, dat onze vaderlandse geschiedenis, met name wat de 17e en 18e eeuw betreft, in overwegende mate op Holland is ingesteld en dat daarbij naar al te vaak uit het oog wordt verloren, dat ook de andere gewesten van de Republiek een eigen leven leidden en een eigen geschiedenis hebben die sterk van die van het dominerende gewest afwijkt en meer in de sociale en economische dan in de politieke sector is gelegen. Wij zouden tegenover de Amsterdamse koopman uit de 17e eeuw als gelijkwaardig één van de boeren uit de noordelijke gemeenschappen in het kleigebied en zelfs van de zandgebieden kunnen stellen. Deze buitengewesten vormden toen een waardevol bestanddeel van de Republiek der Verenigde Nederlanden en niet op de laatste plaats in economisch opzicht. Het is misschien goed te bedenken, dat onze noordelijke provincies in die tijd tot de dichtst bevolkte delen van ons land behoorden waar grote oppervlakten woeste grond nauwelijks meer aanwezig waren, een feit dat men naar al te vaak vergeet.

Uit deze opmerkingen kan allereerst de conclusie worden getrokken van de noodzaak van een meer bewust opgezette gewestelijke geschiedschrijving, waarbij dan zeer doelbewust de grotere ruimtelijke eenheid van streck of gewest als uitgangspunt wordt gekozen, hoe nuttig daarnaast ook lokale of gemeentelijke monografieën mogen zijn. Maar ook de conclusie, dat deze geschiedschrijving vooral in het sociale en zeer in het bijzonder in het culturele vlak dient te worden uitgebreid. Regionale naslagwerken zoals b.v. de Friese- en de Groninger encyclopedie openbaren ons in alle beknoptheid van hun artikelen welk een ontzaglijke hoeveelheid culturele arbeid in de loop der eeuwen ook in

de buitengewesten van ons land is verzet en bieden ons evenzovele aanknopingspunten tot een verdere bestudering daarvan. Moge het ook zijn, dat de resultaten van deze culturele arbeid in vroegere eeuwen, al dan niet in de streektaal geschreven, slechts in geringe mate buiten de streek zijn doorgedrongen, voor de streek zelf waren zij van grote betekenis, omdat zij door de aldaar weenachtige bevolking werden opgenomen en verwerkt en een belangrijke bijdrage hebben geleverd tot versteviging van de regionale leefgemeenschap. Om bij Groningen te blijven merk ik op, dat men veel te weinig doordrongen is van de betekenis van de figuren als Teenstra, Reinders, of Westendorp Boerma. Persoonlijk krijg ik sterk de indruk, dat in de meeste gevallen het regionalisme veel te achteloos aan het cultuurbezit van de betrokken regio is voorbijgasaan en dat men dit niet heeft gebruikt om de streekbewustheid te verlevendigen.

Het komt mij voor, dat op dit punt wat is nagelaten nog kan worden ingehaald. Daarvoor is echter ernstige studie en naastig onderzoek noodzakelijk, die zo mogelijk in georganiseerd verband dienen te worden ondernomen. In velerlei opzichten kan Friesland in dit verband ons als een voorbeeld dienen, niet alleen door de coördinatie in de bestudering van de gewestelijke cultuur in de Fryske akademie, doch ook door de publicatiemogelijkheden welke door deze instelling worden geboden. Bij een geregelde kennismaking van haar orgaan "It Beaken" word ik telkens weer getroffen door de grote rijkdom aan cultuurgoederen, die dit gewest bezit en de toewijding waarmede deze worden bestudeerd om hen in het geheel van de regionale bewustheid een plaats te geven. Waaron zou dit ook in andere gewesten niet mogelijk zijn?

Voor een verlevendiging en versteviging van het streekbewust zijn langs deze weg moet echter aan verschillende voorwaarden worden voldaan. In de eerste plaats veronderstellen zij een voldoende belangstelling bij de intellectuele bovenlaag, op wie immers de noodzakelijk te verrichten arbeid kent te rusten. In de tweede plaats vragen zij de mogelijkheid tot verspreiding van de resultaten over een bredere massa in een gepopulariseerde vorm. Dat de puur wetenschappelijke verhandelingen geen ingang zullen vinden bij brede lagen der bevolking ligt voor de hand. Zij zullen in een andere vorm aan het brede publiek moeten worden voorgelegd in woord en geschrift. Dat geldt niet alleen voor de resultaten van nieuw onderzoek. Ook wat in dit opzicht thans reeds gemeengoed is dient bij voortduring het brede publiek onder ogen te worden gebracht, en dan niet incidenteel, doch systematisch, bij wijze van spreken van dag tot dag. Op dit terrein ligt in het bijzonder een belangrijke taak voor de pers, die helaas in vele gevallen - en in het bijzonder in Groningen - op een ontstellende wijze te kort schiet. Een vaste rubriek van minstens een pagina met poëzie in de streektaal en met populair-wetenschappelijke artikelen over allerlei culturele onderwerpen de streekcultuur betreffende, enige malen per week, is toch wel het minste dat men van een regionale pers mag eisen.

Misschien zult U mij vragen of dat alles zal helpen. Het lijkt mij niet onwaarschijnlijk, dat een verlevendiging van het streekbefef op de aangegeven wijze en in de vorm van een "frappez

"toujours" in tweërlei opzicht effect zal sorteren. In de eerste plaats, omdat zij ons zal behoeden voor het gevaar dat het regionalisme vervalt in een querulantendom, dat een averechtse uitwerking heeft, omdat het slechts prikkelt zonder iets positiefs tegenover een vermeende miskenning te kunnen plaatsen. In de tweede plaats, omdat op deze wijze de mogelijkheid niet is uitgesloten, dat de in een streek geïnigreerde elementen door het "frappez toujours" ook al zullen zij de streektaal niet nachtig worden, op den duur toch begrip zullen krijgen voor het waardevolle van het gebied waarheen zij zich verplaatst zien en waar zij hun bestaan moeten vinden en dat zij maar al te vaak in het begin als een soort verbanningsoord beschouwen.

Wanneer deze vrienden alleen maar dragers zijn van een algemeen Nederlandse beschaving is het niet mogelijk, dat zij zich op den duur rijker voelen, terwijl wij, regionalisten op een natuurlijke wijze het middel in de hand krijgen en het waardevolle van de regionale leefgemeenschap te handhaven en wellicht in nieuwe vormen verder te ontwikkelen.

Ook wanneer onze gezichtskring zich buiten de streek uitbreidt tot Nederland en buiten ons land tot een Verenigd Europa.

De voorzitter: Zeer erkentelijk is het "Nationaal Overleg voor Gewestelijke Cultuur" U, Prof. Keuning voor Uw zo gedegen en belangrijke bijdrage aan dit Congres.

Ik geef thans het woord aan Dr Wouters, die in het programma uitsluitend genoemd is als ambtenaar van het Belgisch Ministerie van Openbaar onderwijs. De heer Wouters heeft echter zoals de congressisten wel zullen merken eveneens kwaliteiten welke buiten zijn ambtelijk terrein liggen, bijvoorbeeld als volkenkundige. Deze inleider is ook nauw betrokken bij de uitvoering van de culturele verdragen welke België met verschillende landen, waaronder ook Nederland, heeft afgesloten.

WAAR LEEFT HET REGIONALISME EN IN WAT VOOR VORMEN KOMT HET
IN EUROPA VOOR

Inleiding Dr Herman Wouters

Mijnheer de voorzitter, mevrouwen, mijne heren.

Op de vraag waar het regionalisme in Europa leeft is het antwoord vrij eenvoudig, wanneer ik mij zou beperken tot het vermelden van de plaatsen in Europa waar we de manifestaties zien van een krachtig regionaal bewustzijn.

Het grootste deel van mijn uiteenzetting zal daarom betrekking hebben op een meer concrete studie van verschillende strevingen, die we als regionalistisch hetitelen. Nochtans zal ik echter eerst enkele inleidende begrippen vooropstellen. Nu moet U niet menen, dat het in mijn bedoeling ligt te gaan resumeren of te gaan herhalen wat bij vorige congressen van deze Stichting werd behandeld. De enkele algemene begrippen die ik wil vooropstellen zijn begrensd door het karakter zelve van mijn uiteenzetting, die zich minder beweegt op het plan van de theoretische beschouwing of interpretatie, dan wel dat der praktische waarneming. Meteen kan ik de woorden van U, voorzitter, bevestigen, dat ik hier minder optreed als ambtenaar van het Ministerie van Nationale Opvoeding en Cultuur dan wel als volkenkundige die in de gelegenheid is geweest deze problemen van dichtbij te bestuderen.

De eerste algemene vaststelling, die ik zou willen maken, is dat wij, wanneer we van regionaal bewustzijn of van regionalisme in Europa spreken, daarbij telkens een dynamische karaktertrek ontwaren. Er zijn echter ook gebieden waarin we misschien wel zeer interessante folkloristische verschijnselen kunnen waarnemen, maar die toch niet kunnen ingeschreven worden in een algemene regionalistische stroming. Het kan waar zijn, dat er in de Baai van Napels nog veelvuldig de tarantella gedanst wordt en dat daar nog veel paardjes rondlopen met kleurige pluimen op de kop. Dat zijn dan toch wel elementen, die niet toelaten van te zeggen dat het regionale bewustzijn van de Napolitanen een element zal zijn waarmee men geducht rekening zal moeten houden in de uitbouw van het toekomstige Europa. Dus, wanneer ik hier spreek over een dynamische kracht, dan bedoel ik hiermee, dat deze regionalistische bewegingen een verandering nastreven in wat de huidige situatie is. Het noge dan zijn, dat het accent hier of daar neer ligt op het culturele, op het economische, het sociale of het politieke plan.

Dat is dus een algemene karaktertrek van het regionalisme over gans Europa. Maar nu zou ik U thans toch weder op Uw hoede willen stellen voor al te voorbarige interpretaties, die men aan deze regionalistische manifestaties zou kunnen geven. Doordat het regionalisme zich doorgaans verzet of verandering wil brengen in de bestaande toestanden, is men allicht geneigd aan die regionalistische bewegingen of strevingen een ideologisch karakter toe te kennen dat absoluut in tegenstelling zou staan met de ideologieën die in de betrokken landen heersen. Het is zeker, dat er een Catalaans regionaal bewustzijn bestaat. Het manifesteert zich in een sterk gecentraliseerd land met een au-

toritair regime. Welnu, het Catalaanse bewustzijn mag men niet noodzakelijkerwijze aanzien als zuiver democratisch omdat het in tegenstelling met een autoritair regime staat. Voor België is dat nog meer waar. België is een democratisch land. In dit land ontwikkelt zich een sterk Vlaams en Waals regionalisme. Het is echter niet omdat zich dit ontwikkelt tegenover een unitaire staatsstructuur dat we kunnen zeggen, dat de Vlaamse beweging noodzakelijkerwijze antidemocratische geaardheid zou hebben, alleen maar omdat beide regionale bewegingen een verandering in de structuur van België nastreven. Zo kunnen we dat praktisch voor elk regionaal probleem in Europa nagaan. In Slowakije bijvoorbeeld heb ik zelf kunnen nagaan, dat men daar niet zo bijzonder tevreden is over de toestanden, die in dat land heersen. Dat wil echter ook nu zeggen, dat men het Slowaakse nationale of regionale bewustzijn in absolute tegenstelling zou moeten zien met de communistische doctrine, die over gans Tsjecho Slowakije heerst. Dit alles is maar om duidelijk te maken, dat we zeer voorzichtig moeten zijn voor wat onze interpretatie, onze appreciatie betreft van de regionale problemen en dat we dus wel degelijke de componerende elementen er telkens grondig van moeten onderzoeken.

Een derde kenmerk is wel, dat juist het Europees perspectief aan zoveel regionale bewegingen op dat ogenblik toekomstmogelijkheden opent. Er is straks al terecht op gewezen, dat heel vaak het regionalisme een uiting is van verzet. Men nort over de bestaande toestanden. Dat is eigenlijk zolang het geval geweest, dat die regionalistische strevingen geen concrete doelstelling zagen, geen mogelijkheid om tot oplossing te komen. Juist dat vooruitzicht, dat men nu heeft, dat Europa op gehele nieuwe basis zal kunnen gevormd worden, heeft aan zoveel regionale strevingen, zowel in West- als in Oost-Europa een toekomstmogelijkheid gegeven, en optimisme om in die nieuwe herwording van Europa aan deze regionale aspiraties een besluit te zien komen, dat gunstig zou kunnen zijn al naar gelang de aspiratie die deze strevingen kenmerkt.

Dit zijn dus enkele algemene begrippen, die ik voorop heb willen stellen, omdat wij ze gedurig zullen aantreffen, wanneer ik nu met U een soort inventaris zal gaan opmaken van wat er in Europa als regionaal bewustzijn leeft. Sta mij toe, dat ik begin met het Verenigd Koninkrijk, waar we dan toch weten dat daar een Schots regionaal bewustzijn bestaat, en - minder bekend - maar zeer belangrijk voor wat zijn evolutie betreft, het regionalisme in het land van Wales. Voor wat Schotland betreft is de zaak vrij eenvoudig. Alhoewel in het begin van de 18e eeuw Schotland verbonden werd met Engeland in het Verenigd Koninkrijk, zou men moeten zeggen, dat er op dat ogenblik reeds genoeg Engelse staatsmanswijsheid bestond om ondanks deze unificatie aan Schotland een eigen wetgeving, zijn eigen rechtspraak en ook zijn eigen godsdienstgebruiken te laten. Dit heeft gemaakt, dat de Schotse bevolking als dusdanig zich minder in oppositie met Engeland voelt, omdat de binnenlandse toestanden in Schotland een volledige bevrediging aan de Schotten geven. Belangrijk is daar ook, dat de gehele Schotse bevolking in al haar maatschappelijke lagen voor deze idee ge-

wonnen is. Zo ik dan toch even wil spreken van een Schots regionaal bewustzijn, is het wel omdat het zich minder op het binnenlandse vlak van Schotland uit dan op het buitenlandse. Daar zijn de Schotten de mening toegedaan, dat zij in feite niet het aandeel hebben in het internationale leven van het verenigd Koninkrijk, waar zij als eigen volk en eigen gebied recht zouden hebben.

De toestand is toch wel helemaal anders in het land van Wales. Ik ga hier nu niet lange geschiedkundigden anthropologische theoriën verkondigen, maar het mag er dan toch wel gezegd worden, dat de Keltische bevolking van Wales eigenlijk afstamt van de Keltische stammen, die op de vlucht gedreven werden door de Angelsaksische invasies. Ze zijn gevlucht naar het westen van Engeland, waar dan ook reeds 1037 - ge ziet het is lang geleden - het Engelse gezag zich toch ook gevestigd heeft. Maar in tegenstelling met de situatie zoals zij zich in Schotland voordoet, is er een splitsing gekomen in het eigen karakter van het volk van Wales. De steden namelijk hebben zich daar uitsluitend op Engelse basis ontwikkeld, zodat het **politieke**, het culturele en het administratieve leven ongeveer duizend jaar lang in dit land uitsluitend door Engelsen werd beheerst, waar de Keltische bevolking terugschroepelde in de valleien, haar Keltische geaardheid wel bleef bewaren, maar ze eigenlijk niet op het politieke of op het culturele vlak manifesteerde. Zo daar verandering in gekomen is, is dat te danken aan de snelle industrialisatie van het Land van Wales in de negentiende eeuw, waar we dan toch weten hoe het noordelijke gedeelte van dit gebied de kolenindustrie heeft gekend, dat we daar ook de metaalverwerking zien en dat we - en dan meer voor wat dan het noordelijk gebied van Wales betreft - daar de steengroefuitbating op industriële schaal zien. Dat heeft meegebracht, dat men ontstellend veel **werkkrachten** nodig had en zo heeft men de mensen uit de valleien van Wales naar de steden laten toestromen om daar de nodige arbeidskrachten te leveren. Was er dan reeds een ethnisch-cultureel onderscheid tussen de Engelse stedelijke bevolking en de Keltische landelijke bevolking, daar is nog bijgekomen een **sociaal** onderscheid, waar dat de arbeidende standen van Wales ook bewust waren, dat hun Keltisch karakter in tegenspraak of in minderwaardige positie stond ten overstaan van het Engelse gezag. Dit maakt dan, dat we in tegenstelling met zoveel andere gebieden van Europa het Keltisch bewustzijn in Wales meer geschraagd zien door de arbeidende bevolking dan wel door de cultureel ingestelde mensen. Het is maar in de laatste tientallen jaren, dat er zich ook een Keltische intellectuele klasse ontwikkelt, die absoluut niet vijandig staat tegenover Engeland, maar in elk geval toch nastreeft van een nieuwe verhouding in Engeland tot stand te zien komen. Het feit, dat in de Engelse regering een minster zetelt, die speciaal belast is met de aangelegenheden van het land van Wales, wordt door de Keltische bewoners van Wales enkel aangezien als een symbolisch feit, dat nog niet genoeg draagkracht heeft.

Ik zou nu het verenigd Koninkrijk willen verlaten en naar het vaste land gaan. Dan zal ik natuurlijk wel enkele woorden over

België moeten zeggen. De situatie in mijn land vormt een tanelijk delicaat probleem, maar toch niet zo ingewikkeld als het op het eerst gezicht wel schijnt. Eerste kenmerk van de toestand in België is, dat daar natuurlijk een zeer sterk regionalisme langs Waalse en Vlaamse zijde bestaat. Maar in tegenstelling - en dat is het originele van de situatie in België - is het regionalisme in België niet beperkt tot hier of daar een stukje van België, maar omvat het ganse land. Er zijn dus twee grote regionale stromingen, met uitzondering dan van de Brusselse agglomeratie, maar daar ga ik nu het liefst niet te veel over spreken. Met uitzondering van die Brusselse agglomeratie zien we dus, dat er werkelijk een regionaal bewustzijn bestaat dat het ganse Waalse en het ganse Vlaamse volk omvat. Dat Vlaamse regionale streven, dat zich aanvankelijk meer op het culturele dan op het politieke vlak bewoog, is nu in de laatste tijd sterk aangevuld geworden door het Waalse regionale streven, dat zich meteen op het politieke vlak beweegt. Daardoor zien we dus, dat de pool waarrond het ganse openbare leven op dit ogenblik in België zich beweegt, uitsluitend ingenomen wordt door die regionalistische kwestie die zich in ons land stelt. In feite is de toestand wel niet zo tragisch. Ik kan me gerust voorstellen dat men, rekening houdende met het Vlaamse temperament en het Waalse temperament en de interpretaties die men er in het Noorden een beetje koeler op na houdt, een beetje in verwarring kan komen wanneer men dan de toestanden in België nagaat. Maar ik denk toch, dat we hier vrij eenvoudig een conclusie mogen trekken: in België gaat het op dit ogenblik niet meer om de vraag of het regionalisme kans heeft op bestaan of niet. Iedereen tot in de hoogste kringen is er van overtuigd, dat we naar een regionale herstructurering van België gaan, in de zin van een ruime autonomie voor de Vlaamse en de Waalse gemeenschappen. Het enige twistpunt - en daar maken wij heel veel ruzie over in België maar dat is onze zaak - is niet zodanig het beginsel zelf van de autonomie dan wel de graad van de autonomie. Hierdoor belanden wij natuurlijk volledig op het politieke vlak, waar ieder volgens zijn temperament en zijn belangstelling een oordeel kan over uitspreken. Maar het is niet mijn bedoeling van dat hier te doen, vermits ik zeg, dat ik de Vlaamse en Waalse beweging hier maar enkel mag behandelen in het kader van onze Europese inventaris van het regionalisme.

Nu zult U misschien ook verwachten, dat ik enkele woorden over Friesland zal zeggen. Dat is ook een delicate kwestie natuurlijk voor een Belg om dat hier te komen behandelen. Maar die taak is mij zeer gemakkelijk gemaakt. Bij een vorig Congres heeft professor Brouwer over de drie Frieslanden gesproken. Daar heb ik weinig aan toe te voegen en professor Keuning heeft het mij ook nog gemakkelijk gemaakt, toen hij daarjuist ook één en ander over het Friese regionalisme zegde. Het enige wat ik er dan ook in dit algemeen verband zou willen aan toevoegen is, dat wij dat niet zodanig wensen te beschouwen als een buitenissig iets dat zo plotseling vrij onverwacht opkomt, maar dat het eenvoudigweg deel uitmaakt van een stroming naar regionalistische bewustwording, die zowel Oost- als

Westeuropa op dit ogenblik overdekt.

Nu zou ik naar Frankrijk even willen gaan. Een paar woordjes over Bretagne, waar we nu de onmiddellijke verwanten van onze mensen van Wales gaan aantreffen, vermits dat de huidige bevolking van Bretagne, in tegenstelling tot wat men veelal meent geen oorspronkelijke bevolking daar is, maar zich slechts in de loop van de vijfde, zesde en zevende eeuw in Bretagne is komen vestigen. Zij, de huidige Bretonse inwoners of Keltische bewoners van het Bretonse schiereiland zijn afkomstig uit Groot-Brittannië, waar zij bij diezelfde invallen die de Kelten naar Wales hebben verdreven ook afgescheiden zijn en zich dus een emigratie heeft voorgedaan in de richting van het Europese vasteland. Bretagne heeft tot en de hoge middeleeuwen een grote onafhankelijkheid bezeten. Zelfs tot aan de vooravond van de Franse revolutie was er een zeer sterk autonoom leven ook op het maatschappelijke vlak in Bretagne. De Franse revolutie heeft daar een einde aan gesteld en U weet dat Bretagne dan verdeeld geworden is in vier departementen, helemaal op dezelfde basis als de overige departementale onderverdelingen van Frankrijk.

Bestaat er nu zoiets als een Bretons bewustzijn? Wel ja, het bestaat en het bestaat eigenlijk wegens een tamelijk zonderlinge reden. U weet wel, dat de centralistische politiek van zoveel staten, waaronder ook Frankrijk, vroeger heeft gestreefd naar de volledige denationalisatie van de niet-Franse bevolingsgroepen. Alles hier in het kader van Frankrijk genomen niet met de bedoeling van het die mensen moeilijk of kwalijk te maken, maar werkelijk met een soort zendingsofdracht van mensen uit achterlijke groepen zoals men dat bestempelde, op te nemen in de hogere Franse cultuurwaarden. Een redenering die we overigens niet alleen in Bretagne aantreffen. Dat is eigenlijk niet geschied met de Bretonen, omdat Frankrijk zich wel een imperiale roeping had voorgesteld, waar men bijvoorbeeld veel zeevaart nodig had. Nu is het een feit, dat de Bretonen in de handelsvloot, in de oorlogsvloot van Frankrijk altijd in zulke mate een overwegende rol hebben gespeeld, dat er in feite door deze toestand alleen Bretagne in stand is gebleven.

Natuurlijk, zoals het meer kan gebeuren en gebeurd is zal een zekere ontevredenheid op regionaal gebied aanleiding geven tot soms gevaarlijke politieke avonturen. Dat is tijdens de bezetting in Frankrijk ook gebeurd, waar we die weinige elementen in Bretagne, die tot een politieke bewustwording waren gekomen, zien overgaan naar een vorm van collaboratie, die de gelegenheid heeft gegeven na de oorlog om niet alleen de politieke collaboratie maar te zelfder tijd elke vorm van Bretons bewustzijn, al was het maar begrensd tot het folkoristische plan, te bestrijden. Nochtans, ook hier weer, omdat er een algemene evolutie over de wereld gaat, kan ook Bretagne niet meer ontsnappen aan sterke elementen, sterke reacties. Ik wil nu niet zeggen, dat bijvoorbeeld die Boerenopstanden, als ik ze zo mag noemen, en die zich als ik me goed herinner ook niet alleen tot Bretagne hebben beperkt, toch plotseling en in zeer sterke mate beïnvloed hebben gezien door die Keltische-Bretonse sfeer. Wil dat nu zeggen, dat

die Bretonse beweging veel toekomst heeft? hier moet ik U onmiddellijk weer zeggen: daar kunnen wij elk ons idee over hebben, maar de beoordeling van de concrete toestanden valt buiten het kader van deze uiteenzetting, zodat ik me maar enkel wil beperken tot te zeggen, dat er op het ogenblik een Bretons regionaal bewustzijn zich in Bretagne manifesteert, waar men in de toekomstige uitbouw van Frankrijk toch wel in zekere mate rekening zal moeten houden.

Duidelijker is de toestand in wat wij nu kunnen noemen Baskenland. Dat is werkelijk een gemakkelijk probleem. Fysisch gezien vormen de Basken een zeer duidelijk gekarakteriseerd volk zij houden er zelfs de luxe op na een eigen bloedgroep te bezitten. Zij spreken een taal, die grammaticaal, het moge U verwonderen, verwant is met de talen van de Noord-Amerikaanse roodhuiden, dus U ziet een zeer plezierig iets om een volk nauwkeurig af te bakenen. Ongelukkig zijn deze Basken verdeeld over Frankrijk en over Spanje. Twee centralistische landen, die elk op hun manier een denationaliseringspolitiek hebben gevolgd. Frankrijk in de zin zoals ik het daarstraks voor Bretagne schetste, Spanje eerder in de zin van de volledige verwaarlozing van de niet-Castilliaans sprekende volkgroepen. Die verwaarlozing in het Spaanse landsgedeelte heeft natuurlijk meegebracht, dat de eigen karakteristieken van het Baskische volk zich sterker hebben gehandhaafd in Spanje dan in Frankrijk. In Frankrijk bijvoorbeeld is een zeer groot gedeelte van de Basken helemaal opgenomen geworden in de Franse kultuursfeer. Zij die het daar niet meer mee eens waren zijn uitgeweken, zoals er vroeger ook een grote uitwijking vanuit het Spaanse Baskenland bestond. Maar dus het krachtcentrum van Baskenland bevindt zich werkelijk in Spanje, waar we dan toch een bevolking hebben van ongeveer twee miljoen Baskisch sprekende mensen. Ik zou hier Uw aandacht willen vestigen, als men soms spreekt van minderheden in Europa, dat men dan dikwijls niet goed weet wat eigenlijk het aantal van de bevolking is en dat we er toch rekening moeten mee houden, dat nu dat we elke maand zo een nieuwe onafhankelijke staat ergens in de wereld zien verschijnen, dat heel dikwijls die staten een bevolkingsaantal hebben, dat ver onder dat van de zogenaamde Europese minderheden ligt. Ik denk bijvoorbeeld aan de republiek Tchad. Aardrijkskundigen onder U weten natuurlijk wel iets van het Tchadmeer, maar gewoonlijk weet men er niet veel meer van. En men weet ook niet dat het hier gaat over een bevolking van 800.000 mensen, die niettemin een volwaardige of volwaardig geachte medezeggingschap in het internationaal gebeuren hebben.

Wat dus het Baskisch probleem betreft moeten wij er werkelijk op letten, dat dit zich op één of andere wijze krachtig zal manifesteren. Het Baskische volk, zo nauwkeurig gedefinieerd, is sterk in karakter en ook na wat ik straks in mijn algemene inleiding sprak over het Europese perspectief, mogen we wel zeggen, dat het juist dat perspectief is, dat daar in Baskenland de loutere folkloristische geaardheid van de Basken nu doet ontslaan in een economisch, sociaal en cultureel bewustzijn dat ook naar een politieke vormgeving streeft.

Blijvende in Spanje zou ik U enkele woorden willen zeggen over een minderheid waar men haast nooit over spreekt namelijk de Galiciërs, die in het noordwesten van Spanje leven, Daar ook een bevolking van ongeveer twee miljoen mensen vertegenwoordigen en die een taal spreken die meer verwant is met de taal van het nabije Portugal dan wel met het eigenlijke officieële Spaans. Die Galiciërs hebben nog in veel verdere mate dan de Basken dat verwaarloozingsproces moeten ondervinden, zodat die zogenaamde Galègos van Galicië werkelijk de reputatie in Spanje hebben van een half wild volk te zijn. Ik zou niet durven beweren, dat we hier staan voor een positief regionaal bewustzijn. Het is louter conservatief, behoudsgemind. Men wil Galicië behouden maar er is geen krachtelent bij dat streeft naar een nieuwe vormgeving, maar een bewustzijn dat zijn plaats in de moderne tijd zou kunnen verwerven.

Maar hier moeten we dan onmiddellijk bij de kwestie van Galicië ook het vraagstuk van Asturië voegen. U weet, dat zo er één bevolkingsgroep is die alhoewel de Spaanse taal gebruikt, een zeer sterk karakter heeft ook in de zin van een sociaal bewustzijn, dat wel Asturië is. Nu weet ik wel, dat men doorgaans van Asturië naar hoort spreken wanneer er weer een staking is en dat is ongeveer viernaal per jaar, maar wat eigenlijk de krachtlijnen zijn van deze Asturische beweging ontsnapt ons wel enigszins. Nu hebben we wel de indruk dat, vermits al deze problemen van Basken, Galiciërs en Asturiërs zich voordoen in het noorden en het noordwesten van Spanje, dat we daar in die toekomstige opbouw van West-Europa nog zeer belangrijke politieke gebeurtenissen zich zullen zien voordoen. Nog in Spanje blijvende, enkele woorden over het Catalaans probleem dat ook vrij eenvoudig kan gesteld worden. De Cataloniërs zijn dus tamelijk talrijk, ongeveer zeven miljoen mensen, en deze Catalanen spreken een taal die verwant is met het oude ossitanisch, een Zuidfranse taal. Dus zij is meer verwant met oud-Frans dan wel met het huidig gesproken Spaans. Ten allen tijde is Catalonië zich bewust geweest van zijn eigenheid, omdat het het ook gedurende honderden jaren heeft kunnen behouden. Het is maar in de loop van de achttiende eeuw, dat de eerste maatregelen genomen zijn die het Catalaanse bewustzijn en meer bepaaldelijk de Catalaanse taal tegengewerkt hebben. Rond 1723 kwam het verbod van onderwijs te geven in het Catalaans. Dit verbod zal wel niet veel uitwerking gehad hebben want er werd in die tijd niet veel onderwijs, nergens in Spanje, gegeven. Tot in 1852 was het nog toegelaten, dat notariële akten konden opgemaakt worden in het Catalaans, maar sindsdien is dat allemaal verboden geworden. Dat Catalaans bewustzijn heeft zich altijd in politieke vormen geuit en zo zal het U ook wel bekend zijn, dat in 1931 er een autonome Catalaanse republiek heeft bestaan, die in de burgeroorlog de zijde heeft gekozen van de republikeinen, wat dan ook meegebracht heeft, dat door de overwinning van het Francolistische regime de Catalaanse republiek ontbonden is. In 1939 werd er dan een wet uitgevaardigd waarbij het verboden was zelfs nog Catalaans te spreken. Deze wet is nog altijd in voege, alhoewel dat, dat we daar straks in betrekking met Bretagne gezien hebben, zich ook al weer voordoet in Spanje, dat men nu

oogluikend begint toe te laten, dat het Catalaans bewustzijn zich dan toch in enkele folkloristische vormen gaat uiten. Ik weet niet of het bij U op de Nederlandse radio en televisie zo is, in België is het in elk geval zo, dat er geen dag voorbij gaat of we krijgen Catalaanse sardanes te horen. Die beweging is zeker een sterk georganiseerde beweging, zij het dan dat zij vanzelfsprekend meer vanuit het buitenland georganiseerd wordt. Hier zou ik U vooral willen vragen, wanneer men over Catalonië spreekt, denk aan dat getal van zeven miljoen mensen wat toch volgens Europese maatstaven gerekend niet kan toelaten van een kleine folkloristische minderheid te gaan spreken.

We blijven in het Middellandse-Zeegebied en we gaan even naar Italië, waar we heel wat beroering op het regionale vlak kennen. Vooreerst dan Sicilië. Ik ga U hier niet bezighouden met de anthropologische samenstelling van het Siciliaanse volk te verklaren. Laat mij enkel toe enkele namen te citeren. De oudste Sicilianen waren Sicanen en Sicuren, dat zijn twee namen die men geeft dus aan volken waar men bij gebrek aan beters, dan maar een naam voor gegeven heeft. Dat is heel gemakkelijk, want dan moet men niet zeggen wat ze eigenlijk wel waren. Daarna zijn daar de Grieken gekomen, de semitische Carthagers, de Romeinen, de Byzantijnen, de Saracenen, de Normandiërs, de Spanjaarden, de Duitsers en helemaal op het einde de Italianen. Dat is dus de samenstelling van het Siciliaanse volk, dat dus zeker in zijn anthropologische gesteldheid zeer grondig verschilt van de Italiaanse bevolking. Weliswaar is het Siciliaans, dialect moogt ge daar nooit zeggen, zij zeggen de Siciliaanse taal, verwant met het Italiaans, maar dat bewustzijn in Sicilië, versterkt door zijn insulair karakter, is toch bijzonder sterk, temeer omdat het sinds enige tijd zich vooral baseert op economische en sociale elementen.

Sicilië, evenals Zuid-Italië, waarover straks nog enkele woorden, heeft er genoeg van van een menselijk reservoir te zijn ten dienste van alle landen van de wereld. Dat brengt dan ook mee, dat dit Siciliaans bewustzijn zich in zeer krachtige vormen, lawaai makende vormen, gaat manifesteren en ge zult zeker wel al dikwijls gehoord hebben van het Siciliaanse banditisme. Nu wil ik niet zeggen, dat de Siciliaanse bandieten tot mijn beste vrienden behoren, maar tijdens mijn tochten in Sicilië heb ik toch opgemerkt, dat men liever het woord bandiet daar niet gebruikt en dat een figuur zoals een Giuliana iets als een nationale bevrijdingsheld wordt genoemd in Sicilië. Dat het hier niet altijd louter over banditisme gaat - men noemt het dan wel Maffia en zo meer - kan men ook zien naarmate de repressie van deze autonomistische stromingen. Het zal misschien velen onder U verwonderd hebben, tenminste diegenen die nooit in Sicilië zouden geweest zijn, dat men nu al zelfs helicopters en zo verder moet inzetten. Dat is al niet meer louter het bestrijden van een vorm van banditisme. Het is in alle geval een feit, dat Sicilië streeft niet naar een autonomie in het kader van Italië, maar naar volwaardige autonomie, die zal meebrengen, dat zes miljoen inwoners van Sicilië ook tot een eigen staatsvorming zouden willen komen. Nogmaals het is niet

aan ons van dit te appreciëren. Het behoort mij enkel toe van de tendenzen op dit gebied duidelijk voorop te stellen.

Gaan wij nu naar het Italiaanse schiereiland, dan hebben we daar Zuid-Italië. Zuid-Italië begint eigenlijk onmiddellijk ten zuiden van Rome en waar het regionale bewustzijn, zoals wij het althans hier kennen, hoofdzakelijk weer op economische motieven gegrondvest is.

Evenals Sicilië is Zuid-Italië een reservoir van arbeidskrachten voor gans Europa, maar het zou volledig verkeerd zijn dit regionale bewustzijn in Zuid-Italië enkel te limiteren tot deze economische minderwaardige situatie, waar ondanks vele welgemeende pogingen van de Italiaanse regering Zuid-Italië dus nog altijd onder gebukt gaat. Er is ten alle tijde een verschil geweest. Er is daar een zeer duidelijk antropologisch verschil. Dat kunt U hier best opmerken. Ik veronderstel, dat velen onder U wel opgemerkt hebben, daar de Italiaanse mijnwerkersbevolking ook hier in Nederland is, daar te doen te hebben met mensen van kleine gestalte, zwartharig snalschedelig, wat in tegenstelling staat met de bevolking van het noorden van Italië. Nu moet U niet denken, dat ik al naar gelang de vorm van de schedel, alle mogelijke theorieën over regionalistisch bewustzijn wil geven. Want als ik dan het gezelschap hier overloop voor wat de vorm van hun schedels betreft, dan zou ik wel moeten zeggen, dat Nederland een bijzonder sterk mozaïek zou zijn van regionalistisch bewustzijn.

Maar de situatie is wel zo, dat we hier staan met een bevolking van vele miljoenen mensen, die fysisch dus gekarakteriseerd is en op den duur brengt dat mee, dat er een grotere gebondenheid bestaat door mensen die zich gemakkelijk in hun omgeving herkennen en het onderscheid meer gewaar worden wanneer ze in andere delen van het land komen.

Nogmaals ik verkoop hier absoluut geen racistische theorieën. De waanzin van cultuur te gaan vestigen op de breedte van de schedel is geloof ik toch ook wel in dit gezelschap al lang overwonnen. Dat wil ook weer niet zeggen, dat het geen element kan zijn waar de betrokken bevolking rekening mee houdt. Dat is ook weer geen kwestie van appreciatie van onze kant. Wanneer U naar Zuid-Italië gaat kunt U opmerken, dat men het al heel gemakkelijk over de bevolking van Noord-Italië heeft, die op alle gebied, fysisch en zo meer, te onderscheiden valt.

Nu een derde gebied in Italië - U ziet Italië is geplaagd met vele moeilijkheden op regionalistisch gebied - het gebied van Alto-Adige, een zeer explosief gebied. U weet wat de toestand daar is. Hier gaat het om een zeer kleine minderheid, om 250.000 mensen, Duits sprekende bergbewoners, die in geen enkel opzicht verschillend zijn van de Oostenrijkse Tirolers. Nu is men gemakkelijk geneigd van in de moeilijkheden in het gebied van Alto-Adige een soort rassentegenstelling te zien. Maar hier zou ik er U dan toch willen op wijzen, dat ten allen tijde het gebied van Alto-Adige door een bevolking bewoond was, die niet uitsluitend uit Duits sprekenden bestond, maar ook Italiaans sprekenden. Maar met dit verschil dat die Duits sprekenden in de Italiaanse bevolking van Alto-Adige deelachtig waren aan dezelfde alpencultuur.

Laat de folkloristische elementen enigszins verschillen, de algemene economische situatie, de sociale ordening van het land was gelijklopend bij de Italiaans sprekenden én bij de Duits sprekenden. Maar de na-oorlogse periode heeft meegebracht, dat zich daar in het gebied van Alto-Adige zeer vele rijke Italianen zijn gaan vestigen, die in geen enkel opzicht iets te maken hadden met de gemeenschappelijke alpen-cultuur, gemeenschappelijk dus aan Duits sprekenden en Italiaans sprekenden. Dat is gevolgd geworden door een industrialisatie van het gebied, die overwegend een Italiaanse industrialisatie was. Deze heeft meegebracht, dat de Italiaans sprekende alpenbewoners meer opgeslorpt worden door dit Italiaanse industrialisatieproces, waar dat de Duits sprekenden enigszins van verstoken blijven. Men kan daarover nu discussieren of dat dit is omdat Italië dit zo wil of omdat die Duits sprekenden het niet zelf zouden wensen.

Er is dus een heel andere situatie in het gebied van Alto-Adige dan een louter goedkope en gemakkelijke tegenstelling van Duits sprekenden en Italiaans sprekenden. En van iemand die uit België komt en die bij ondervinding weet wat de taalstrijd betekent mag dan deze kritiek op de toestanden aldaar wel een duidelijke illustratie zijn, dat juist dat feit daar niet zo bijzonder belangrijk is. Oplossingen moet U zich hier ook niet voorstellen. Dat ligt absoluut niet in mijn lijn. Maar ik denk toch wel, dat juist het Europese perspectief voor een situatie zoals daar in Alto-Adige de enige mogelijkheid tot oplossing is. Die kwestie van de Duits sprekenden, die zich bevinden in een Italiaans-sprekend gebied, wordt door strategische redenen verklaard en we kunnen dus alle elementen van beide zijde begrijpen. Wij zitten hier voor de vervelende situatie, dat beide partijen gelijk hebben. Maar van het ogenblik, dat die strategische spanningen in een nieuw Europa kunnen wijken, vervalt natuurlijk ook de prikkel, die nu die mensen zo geweldig en op een zeer explosieve wijze tegen elkaar in het harnas jaagt.

Ik blijf nog altijd in Zuid-Europa, maar ik ga nu even meer naar het oosten en dan zou ik enkele woorden willen zeggen over de toestanden die zich op de Balkan voordoen. Dan is er in de eerste plaats het Makedonisch probleem. Dat is het tegenovergestelde in zijn gegevens van het Baskische. Want waar we de Basken mooi kunnen bepalen, kunnen we wel zeggen dat het Makedonische volk bestaat en dat Makedonië ook een begrip is, maar niemand kan zeggen waar Makedonië ligt of wat het Makedonische volk eigenlijk is. De Makedonische situatie is niet opgelost alleen door het feit, dat er een federale Makedonische republiek in Joegoslavisch verband bestaat. Het westelijk gedeelte van Bulgarije beschouwt zich eveneens als Makedonisch en ook het noordelijke gedeelte van Griekenland. Als U even de geschiedkundige situatie van dit gebied wilt overlopen, zult U opmerken, dat de grote Makedonische opstanden, ik denk bijvoorbeeld aan de Hylinden-opstand van 1903, doergaans door de Makedonische nationalistische van Noord-Griekenland, die dus nu niet in de Makedonische republiek liggen, werden geprovokeerd. We staan hier dus voor een volk versnipperd over drieërlei landen, drie regimen waarvan het minste wat we kunnen zeggen is, dat het geen regimen zijn, die veel toelating verschaffen tot

het manifesteren van een internationaal Makedonisch bewustzijn. Dat Makedonisch bewustzijn steunt zich vooral op de taal, alhoewel het weer een probleem op zichzelf is. Het Makedonische is namelijk een taal, die grammaticaal verwant is met het Bulgaars en die naar de woordinhoud een geweldige mengeling is van Servo-Kroatisch, Bulgaars, Grieks en Albanees. Maar het is wel zo, dat de Culturele belangstelling die steeds in Makedonië heeft geheerst er toe gebracht heeft, dat eigenlijk het Makedonisch van streektaal geworden is tot een volwaardige taal. Het taalelement is dus eigenlijk het grootste bindmiddel tussen de Makedoniërs. Voorlopig horen we niet veel over deze aangelegenheid naar buiten spreken, maar ook heb ik kunnen ondervinden ter plaatse daar, dat dit Makedonisch bewustzijn zeer sterk is en het probleem niet opgelost beschouwd wordt alleen maar omdat een van de zes federale republieken van Joegoslavië de naam Makedonië draagt.

Enkele woorden over Albanië: Albanië heeft anderhalf miljoen inwoners, daarnaast zijn er 700.000 Albanezen die in Joegoslavië wonen, wat er vanzelfsprekend ook al op wijst, dat hier geen definitieve ordening tot stand is gekomen. Wanneer wij van de Albanezen spreken krijgen we allerlei moeilijkheden. Daar is eerst en vooral de oorsprong en zo meer. Men heeft de indruk, dat het hier gaat over een zuiver gebleven Illyrisch volk, een volk dus dat ons naar de oudheid terugbrengt. Maar waar de Albanezen vooral door gekenmerkt zijn, dat is door hun krachtadig karakter en een zeer krachtadig verzet tegenover alles wat niet Albanees is. Dat zal misschien U de sleutel in handen geven voor die eigenaardige politieke situatie, die zich daar voordoet. U weet dat kleine Albanië, zonder economisch belang, is een land dat op dit ogenblik een zeer streng communistisch regime heeft. Dat is absoluut niet te verwonderen. Het wordt ook geschraagd door de inlandse bevolking aldaar, omdat zij zeer goed weet dat wanneer Albanië een regime zou moeten aannemen, dat min of meer zou gelijken op dat van de omliggende landen, het lot, dat reeds 700.000 Albanezen getroffen heeft ook aan het overige gedeelte van Albanië zou beschoren zijn. En in dat opzicht ben ik zeer verheugd, dat professor Keuning daarstraks even sprak over het eigenaardige aspect van het Chinese communistische bewustzijn, dat enigszins door dezelfde redenen gealigneerd wordt, laat het dan zijn, dat het daar over een zeer groot volk gaat. U zult dan ook begrijpen, hoe er in het politieke regime dat in Albanië thans heerst, een zekere affiniteit is juist met het Chinese communisme, omdat het aan de zelfde motieven beantwoordt. Ik zie dat de tijd vrij vlug voorbij gaat. Ik zal nu dus moeten beperken tot het vermelden van nog enkele punten in Europa, waar het regionaal bewustzijn sterk en ook moeilijk is. Dat is dan allereerst Transsylvanië. Transsylvanië heeft een bevolking van drie miljoen Roemenen, meer dan een miljoen Hongaren en om een half miljoen Duitsers. Deze volken zijn niet samengesmolten, er is dus geen supra-regionaal of nationaal of supra-etnisch Transsylvanië bewustzijn. De zeer vervelende situatie daar is, dat de Hongaren een Transsylvanië bewustzijn hebben en geen Hongaars, dat de Duitsers er op hun beurt ook een Transsylvanië bewustzijn op na houden, maar dat niets wil te maken hebben met groot-Duitse theorieën en dat op hun beurt de Roemenen ook weer een Trans-

sylvaans bewustzijn hebben, maar dat liefst niets te maken heeft met het overige gedeelte van Roemenië. Vraag me niet wat de oplossing van zo'n probleem kan zijn. In de toekomstige evolutie van Europa is het zeker, dat Transsylvanië, dat dan weer Oostenrijks, dan weer Roemeens, dan weer eens Hongaars geweest is, al naar gelang waar de klentoon in de politieke situatie van het ogenblik er op lag, een zeer irriterend probleem in Zuidoost-Europa zal blijven.

Eenvoudiger is het probleem van Moldavië, dat eigenlijk een Roemeens gebied is, maar waar de Slavische, meestal Oekraïense kultuurinvloed deze Moldaven doet verschillen van de eigenlijke Roemeense bevolking van Walachije. De naoorlogse situatie heeft meegebracht, dat Moldavië verdeeld geworden is onder Roemenië en de Sowjet-Unie. Het is U bekend dat er een socialistische Sowjetrepubliek van Moldavië bestaat, deel uitmakende van de vijftien Sowjetrepublieken, maar anderzijds het Roemeens Moldavië dus als louter Roemeens gebied wordt beschouwd. Ook daar hebben we kunnen opmerken, dat de Moldaven zeker niet tevreden zijn met de situatie zoals zij zich nu voordoet en dat we dan daar ook voor een regionaal streven staan, dat vroeg of laat ook nog wel een oplossing zal moeten verkrijgen.

Enkele woorden misschien nog even over Slowakije. In Slowakije hebben we een toestand, waarbij een zeer vergaande binnenlandse autonomie gegeven werd aan de Slowaken en alhoewel in een totaal andere politieke context dan de situatie die bestaat tussen Schotland en Engeland, mogen we wel ongeveer dezelfde verhouding in Tsjecho-Slowakije opmerken, waar het Slowakse bewustzijn zich minder diep op het binnenlandse vlak van Slowakije voordoet, omdat de toestanden daar tamelijk goed geregeld zijn, maar waar de Slowaken dus menen, dat zij niet genoeg medezeggenschap hebben in het internationale leven van de Tsjecho-Slowakse republiek.

Wel geachte aanwezigen, hier kom ik nu toch stilaan tot het einde van deze uiteenzetting. Ik weet wel zij is zeker niet volledig. Ik zou nog moeten spreken over de Duits sprekende minderheden, die wij bijvoorbeeld in Denemarken gaan aantreffen. Over de Frans sprekende minderheid en de agitatie die deze op het ogenblik voert in Zwitserland. Het land, dat zo lang als voorbeeld werd bestempeld van een goede ordening inzake de regionale problematiek heeft op het ogenblik ook weer moeilijkheden, die vooral door dit Europees perspectief worden gealigneerd.

Er zou heel veel te zeggen zijn, in de zin overigens waarover professor Keuning het daar straks had, over de regionale tendenzen, zoals deze zich ontwikkelen in de meer homogene cultuur- en taalgebieden. En dan zouden we heel wat te zeggen hebben over Frankrijk, Spanje, Duitsland en tenslotte over alle grote landen, die nu geconfronteerd worden met het probleem van de regionale evolutie.

Is uit dit alles nu een besluit te trekken? Wel, ik heb getracht van door een vrij oppervlakkig overzicht, dat was wel noodzakelijk wegens de tijdsruimte, die er voor deze uiteenzetting beschikbaar was, van U te wijzen enerzijds op wat als een algemeen kenmerk van het regionalisme in Europa kan beschouwd worden, maar anderzijds dus over de zeer grote verscheidenheid van vormen waarin

het voorkomt.

Wanneer mijn opdracht dan was U te spreken over waar het regionaal bewustzijn in Europa leeft, meen ik dat tamelijk volledig gedaan te hebben. Waar men mij vroeg van te spreken in welke vormen het leeft, heb ik het niet volledig kunnen behandelen, maar meen ik dus, dat de verscheidenheid van die vormen U wel duidelijk gemaakt is. Dan mogen we ons misschien toch wel wagen aan een drietal conclusies, die aan het einde van mijn uiteenzetting zullen betekenen:

1. Het regionalisme in Europa is geen onbelangrijk verschijnsel, maar vormt door zijn veelzijdigheid en geografische verspreiding een van de bijzonderste maar ook een der meest gecompliceerde problemen waarvoor het in wording zijnde Europa zich gesteld ziet.
2. Ik denk wel, dat het duidelijk mag zijn, dat wanneer we de verschillende regionale problemen grondig ontleden, het regionalisme zeker als een zelfstandige waarde moet erkend worden, wat niet daarom beduidt, dat het in de toekomst eeuwig zo zal blijven.
Maar in wat de Europese ontwikkeling van dit ogenblik is zou men een zeer grote vergissing begaan van op deze elementen niet in te gaan.
3. Ten derde moet er op gewezen worden, dat de dynamische kracht die het regionalisme vertegenwoordigt, geenszins een terugkeer naar het verleden is. Daar waar het regionalisme zich louter baseert op elementen uit het verleden is het misschien wel een folkloristisch waardevol geheel, maar waar wij niets geen rekening mee behoeven te houden, althans zo komt het mij vóór, voor wat de evolutie van Europa betreft.

Dus het regionalisme zoals het zich nu manifesteert is niet een terugkeer naar het verleden, maar het is eigenlijk een hoopvol streven naar een nieuwe toekomst, waar men in Europa waarschijnlijk wel baat bij zal vinden, zo men dit hoopvol **streven niet** al te zeer zou ontzuichten.

Geachte aanwezigen, blijft mij enkel over U te bedanken voor de aandacht, die U mij wel hebt willen schenken.

HET REGIONALISME EN DE EUROPESE GEMEENSCHAPPEN .

Inleiding door Zijne Excellentie Dr J.Linthorst Homan

Mijnheer de Voorzitter, damens en heren.

Het is onnodig U te zeggen hoe gelukkig ik ben om in deze bijeenkomst als Uw oud-voorzitter, als oud-gewestelijk werker en ook in mijn huidige Europese functie te mogen spreken over regionalisme en Europese gemeenschappen. Het is mij een behoefte des harten U mijn dank te betuigen voor de gelegenheid die U mij daartoe hebt geschenken. Aan de andere kant heb ik echter wel enige kopzorg gekregen na de twee inleiders die voor mij hebben gesproken. Wat blijft er na de analyse van de problematiek van prof.Keuning en dynamisme van onze Belgische vriend Wouters nog over voor iemand die het vraagstuk moet bezien van uit de hoek van drie Europese Gemeenschappen, waarvan er twee, de Euratom en de K.S.G., strikt functioneel zijn op een veld dat wel heel ver van het culturele aflight, terwijl de E.E.G. toch ook ver buiten het directe culturele veld blijft.

Nu hebben de vragen op Uw discussielijstje mij wel enige aanknopingspunten gegeven. Het voornaamste aanknopingspunt is, dat daarop naar mijn mening terecht de vraag is gesteld wat men onder integratie en regionalisme verstaat. Dat heeft mij doen besluiten te vragen of mijn mede-inleiders en uiteraard ook de hele vergadering het goed vinden, dat ik ook van mijn kant een poging doe tot een algemene aanloop.

Ik wil daarbij het volgende schema volgen. Allereerst wil ik met U bespreken wat ik subjectief beschouw onder regionalisme en integratie, daarna met U nagaan wat tot op dit ogenblik op het organisatorische vlak van de Europese integratie terzake gebeurt is en uiteraard nog gebeurt. Daarna wil ik dan nog een vergelijking maken tussen dat en mijn oude herinneringen van het Nederlands regionaal en interregionaal contact. Voorts wil ik nagaan hoe, meer subjectief, mijn visie is op de huidige stand van de Europese integratiepolitiek en dan tot een conclusie komen.

Mijnheer de voorzitter, het is hier wel bekend, dat zowel het regionalisme als ook de gedachte van de integratie van een bepaald gebied, hun fundament vinden in een realistische kijk, een theoretische kijk en een idealistische kijk, en dat dus hun wordingsgeschiedenis wat dit betreft vergelijkbaar is. De wordingsgeschiedenis van het regionalisme, in de zin van het gewestelijke regionalisme dat wij vandaag bespreken, dus het micro-regionalisme van professor Keuning, is in vele volkeren ontstaan uit een vrees, dat de staatsbemoeiingen te centralistisch zouden gaan werken. Zij is theoretisch gegrondvest geweest en gebleven op een bepaalde kijk op de maatschappij, op het volk en vooral - en daar kom ik uiteraard veel op terug - op de staat. Het regionalisme is idealistisch gedragen geweest door datgene, dat mijn mede-inleiders al duidelijk naar voren hebben laten komen. Op het karakter van de leefgemeenschap als verdieping van het begrip werkgemeenschap.

Wat aan de andere kant de integratie betreft als beweging, als samenhang en als een proces naar samenhang van maatschappij en bestuur binnen een bepaald gebied, deze is uiteraard eeuwenoud,

al is het woord pas later in zwang gekomen. De Europese integratie is als gedachte vooral in de oorlogstijd tot leven gekomen. De Europese beweging heeft toen haar eerste kiemen al gelegd gezien. Zij kwam voort uit de kijk op de toekomst voor ons werelddeel, een kijk die niet optimistisch kon zijn wanneer niet het vrije gedeelte er van zich zou verenigen in alles wat gemeenschappelijk is, of misschien zelfs in alles wat geneenschappelijk kan zijn.

De theoretische grondslag van het begrip integratie berust op dezelfde basis als die van het regionalisme. Het is dan ook niet toevallig, dat de beide onderwerpen vaak in één adem worden besproken. Het is gelukkig niet zo, dat iemand, die hierover voor U mag spreken, zich in bochten moet wringen om twee uiteenlopende onderwerpen met elkaar in contact te brengen. Het is integendeel zo, dat er zeer veel gemeenschappelijks in ligt. Beide, het streven naar regionalisme en het streven naar integratie van een gebied, hebben hetzelfde gebied op het oog en zij hebben een ideale toestand op het oog, waarin uiteindelijk misschien enigszins dat diepe samenhangen bereikt kan worden, dat met het woord integratie wordt aangeduid. Zij hebben beide te maken met de houding, de beroemde attitude, van een bevolking en met het bestuur van een bepaald gebied, klein of groot. Zij hebben - en daar leg ik grote nadruk op - beide een intern en een extern aspect, waarvan het ene vaak grotendeels het andere bepaalt. Hierop hoop ik straks nog met enige nadruk in te gaan, omdat ik het een essentiële kant van ons vraagstuk van vandaag en morgen vind. Tenslotte hebben beide te maken - ik doelde er al even op - met het begrip volk, met het begrip natie en het begrip staat.

Ons sub-nationale regionalisme waar wij vandaag over spreken, kijkt naar boven, tegen de staat aan en de Europese integratie waarover wij vandaag ook spreken heeft naar de andere kant contact daarmee. Ik zeg niet, dat de integratie op de staat neerkijkt. Het is verre van mij dat te zeggen, maar wel dat integratie niet lukt, wanneer volkeren, naties en hun apparatuur, dus hun staten, niet van harte meewerken.

Zo is er dus een samenhang, die ik in deze kring niet behoef te pogen te analyseren, omdat zij U allen wel bekend is.

De samenhang tussen het grotere en het kleinere, beïnvloeden alleen niet elkaar, maar bepalen door hun wisselwerking elkaar ook. Dit is één van de grondgedachten van ons gehele vraagstuk, zowel van het Europese vraagstuk, wat dus ook regionalisme is, als van ons gewestelijk vraagstuk, wat dus ook integratie is. U herinnert zich, velen van U althans, nog wel de vreugde over dat uitstekende boek, dat in 1946 hierover is verschenen van de Zwitser Gasser over de kijk vanuit de kleinere leefgemeenschap onhoog naar de grotere en over de coördinatie in tegenstelling tot de subordinatie. Het boek heet: Gemeindefreiheit Rettung Europas" en is in het Frans uitgegeven onder de titel "L'autonomie communale et l'intégration Européenne", een boek dat in onze kring nog altijd veel wordt gehanteerd. Met onze kring bedoel ik dan de regionalisten van het micro- en macro-regionalisme en ook van het meso-regionalisme van professor Keuning.

Ik wil dan nu even stilstaan bij wat ik reeds even aanduidde, namelijk de samenhang tussen het inwendige karakter en de uitwendige houding van een gebied, onverschillig of dat groot is of klein. Het is eigenlijk niet nodig er met nadruk in deze kring op te wijzen en toch moet het, geloof ik, telkens weer ook in onze vrijwel gelijkgestemde kring worden gezegd, omdat het zo'n hoofdzaak is. Gelijk een organisatie zich naar buiten gedraagt zoals ze naar binnen loopt, en gelijk een mensengroep zich innerlijk vaak gebonden gevoelt, dus de leefgemeenschap beseft naarmate haar uiterlijke gang is, en gelijk trouwens in elk mensenkind het uiterlijke, maatschappelijke gedrag samenhangt met de vraag van een geïntegreerd zijn van zijn inwendig karakter, is dat ook bij een volk en bij een staat het geval. Daarover is vaak geschreven. Ik moet U eerlijk zeggen, dat ik in de laatste tien jaar van mijn werkzaamheden op het Europese vlak deze samenhang bij verschillende volkeren en staten ook heb menen te kunnen constateren. Een volk gelijk het onze, een staat gelijk ons Koninkrijk der Nederlanden, dat naar binnen toe, gelukkig hoe langer hoe meer, gewend is aan een samengaan tussen verschillende gebieden, schakelt zich van nature gemakkelijker in een groter verband in en geeft als vanzelf een positieve bijdrage tot een wijdere, internationale samenwerking dan bijvoorbeeld ons centralistisch denkend volk en land. Met dit laatste denk ik natuurlijk aan Frankrijk, een land dat vastloopt omdat het geen logische kijk heeft op de vragen. Dat komt omdat het gewend is zijn hoofdstad centralistisch als kern en linie van alles te beschouwen.

Mijnheer de voorzitter, ik hoop hierop nog terug te komen. Nu wil ik graag nog enige aspecten van mijn uitgangspunt belichten. Dan kom ik tot de vraag of in de kring van sub-nationale en grensoverschrijdende regionen de federalisten even talrijk en even enthousiast zijn als in de Europese beweging en in het werk voor de Europese integratie. Het is ook al weer niet toevallig, dat men in beide kringen vaak dezelfde mensen aantreft. Velen van ons zullen zich nog het contact herinneren, dat wij vlak na de oorlog met onze Franse vrienden hadden en van wie velen klaagden over het centralisme in hun volk.

Mijn vraag is nu of regionalisten meestal federalist zijn, zoals de warme voorstanders van Europese integratie dat vaak zijn. Ik geloof wel, dat dat zo is, omdat het federalisme de methode is - gelukkig geen ideologie - die aan de spanning van de wisselwerking tussen klein en groot niet kapot gaat maar die juist daaraan haar elasticiteit ontleent. Die elasticiteit zet zij om in nieuwe energie "that makes them tick". Het regionalisme en het federalisme hebben ook in hun gehele benadering een grote mate van gelijkheid. Nu geloof ik, dat het goed is dat zij die federalist zijn zich daartoe ook openlijk bekennen. Dat is iets wat ik persoonlijk ook van harte doe. Dat doe ik met te meer overtuiging, omdat wij bij het federalisme, zoals ik zoëven in herinnering bracht, met geen andere denkmethode en werkmethode te maken hebben ten aanzien van dat kolossaal moeilijke vraagstuk van de relativering van de nationale soevereiniteit tot de dienende rol van het kleinere in het grotere verband. Deze lijn loopt vanuit het plaatselijke naar

boven, maar zij eindigt zeker niet bij ons macro-regionalisme. Zij eindigt in een wereldrechtsorde waaraan eenieder in deze wijze van denken op ieder gebied zijn beste bijdrage kan geven.

Professor Keuning heeft in zijn inleiding terecht gesteld, dat de spanning tussen de regionalist en wat hij noemde de functionalist overal blijkt. Anders gezegd, dat iedere regionalist in een zekere spanning verkeert tot de vraagstukken van het regionalisme. Dat is uiteraard ook omgekeerd het geval. Dat is waar op het kleine vlak - elk gemeentebestuur kan er van meespreken - het is ook waar op het grotere vlak, Het is zelfs waar op het nationale en op het wereldvlak. Men herinnert zich misschien de discussies welke destijds over de opbouw van de organisatie der Verenigde Naties zijn gevoerd. Ook daarbij kwam de regionalist, dus diegene die wil denken en werken in werelddelen, vaak te staan tegenover de functionalist, de man die in bepaalde functies denkt. Nu is het de taak - en ik ben zo blij dat de heer Keuning daar zo duidelijk op heeft gewezen - van elke regionalist om de draden van het functionalisme en die van het regionalisme samen te weven tot een patroon van en voor de leefgemeenschap van het betrokken gebied. Nu is de moeilijkheid, dat die netwerken niet meer op elkaar passen. Ook daarop hebben de beide inleiders van vanmorgen, ieder vanuit een eigen gezichtspunt, duidelijk gewezen. Het behelst een vraagstuk, dat ook op het recente congres over de randgebieden te Leeuwarden ter sprake kwam.

Nu wil ik drietal waarschuwingen laten horen. Ik heb in de eerste plaats een beeld pogen te geven van hoe de idealist deze dingen ziet. Daarmee bedoel ik hen die zich overtuigd regionalist en voorstander van integratie en misschien zelfs overtuigd federalist weten. Ook in dit werk gaan de werkzaamheden echter niet zo snel als de gedachten. Het werk gaat, zoals eigenlijk van zelf spreekt, met horten en stoten. Het gaat hierbij immers om een ommekeer in de methode van werken, zowel nationaal als internationaal, van de mensheid. Het gaat om een ommekeer in de lijnen van denken. Het gaat om aanpassingen van zich snel veranderende technieken en het gaat vaak om echte of vermeende belangen, welke zich tegen het een en het ander verzetten. Uit een oogpunt van praktische politiek gezien kunnen wij zeggen, dat het er om gaat om internationaal het evenwicht te bewaren tussen het offer van de een en het offer van de ander.

Hieruit volgt logisch mijn tweede waarschuwing, dat het vanzelfsprekend is dat dit werk gepaard gaat met tegenspoed en met voorspoed, dat wij hierbij te maken hebben met vallen en hopelijk telkens ook weer met opstaan.

Mijn derde waarschuwende woord is - en ik behoef dit eigenlijk niet eens te zeggen - dat men vooral niet moet denken, dat alle staatslieden - dit woord is typerend - nu ook overtuigd regionalist of zelfs overtuigd federalist zijn. Het is er verre van en dat is misschien maar gelukkig ook. Velen kijken het in de praktijk eens aan om te zien hoe de ontwikkeling verloopt en dit waarborgt ons daardoor ook een rustig beraad.

Ik wil dan nu proberen te vertellen wat er in hoofdzaak op het Europese vlak gebeurt. Ik ben er dankbaar voor, dat ik daarmee met de beide andere inleiders een team vorm. Vooral ben ik dankbaar, dat ook zij het Europa wijder hebben gezien dan dat veel te kleine clubje van zes. Het verheugt mij ook, dat U goed vindt - daarvan heb ik mij overtuigd - dat ik verder ga dan de club van de zes lid-staten van de drie Europese gemeenschappen. Dat doen wij in de eerste plaats uit een begrip van behoren en in de tweede plaats omdat wij toch hopen, dat dat Europa inderdaad wijder wordt. Het gebied van Alto-Adige, waarover de heer Wouters zo terecht en met zoveel warmte heeft gesproken, ligt bijvoorbeeld op een grens, die niet een grens is tussen twee lid-staten, namelijk op de grens tussen Italië en Oostenrijk. Ook met het oog op de minderheid in dat gebied, dus vanuit het regionalisme geredeneerd, hopen wij dat binnenkort een goede regeling met Oostenrijk zal kunnen worden getroffen.

Ik wil dan eerst iets zeggen over een van de oudste Europese organisaties in het na-oorlogse Europa, namelijk de Raad van Europa. Wij kunnen en moeten aan de Raad-gevende Vergadering van de Raad van Europa de lof toezwaaien, dat zij altijd duidelijk heeft doen uitkomen wat ook anderen voor Europa hebben gedaan. Ik zeg dat met enige nadruk, omdat dat in de kring van de Zes niet altijd gebeurt. Die raad-gevende vergadering heeft daaraan al in een vroeg stadium rapporten gewijd. Het is niet mijn bedoeling ze allen op te noemen, maar enkele er van wil ik toch hier vermelden. Uit de laatste tijd neem ik dan een rapport van 1957, uitgebracht door onze landgenoot Professor Zeegers als rapporteur en een rapport van 1959, uitgebracht door onze landgenoot Vos als rapporteur. In beide rapporten zijn duidelijk de organisaties opgenoemd die al vroeger op dat gebied werkzaam waren. In de meeste van de organisaties heb ik het werk mogen meemaken. Ik noem U daarvan als voorbeeld de Economische- en Sociale Raad van de Verenigde Naties, de Economische Commissie van de Verenigde Naties in Geneve - de economische Commissie voor Europa dus - en de Landbouw- en Voedselorganisatie van de Verenigde Naties in Rome. Ik noem ook het Internationaal Arbeidsbureau en het Internationaal Instituut voor Volkshuisvesting en Stedebouw.

Vannorgen is al terecht gewezen op het feit, dat het vraagstuk van het regionalisme velen bezig houdt. Wat dat betreft heeft de Raad van Europa een zeer goed ding gedaan door twee eisen te stellen. Eén daarvan is ingewilligd en dat is al veel. Er is namelijk gevraagd om een atlas voor het Europese regionalisme, welke er ook gekomen is. Voorts is gevraagd om een documentatiecentrum, dat er bij mijn weten nog niet is. Daarnaast is er de organisatie voor Economische Samenwerking, de vroegere O.E.E.S., nu de O.E.S.O. in Parijs, wier werk op regionalistisch gebied voornamelijk ligt op het vlak van de toeneming van de economische produktiviteit. Door dit laatste wordt vanzelf het vraagstuk ook sterk van zijn sociale kant benaderd. Voorts heeft buiten de drie Europese Gemeenschappen ook het apparaat van de Benelux ter zake arbeid verricht.

Als ik dan nu kom tot deze drie Europese gemeenschappen, dan noem ik eerst de Kolen- en Staalgemeenschap, welke de oudste van de drie is. Deze dateert naar men weet al van 1951. Al dadelijk bij haar optreden bleek, dat de behandeling van de vraagstukken in dat orgaan sterk regionalistisch moest zijn. Wanneer men spreekt over de modernisering van de kolenwinning, over het vraagstuk van de arbeid in de mijnbouw en het moeilijke probleem van de zware industrie, dan kent men vanzelf tot een regionalistische wijze van benadering.

Een moderne economische school beschouwt zelfs een vrij kleine markt als die van de Zes Europese landen in zijn geledingen. Zij bekijkt daarbij in wat Amerikaanse economen noemen "a relevant market". Dat is dat gedeelte van de markt dat voor een bepaald vraagstuk op dat ogenblik relevant is en dat deel is vaak kleiner dan het gebied als geheel.

Al spoedig bleek in de Kolen- en Staalgemeenschap, dat bij twee vraagstukken nog meer regionalistisch dan reeds gebeurde moest worden gewerkt. Daaraan is in 1960 zelfs een speciaal congres gewijd. Het ene was het vraagstuk van de herscholing van arbeiders voor andere werkzaamheden en het tweede het vraagstuk van de aanpassing van de bedrijven aan nieuwe produkties. Het ging hierbij dus kortom om het gehele vraagstuk van herscholing en herindustrialisatie.

Daaraan is een serie boeken van de Kolen- en Staalgemeenschap gewijd.

Toen in 1958 Euratom en de Europese Economische Gemeenschap zich naast de Kolen- en Staalgemeenschap schaarden, was er een gemeenschappelijke vergadering, die tot Europees Parlement werd. Dat is een zaak van het grootste belang, omdat dat Europees Parlement de coördinatie tussen de drie Europese gemeenschappen in politiek opzicht goed verzorgt.

Toen de Economische Gemeenschap ontstond - ik heb de eer gehad aan de onderhandelingen daarover te mogen deelnemen - werd aan de conferentietafel al spoedig duidelijk, dat de harmonische ontwikkeling van de Europese economie een regionalistische basis zou moeten hebben. Het was echter neer. Men heeft gezien, dat in de vraagstukken van de vervoerspolitiek, van de landbouwpolitiek, van de investeringspolitiek, van de economische mededinging en zovele andere een regionalistische benadering nodig was. De serie artikelen die daarop slaan, zijn te noemen, maar uw vergadering zal die op het ogenblik uiteraard niet interesseren. Toch wil ik daarvan zeggen, dat het een indrukwekkende lijst is.

Bij de onderhandelingen heb ik in die tijd altijd geprobeerd vooral ook aandacht te krijgen voor het vraagstuk van de ruimtelijke ordening. Buiten Nederland was er echter toen niet zoveel belangstelling voor en daaraan op Europees vlak te werken, ofschoon het verdrag dat uiteraard wel toestaat en dit op het ogenblik ook gebeurt. Er is nu, zij het organisatorisch nog niet zo stevig, een begin van samenwerking tussen de organisaties van de staten op dat gebied.

In 1960 en wel in de decembermaand heeft in Brussel, zoals velen zich van U zullen herinneren, een congres van de E.E.G. plaatsgevonden over het regionalisme. De twee dikke boeken die

daarover zijn verschenen, ook in Nederlandse tekst, zijn in vele handen gekomen. Later is gebleken, dat bij Euraton het regionalisme niet dadelijk aan de orde was, ofschoon het toch wel vanzelf spreekt, dat ook bij dat functionele werk voor de energievoorziening in de toekomst en op dit ogenblik zowel met het oog op onderzoekwerk als investeringen aan spreiding over het Europese gebied moest worden gedacht.

Het Europese Parlement, dat zoals gezegd in 1958 was ontstaan uit de vroegere gemeenschappelijke vergadering van de Kolen- en Staalgemeenschap, heeft zich dadelijk op de zaak van het regionalisme gestort. Dat is ~~niet~~ algemeen bekend en dat komt, omdat dit Parlement zich aan zoveel dingen heeft gewijd. Het Europese Parlement is geen echt parlement, maar het wil dat toch zo verschrikkelijk graag zijn. En uit dat door een stimulerende probleemstelling en het laten verschijnen van zeer vele uitvoerige rapporten. Een van de allereerste rapporten, alweer uitgebracht door een Nederlandse rapporteur, namelijk van Campen, ging over de grote probleemstelling en daarna kwam een rapport - Motte over de grote vragen van het binnen-Europese regionalisme.

Nu heb ik wel pech, dat deze inleiding niet een paar weken later kon worden gehouden. In dat geval had ik over deze zaak neer kunnen zeggen. Men is namelijk bezig aan de voorbereiding van een rapport van circa honderd bladzijden, waarin het gehele binnen-Europese regionalisme principieel en praktisch aan de orde wordt gesteld van Europees parlementaire zijde. Daarover wordt over een dag of veertien een vergadering in Berlijn gehouden. Daarna, misschien al in October maar het kan ook November of wel Januari worden, zal het Europese Parlement zich over dit rapport-Birkelbach, een bekende Duitse socialist, buigen. Ik zou U willen aanraden zich op kennisgeving van deze zaak voor te bereiden.

Dit alles sluit aan bij hetgeen in de zes landen van de Europese gemeenschappen na de bevrijding terzake gaande is. De grondwetten in deze landen - ik moet mij nu wel even tot deze zes landen beperken - zijn door de meeste lid-staten veel meer op het regionalisme gebaseerd dan vroeger. De Franse grondwet, de laatste van 1958, laat regionalisme wel toe. Er is in dat land ook een bewuste regionalistische stroming. Nog onlangs is er door regionalisten uit Frankrijk een week lang zeer diep over regionalistische vraagstukken gesproken. Helaas trekt de lijn zich nog niet door in een boven-nationale, althans internationaal federalistische benadering. Dat is, zoals men weet, wel het geval bij de Duitse constitutie. De constitutie van de Bondsrepubliek is de meest federalistische van de Zes, ook in die zin, dat zij het federalisme rechtstreeks doortrekt naar boven toe.

De heer Wouters heeft vanmorgen al iets gezegd over de Italiaanse situatie en daarbij enige malen het woord autonomie gebruikt, met name ook voor Sicilië. Nu is de autonomie echter nog iets anders dan federalisme en voor de situatie in Italië zou ik niet van federalisme willen spreken.

U weet, dat er juist nu in Italië op dat terrein grote moeilijkheden zijn, ook in politiek opzicht. Het heeft ons als regionalisten uit Nederland goed gedaan, dat de heer Wouters in zijn inleiding als Belgisch regionalist zich in optimistische klanken heeft uitgelaten over de moeilijkheden van onze zuiderburen waarmee wij ons allen zo verbonden voelen. Wij waren vooral daaron zo blij deze klanken van hem te horen, omdat wij wel eens met enige zorg de temperamentvolle ontwikkeling daar volgen.

Wat de ontwikkeling in ons eigen land betreft weet U allen beter dan ik, dat na de oorlog, ook voor wat de constitutie en de wetgeving betreft, de ontwikkeling veel meer in de richting is gegaan van wat wij beogen dan voorheen het geval was.

Er werd op zes vlakken aan het Europese regionalisme gewerkt. Dat gebeurde in de eerste plaats in elk van de betrokken gebieden dat zichzelf respecteert. Voorts tussen die gebieden binnen elk der betrokken landen. In de derde plaats is er van staatswege contact over de erbij betrokken vraagstukken op dat gebied. In de vierde plaats is er interregionaal en internationaal contact. In de vijfde plaats is er contact in het kader van de Europese gemeenschappen en in de zesde plaats is er gelukkig contact over deze zaak in het ruimere Europese kader en in het wereldkader.

Nu werkt uiteraard elk lichaam naar zijn functie en daarbij kom ik dus weer op de grote vraag van vannorgen terug hoe wij de netwerken met verschillende dimensies op elkaar moeten doen aansluiten, zodat het begrip leefgemeenschap werkelijk wordt wat het voor ons is. Dat is geen gemakkelijke taak in een eeuw, waarin de vraagstukken een steeds grotere dimensie krijgen en waarin hun proporties uitgroeien boven de proporties van onze leefgemeenschap. Neem als voorbeeld daarvoor maar het energievraagstuk. Dit vraagstuk was nog niet zo lang geleden een vraagstuk van plaatselijke aard. Naast de plaatselijke gasfabrieken en centrales kwamen er later provinciale centrales. Het vraagstuk groeide uit tot een nationaal vraagstuk, maar men maakte toch halt aan de nationale grenzen en wel om twee redenen: een handelspolitieke reden en een reden van sociaal-economische politiek.

Dat vraagstuk wordt als men werkelijk integratie wil nu Europees, omdat beide factoren, de handelspolitiek en de sociaal-economische politiek in de verdragen van de Europese gemeenschappen Europese dimensies hebben gekregen. Dit energievraagstuk is zeker niet gemakkelijk. Dat zal men hier in Groningen wel begrijpen. Als men werkelijk integratie wenst, dan zal ook dit vraagstuk een Europese oplossing moeten vinden. Hetzelfde ziet men bij het vraagstuk van het vervoer, bij dat van het verkeer en bij vele andere vraagstukken. Dat oplossingen daarvoor niet gemakkelijk zijn blijkt alleen al daaruit, dat zelfs het best lopende federalisme, zoals het Zwitserse, grote spanningen ondervindt bij het vraagstuk van het doorgaande internationale wegverkeer. Ik behoef ook maar te verwijzen naar de tragische spanning in

het Amerikaanse federalisme en naar het vraagstuk van de integratie van de mensen van verschillende herkomst in dat land. Wij staan hierbij met andere woorden voor een kernvraag van bevoegdheden op vele terreinen, van welke U vooral het culturele terrein interesseert.

Mijnheer de Voorzitter, ik wil hier vandaag enige sociaal-economische achtergronden met U bespreken. Welnu, een verenigd Europa zal per definitie meer moeten zijn - en is ook al meer - dan de optelsom van de lid-staten, gelijk een land meer is dan de optelsom van zijn provincies en een provincie meer dan de optelsom van zijn gemeenten.

Dat betekent, dat ieder de problematiek stelt in de dimensies waarin hij werkt, maar dat de vraagstukken die boven het gewestelijke en boven het nationale uitgroeien ook in hun grotere dimensies moeten worden gesteld. Daardoor komen wij voor een aanpassing te staan tussen de verschillende afmetingen en tussen de verschillende netwerken. De Commissaris der Koningin heeft er vanmorgen al duidelijk op gewezen, dat dit probleem ook hier leeft. Hij sprak van het moorden des lands en ik wil zeggen, dat ook in de Europese centra de samenwerking tussen de drie noordelijke provinciën hier opvalt.

Daaruit blijkt, dat men hier zelf al heeft ingezien, dat bepaalde vraagstukken te groot worden voor de dimensies van de leefgemeenschappen die de provincies in Nederland nu gelukkig zijn en die zij ook moeten blijven

Als U let op de toespraak die de voorzitter van de E.E.G. - commissie onlangs in Leeuwarden heeft gehouden kunt U hetzelfde opmerken. Ik weet niet of U allen kennis hebt genomen van zijn betoog en ik wil het daarom met een enkel woord hier in herinnering brengen. De heer Hallstein heeft toen, kijkende over het grote veld van de zes lid-staten, een grote diagonaal over de kaart getrokken. Voor U hier moet het dan wel zo zijn, denk ik, dat die lijn van het noordwesten naar het zuidoosten gaat, van het zich steeds verder industrialiserende Nederland, via het reeds langer geïndustrialiseerde België, over het noordelijke gebied van Frankrijk tot in de Powlakte. Professor Hallstein heeft toen de tegenstelling beschreven die er bestond tussen dat concentratiegebied en de rest. Hij heeft er daarbij op gewezen, dat als er vrijheid van handel komt in ons gebied, vrijheid van migratie en vrijheid van kapitaalverkeer en investering, het grote verschil tussen die band van concentratie op de Europese kaart en de nadere gebieden van dat Europa in plaats van kleiner juist groter worden. Dan zal wat reeds welvarend is nog welvarender worden, wat rijk is nóg rijker en wat is achtergebleven zal dan verder achteruit gaan, tenzij een bewuste Europese regionalistische politiek wordt gevoerd met het doel die verschillen niet groter te doen worden. Het voeren van een dergelijke politiek is, lijkt mij, de juiste probleemstelling, maar deze past maar op een betrekkelijke afstand op datgene, wat ons hier zo lief is, namelijk de gewestelijke leefgemeenschap.

Hetzelfde vindt U terug in de benadering van de Raad van Europa. Het eerste rapport kwam met een suggestie voor een indeling van West-Europa in zes regionen, drie voor de geïndustrialiseer-

de handelsgebieden en drie voor de meer agrarische gebieden. In een later rapport van de Raad van Europa vindt men een indeling in tweeën.

In een toespraak van de vice-president van de Commissie van de E.E.G., de heer Marjolan, op het Congres van Brussel in December 1961 gaf deze een indeling in vierën, namelijk goed vooruit gaande, stilstaande en iets achteruit gaande, concentratie gebieden en als vierde groep de randgebieden, welke ons zo goed bekend zijn. In het boek, dat na het congres is verschenen, is een kaart opgenomen welke afwijkt van die van de atlas van de Raad van Europa. Daarop is een indeling van het Nederlandse gebied in twee delen opgenomen, namelijk de randstad Holland en de rest. Wij staan met ander woorden hier voor wat de heer Keuning noemde gespecialiseerd functionalisme. Zal het nu, als wij er niets aan doen, zo gaan, dat ons Europa in gespecialiseerde gebieden wordt verdeeld, terwijl het nu toch uit leefgemeenschappen is opgebouwd?

Met het oog op de tijd zal ik slechts één voorbeeld noemen. Dat betreft het grote vraagstuk van de recreatie. Ik woon op het ogenblik in Luxemburg en nu raak ik mijn Luxemburgse vrienden wel eens boos wanneer ik hun er op wijs, dat hun taak waarschijnlijk eerder zal liggen op een toespitsing van hun activiteiten op de recreatie dan in een specialisatie op landbouwen. Ik zal daar nu maar niet verder op ingaan.

De grote vraag bij dit alles is hoe wij het één op het ander passen. Er zijn op het ogenblik diverse werkgroepen van de gemeenschappen met deze vraagstukken bezig. In sommige gevallen levert een dergelijke activiteit geen moeilijkheden op en ik noem daarbij Sardinië en Sicilië. Dat zijn grootheden die politiek misschien niet al'tijd even gemakkelijk zijn, maar in de Europese gemeenschappen zijn zij dat wel. De vraagstukken die zich thans voordoen hebben veelal de grenzen overschreden en zijn van ruimere aard geworden dan de gebieden waarover wij tot nu toe hebben gesproken. Dat is het geval met de grote vraagstukken die nu aan de orde zijn ten aanzien van het vervoer, de infra-structuur, de structuurvernieuwing in de landbouw en de vestiging van nieuwe industrieën.

Mijnheer de voorzitter. Wij allen weten, dat de problemen in een Nederlandse provincie die werkelijk loopt op het gebied van die vraagstukken niet zo moeilijk zijn. Inners in haar leefgemeenschap zullen de bestuurders en zal de bevolking zelf er wel voor zorgen, dat ieder krijgt wat hem toekomt. De grote moeilijkheden liggen in die gebieden die de nationale grenzen overschrijden en waarvan de heer Wouters vannorgen het gebied van Alto-Adige heeft genoemd. Die gebieden kan men vinden op bijna alle grenzen tussen de zes landen van de Europese gemeenschappen en op bijna alle grenzen van die landen met de buitenwereld. Juist voor die gebieden, die toch een centrum moeten kunnen vinden voor hun middelpunt zoekende krachten, is het de essentiële vraag of de Europese integratie lukt of niet.

Mijnheer de voorzitter. Ik kom hiernede tot het slot van mijn toespraak. Op de vraag of de Europese integratie lukt of niet is mijn antwoord subjectief.

Ik geef U hier mijn persoonlijke visie, waarvoor ik dus ook alleen naar zelf verantwoordelijk ben. Ik zeg U dan, dat ik er vast van overtuigd ben, dat zij zal lukken. Ik ben er van overtuigd, dat wij vóór het jaar 2000 zullen komen tot een werkelijk geïntegreerd Europa, een Europa dat groter is dan het kleine gebied dat thans door de Zee wordt bestreken. Ik ben er van overtuigd, dat wij voor het jaar 2000 zullen komen tot de Verenigde Staten van Europa.

Op korte termijn ben ik echter zwart pessimist. Ik zal U zeggen waarom ik dat ben. Terwijl gebleken is, dat het mogelijk was en dat na tien jaar werken van de Kolen- en Staalgemeenschap, na vijf jaar werken van de Brusselse organisatie, de zaken op gang kwamen, van Franse kant, door generaal de Gaulle juist de twee kernpunten precies anders gesteld zijn dan ze in ons idealisme luiden.

Het eerste kernpunt is, dat als men van binnen een samenhang heeft men ook naar buiten de verantwoordelijkheid daarvoor moet laten blijken en aan de wereldrechtsorde een positieve bijdrage moet geven. Tegenover dat doortrekken van de inwendige - naar de externe verantwoordelijkheid en het verantwoordelijkheidsbesef heeft generaal de Gaulle die lijn juist afgekapt. Hij heeft dit losgemaakt van het westelijke Atlantische en zelfs het grotere Europese verantwoordelijkheidsbesef, dat voor ons niet slechts een logische consequentie is en wat tot nu toe was bereikt, maar ook een ideaal.

Het tweede essentiële punt is de relativering van de nationale soevereiniteit. Van de noodzaak daarvan zij wij overtuigd, omdat wij anders geen regionalisten zouden zijn. Niemand van ons zou vandaag hier zijn, als wij er niet van overtuigd zouden zijn, dat juist in de dienende functie, niet alleen van de mens maar ook van de leefgemeenschap, de diepere waarden tot uiting komen en dat in de bijdrage die men geeft aan het wijdere rechtsbestel de waarden kunnen blijken. Daartegenover heeft de generaal de Gaulle de absolute soevereiniteit gesteld, die doodloopt aan de grens. Ik kan dit niet anders zien dan als een zeer fundamentele crisis en ik moet dan ook zeggen, dat ik niet behoort tot wat men in de laatste weken de usualisten noemt en die zeggen "business as usual". Ik geloof, dat velen van ons die met idealisme hebben meegeholpen aan de voorbereiding en de verwezenlijking van datgene wat nu tot stand is gekomen, voor zeer zware persoonlijke consequenties zouden komen te staan wanneer compromissen eventueel in de door Frankrijk gewenste richting zouden uitvallen. Daarom ben ik van mening, dat de lid-staten nog zware maanden tegen moet gaan, omdat het nu om de heel grote vragen gaat.

Met permissie gezegd, mijnheer Keuning staan wij hiet voor dit dilemma: Kan ik het redden door nog wat voort te sleuren of doe ik er verstandig aan met het streven naar het ideaal wat te wachten op de tijden waarin dat misschien wel te verwezenlijken zal zijn.

Velen van mijn collega's zouden waarschijnlijk een optimistischer toon voor U hebben gesproken.

Ik zelf meen, dat ik dit niet mag en daarom ook niet kan doen. Nu zijn termijnen voor pessimisme en optimisme altijd moeilijk te geven.

Ik geloof echter, dat zelfs in het meest gunstige geval zou blijken, dat de klap zo hard is aangekomen, dat er ook over een termijn van vier of vijf jaar nog weinig reden tot optimisme zal zijn.

Mijnheer de voorzitter, Wat betekent dat alles nu voor onze discussie voor vandaag en morgen? Naar mijn gevoel dient dit een aansporing voor ons te zijn om met volle, ja met dubbele kracht voort te gaan. Waarom zeg ik dit? Ik stel dit, omdat U naar mijn mening stellig wenst, dat wij zullen gaan naar een rechtsorde en niet naar de Franse visie van heden die neerkomt op een super handelsakkoord tot afnemering van Franse produkten, iets dat naar mijn gevoel met een rechtsorde in het wijdere Europese, het Atlantische en het wereldsbestel niets, maar dan helaas ook niets te maken heeft. Ik stel dit, omdat U het verschil beseft tussen inter-gouvernementele samenwerking en gemeenschapsarbeid. Onlangs heeft een landgenoot van ons die behoort tot de Raad van Europa, Dr Schroeder, in het blad dat gewijd is aan community development nog eens uitdrukkelijk beschreven wat het verschil is tussen die twee opvattingen.

De door velen van ons bewonderde Franse Europeaan, Pflimlin, die op dit ogenblik voorzitter is van de Raad van Europa, heeft zij het dan niet in die functie, onlangs nog duidelijk het grote verschil doen uitkomen tussen aan de ene kant de harde strijd in het oude systeem welke politiek werd gesteund en de gezonde wedijver in het nieuwe systeem dat gedragen wordt door een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid.

Met alle begrip van het dynamisme van de heer Wouters en voor de kijk op de moderne taken van het regionalisme welke door de heer Keuning zijn uiteengezet en die ik deel, kunnen mijn stellingen niet anders zijn dan de volgende:

1. In vele kringen in alle zes de landen der Europese Gemeenschappen wordt Uw streven naar sub-nationaal en naar grensoverschrijdend regionalisme gedeeld en wordt ingezien dat het in laatste analyse samenhangt met dat naar de integratie van het Europese gebied.
2. Het is vooral een gewestelijke en ook een nationale taak de in de Europese Gemeenschappen wijdere probleemstelling dan de gewestelijke, voor elke gewestelijke leefgemeenschap in de eigen dimensies te "vertalen!"
3. U dient er echter ernstig mee rekening te houden dat de huidige Franse staatsconceptie en de huidige Franse politieke conceptie een inpasse zullen veroorzaken in het werk voor Europese integratie, welke inpasse vermoedelijk jaren zal duren.
4. Mede ook om die reden heeft iedere regionalist de politieke taak tot wezenlijke integratie van het wijde West Europese gebied met kracht te stellen.

Ik dank U wel.

De VOORZITTER: Excellentie, wij zijn bijzonder dankbaar, dat U met Uw grote liefde voor het regionalisme en Uw grote ervaring op het gebied van de Europese vormgeving ons zo'n duidelijk beeld hebt gegeven van de samenhang van de beide problemen. U hebt Uw inleiding het kader gegeven waarbinnen wij straks onze discussies, welke meer toegespitst zullen zijn op onze eigen culturele taak, zullen kunnen voeren teneinde te pogen de vraagstukken die zich daarbij voordoen nader tot een oplossing te brengen. Ik deel gedeeltelijk Uw pessimisme, maar ik wil daarbij graag de hoop uitspreken, dat de volkeren van Europa, zij het dan misschien na een tijdelijk oponthoud of misschien zelfs een terugval, er in zullen slagen het gestelde doel te bereiken.

De plenaire zitting wordt hierna ontbonden voor het houden van besprekingen over de gehoorde inleidingen in vier discussiegroepen.

Voor de groepsbesprekingen waren als uitgangspunten uitgewerkt:

(Alle discussiegroepen konden alle punten behandelen, maar elke groep stelde één van de vragen het eerst aan de orde, om daarover in ieder geval te kunnen rapporteren.)

I. Kan het gewestelijk leven wel een eigen plaats krijgen in de Europese verbanden die bezig zijn te ontstaan?

De beantwoording van de vraag hangt af van wat men zich

- a) onder Europese integratie voorstelt, en
- b) onder regionalisme.

II. Wat zijn de culturele gevolgen van de technische ontwikkelingen die door de Europese integratie ongetwijfeld nog sterk zullen worden gestimuleerd en welke houding moeten de gewesten daartegenover innemen?

Gedacht kan hierbij worden aan:

- a) de ontwikkeling der massa-communicatiemiddelen
- b) de verkeersontwikkeling met zijn effecten voor bezoeken aan culturele manifestaties, voor recreatie, voor forensisme op wijdere schaal en voor uitwisselingen.
- c) de negatieve elementen van lucht- en watervervuiling en recreatiemassificering voor natuurbescherming en agrarische bedrijfsvoering.

III. Welke beïnvloeding op de vormgeving van Europa kan van de gewestelijke en streekverbanden uitgaan?

IV. Welke invloed zal de economische en technische Europese integratie op de directe werkingssfeer van het provinciale cultuurbeleid hebben, met name in die provincies, grenzende aan België en Duitsland, of met traditionele bindingen als de Frieslanden of havensteden? En welke taken liggen hier voor het initiatief der betreffende Culturele Raden?

Gedacht kan hierbij o.a. worden aan:

- a) spreiding van culturele accommodaties met werkingssfeer over de staatsgrenzen;
- b) vorming van regionale orkesten, opera, dans- en toneelgroepen van multinationale samenstelling en/of leiding;
- c) regionale publicksorganisatie over de grenzen heen;
- d) uitwisseling van gelijk gerichte culturele groeperingen (van scholieren tot predikanten, van dialectschrijvers tot vakhistorici);
- e) taal-, literatuur- en sociale psychologie-cursussen ter bevordering van diepgaander contacten en benutting van de mogelijkheden daartoe in grensgebieden;
- f) documentatie, advies- en service-bureau ter ondersteuning en stimulering van vrije initiatieven met name op de terreinen IV c.d. en e.;
- g) financieringsmogelijkheden van de onder IV a. tot f. genoemde punten.

Na afloop van deze groepsdiscussies wordt het Congres ontvangen door het Provinciaal Bestuur van Groningen in het Provinciehuis, waarbij de Commissaris der Koningin een korte rede houdt, die wordt beantwoord door de voorzitter.

Toespraak van mr C.L.W.Fock, Commissaris der Koningin.

Dames en heren! U hebt vandaag vele goede toespraken kunnen beluisteren en ik wil U hier thans niet vernoeien met U nog een slechte te doen aanhoren. Het verheugt mij U uit naam van het Provinciaal Bestuur van Groningen hier te mogen ontvangen in het Huis der Provincie, waarvan zoals U kunt zien een deel nieuw en een deel nog nooit oud is. Ik weet niet of de heer Keuning het goed vindt, dat ik het zo zeg. Het oude is namelijk gerestaureerd en ook niet helemaal echt meer. Wel hoop ik, dat U het feit, dat het Provinciaal Bestuur Uw gezelschap in deze historische zaal ontvangt, zult willen uitleggen als een blijk van waardering van dat Bestuur voor Uw streven. Ook hoop ik, dat U met het oog op de onderlinge gesprekken die U aanstonds bij het diner zult gaan voeren de nodige eer zult willen aandoen aan de olie die wij hier voor dorstige kelen beschikbaar hebben. Ik wens U toe, dat U ook morgen in deze Provincie nog een goede congresdag zult doorbrengen.

De Voorzitter: Mijnheer de Commissaris. Gaarne wil ik namens alle congressisten uitdrukking geven aan onze erkentelijkheid jegens U en het gehele Provinciale Bestuur voor de ontvangst in deze entourage. Het heeft mij als Geldersman groot genoegen gedaan, dat U over deze ontvangst bij U thuis hebt gesproken over het Huis der Provincie. Ik zie daaruit, dat de ene provincie bereid is wat van een andere te leren.

Na de gezamenlijke avondmaaltijd in het Concerthuis, wonen de congresdeelnemers een zeer sfeervol concert bij van ongeveer een uur door "de Cantorij", onder leiding van Evert Westra, van de Nieuwe Kerk, in de Pepergasthuiskerk te Groningen, waarna in het Concerthuis voor het Congres optreedt de Groningse studentencabaretier Seth Gaaikema, begeleid op de vleugel door Roelof Stalknecht in het programma "Gevlougeld".

Op de morgen van de tweede dag vertrekken de congresdeelnemers per bus naar Appingedam.

Gedurende deze tocht door Noord-Groningen geven Mevr. T.F. Clovering-Meyer en de heer Mr J.A. Buurma toelichting op het landschap waar doorheen wordt gereden.

In Loppersum wordt een bezoek gebracht aan de prachtige romano-gotische kerk, naar aanleiding waarvan Dr P.J. van Leeuwen, hervormd predikant aldaar een korte toespraak houdt.

Toespraak Dr P.J. van Leeuwen

Dames en heren. De Hervormde gemeente van Loppersum acht het een eer en een vreugde U hier vannorgen te mogen ontvangen. De gemeente van Loppersum is trots op en dankbaar voor het bezit van dit majesteitelijk kerkgebouw en zij is dan ook blij, dat zij hier vannorgen Uw gastvrouw mag zijn.

Aangezien ik - als ik het zo mag uitdrukken - met deze gemeente ben getrouwd, mag ik nu een ogenblik als gastheer optreden.

Ik heet U dan zeer hartelijk welkom hier. Daarbij sprak ik de hoop uit, dat de bezichtiging van deze kerk U enige ontspanning zal geven van Uw congresbezigheden, die naar ik heb begrepen een niet altijd even lichte kost zijn welke U hebt te verteren. Maar ook al is deze bezichtiging bedoeld als een vorm van recreatie, toch waag ik het er op het bezoek aan deze kerk in verband te brengen met het onderwerp van Uw congres. Van deze kerk kan dan aan de ene kant worden gezegd, dat het een typisch Europese kerk is. Dit bouwwerk herinnert er aan, dat er in de middeleeuwen een zekere vorm - en ook een zeer belangrijke vorm - van integratie heeft bestaan. In die tijd heeft de katholieke kerk over heel Europa geleefd vanuit één grote gedachte. Het was de gedachte, dat zij geheel Europa wilde verbinden tot een Christelijke gemeente.

Het zal U allen voldoende bekend zijn, dat de kerken uit die tijd, waarvan deze een voorbeeld is, één algemene Europese stijl vertegenwoordigen. Of het deze kerk ging om een romaanse of een gotische stijl - U kunt zien dat beide stijlrichtingen in deze kerk aanwezig zijn - of het er nu om ging of een Franse, een Italiaanse of nog een andere bouwmeester deze heeft ontworpen en of de schilder die de fresco's heeft gemaakt een Fransman, een Duitser of iemand van nog andere nationaliteit is geweest, doet daarbij weinig terzake, omdat hierbij sprake is geweest van een katholieke kerk en zij als zodanig in de middeleeuwen een teken van de Una Sancta-gedachte was.

Deze kerk heeft aanvankelijk een onderdeel uitgemaakt van een klooster dat in deze omgeving heeft gestaan en dat rechtstreeks onderworpen was aan een kloosterorde in Frankrijk. Om deze reden kon deze kerk destijds worden gezien als een typisch Europese kerk. Aan de andere kant is deze kerk echter ook een typisch regionale kerk. Men spreekt bij een kerk als deze doorgaans van een bakstenen kerk en juist in dat woord ligt het bijzondere kenmerk opgesloten, dat haar onderscheidt van kerken in andere streken. Dat hier een bakstenen kerk is verrezen vindt begrijpelijkerwijze zijn oorzaak in het feit, dat hier door de aanwezigheid van de daar voor benodigde grondsoort een baksteenindustrie is ontstaan, welke de mogelijkheden heeft geschapen voor de bouw van een kerk als deze. Het is jammer, dat U de kerk vandaag niet in volle zonneshijn zult zien. Inners pas dan kunt U er zich van overtuigen, welke bijzonder fraaie kleurschakeringen de baksteen aan dit kerkgebouw kan verlenen. Een ander kenmerk van deze kerk zijn de strakke lijnen waarin zij is gebouwd en die stroken met het karakter van de mensen in deze streek.

Dames en heren. Met de geschiedenis van deze kerk wil ik U niet lang bezighouden. Buiten staat in een steen vermeld, dat deze kerk start uit het jaar 1217. Dat weten wij vrij nauwkeurig, omdat op 19 October 1217 de kerk die er toen stond is vernietigd. Er was namelijk een onenigheid ontstaan over de bezetting van de pastoersplaats hier. Een of andere edelman was er niet over tevreden, dat hij de pastoersplaats niet aan zijn zoon toegewezen zag, zodat deze ook de daaraan verbonden inkomsten moest derven. Hij ging toen met een groepje krijgslieden naar deze plaats en daar toen reeds het huidige beschavingspeil was bereikt, waarop men politieke en soms ook andere meningsverschillen opleest door elkanders spullen in brand te steken, deed hij dat ook hier. Hij stak de pastorie, aan wiens bewoner hij diens rechten betwistte, in brand en toen ging de gehele kerk nede in vlammen op. Wij behoeven er echter niet aan te twifelen, dat men onmiddellijk weer begonnen is met de herbouw van de kerk. De bouwvergunning had men toen nog niet uitgevonden en men kon dus onmiddellijk beginnen op de fundamenten van de oude kerk een nieuwe te bouwen. Daar waar U de kleine raampjes ziet vindt U nog brekstukken van de oude turfstenen muur. Dat zijn stellig nog restanten van de kerk die hier voor 1217 heeft gestaan. Het oudste stuk van deze kerk is het stuk in de romaanse stijl. Gaandeweg is deze kerk uitgebreid en verfraaid en is uit de oude kerk een kruiskerk ontstaan. Ook zijn er kapellen aan toegevoegd, waarvan er een aan Maria is gewijd.

Loppersum heeft nu ongeveer 2.000 zielen en U zult moeten toegeven, dat deze kerk voor een gemeente van een dergelijke omvang een majestieitelijke groette heeft. In de middeleeuwen nam Loppersum echter een zeer belangrijke plaats in, in zoverre dat het de hoofdplaats was van een proosdij en dat deze kerk de functie van dekenatskerk had. De proost die hier zetelde regeerde over een groot deel van Fivelingo en deze kerk moest dus wel een zekere representativiteit hebben.

Het koor en de kapel zijn versierd met zeer fraaie fresco's. Het orgel dateert uit 1562. Verleden jaar was het dus 400 jaar oud. Het is gerestaureerd, maar de restauratie is nog niet geheel voltooid, zodat het nog niet bespeeld is. Het is een zogenaamd zwaluwnest-orgel, een orgel dat tegen de muur is geplaatst. Van dit type is het wel een bijzonder exemplaar in het noorden van ons land.

Bij de restauratie van de kerk is een klein deurtje ontdekt, dat naar een vertrek leidt dat de schatkamer wordt genoemd. Ik stel mij voor, dat de toenmalige proost in dat vertrek de schatten en de geldmiddelen van zijn proosdij heeft opgeborgen.

De galerij aan deze kerk is van veel latere datum. Als de Reformatie niet tussen beide was gekomen, zou er aan de andere kant ook zo'n galerij zijn gekomen. Deze galerij draagt nog altijd de naam van Doopsgezinde kerk. Dat is een wel wat eigenaardige naam. Ik kan deze niet anders verklaren, dan dat de doopsgezinden, toen zij hier niet meer over een eigen kerkgebouw beschikten, daar gastvrijheid hebben genoten. Zekerheid heb ik daarover nog niet.

De Congresdeelnemers begeven zich hierna naar het Schathoes van het landgoed "Ekenstein" bij Appingedam, waar verslag wordt uitgebracht van de Sectiebesprekingen en de slotzitting van het Congres plaats vindt.

Verslag discussiegroep I

Voorzitter: Prof. Dr J. Elema

Rapporteurs: F. Erens en Mr Stan Smeets

Mijnheer de Voorzitter, dames en heren.

Onze rapporteur, de heer Erens, moest het Congres reeds verlaten en ik zal daarom zijn rapport voordragen, aangevuld met een enkele eigen opmerking.

Discussiegroep I, onder leiding van prof. Dr J. Elema, kreeg de vraag ter bespreking: "Kan het gewestelijke leven wel een eigen plaats krijgen in de Europese verbanden die bezig zijn te ontstaan?" Die vraag werd vergezeld van de opmerking, dat de beantwoording afhangt van wat men zich voorstelt onder Europese eenheid en regionalisme.

De Voorzitter achtte een discussie naar aanleiding van de drie inleidingen zeer moeilijk. Hij stelde daarom voor niet te vervallen in de algemene beschouwingen over regionalisme en integratie, maar liever de discussie toe te spitsen op de concrete vraag of onze regionale culturen worden bedreigd en zo ja waardoor.

Al tastende werd deze vraag benaderd met nieuwe vragen, onder meer of wij een eigen plaats moeten krijgen of behouden dan wel of wij deze juist in een federatief Europa moeten veroveren. Moeten wij als regionale eenheden meer zeggenschap krijgen of gaat de sociaal-politieke invloed niet juist voorbij aan het culturele?

Uit deze vragen resulteerde een nieuwe vraag en wel de vraag wat wij willen, een eigenheid in de regionale cultuur of niet. Bij de verdere discussie kwam duidelijk vrij unaniem naar voren, dat men het enkele behoud en het folklorisme niet essentieel acht voor de regionale cultuur. Daarbij bleef de vraag wat er voor in de plaats zou moeten komen.

Het antwoord luidde: Met een blik op de toekomst een eigen antwoord vinden, dus een eigen verantwoording in de eigen gemeenschap.

Maar wat is die eigen gemeenschap precies? De regionale culturen zijn ontstaan uit een zekere afgeslotenheid. Ruimtelijk en geestelijk verdwijnt deze basis echter. Als hij verdwijnt kan men zich afvragen of er dan nog de mogelijkheid en de wenselijkheid is om die regionale cultuur überhaupt in het leven te houden.

Algemeen was de groep het er over eens, dat niet koste wat kost het oude bewaard moet blijven, maar alleen datgene wat werkelijk leeft.

Er is daarbij een parallel te zien tussen regionalisme en de nationale situatie in Europees verband. Ook de grote steden vormen een zekere afgesloten verband en een regio. Het komt er maar op aan welke kracht er van ons uitgaat en of de nu levende mens het behoud van de regionale cultuur wenst.

Over dit laatste was de groep het wel eens, al werpt ook dit

weer onmiddellijk een nieuwe vraag op, namelijk of deze uitstraling dan iets eigens van de regio - in deze provincie bijvoorbeeld iets Gronings - zou moeten zijn of niet. Essentieel is de vraag of het behoud van een eigen attitude nog mogelijk is.

Hierna volgde een discussie over dialect en volkstaal, waarbij werd opgemerkt, dat er altijd een zekere spanning blijft tussen noedertaal of volkstaal en een cultuurtaal van een grotere ruimte. Wij moeten, zo was de conclusie, de waarde van de eigen streektaal accepteren naast die van de algemene cultuurtaal.

In fel contrast staat hiertegenover de opgang van de mensheid naar een grotere eenheid. Bij een grotere internationale unificatie blijven echter de charme en de rijkdom van de verscheidenheid bestaan. Blijft naast het ideaal van het algemeen menselijke niet de noodzaak van het eigen karakteristieke? Na enige discussie hierover stelde de Voorzitter uitdrukkelijk de vraag of wij ervan overtuigd zijn, dat het nodig is ons in te zetten voor een eigen regionale cultuur, ja dan neen. Indien neen, dan is ook consequent geen inzet voor het Nederlandse of Europese nodig, want dat is slechts een gradueel verschil. Het antwoord was, dat wij ons inderdaad voor een eigen regionale cultuur moeten inzetten. Juist in de nieuwe Europese constellatie krijgt het regionale een kans.

Telkens weer dook echter de vraag op welke facetten van de regionale cultuur een kans krijgen. Dat zijn zeker niet de folkloristische facetten. Daarover bestond wel eenstemmigheid. Het gaat hierbij om een eigen antwoord, welke van regio tot regio zal verschillen, om een scheppen van een vertrouwdheid met de eigen omgeving. Een gewest moet zichzelf zijn en het moet dus geen pot grijze verf zijn naar wel oude wijn in nieuwe zakken. Krachtige gewesten en steden zullen vanuit een nieuwe voedingsbodem des te sterker uitstralingspunten worden van cultuur. Een voortgaande discussie over dialect resulteerde in de conclusie, dat grote denkbeelden vertolkt moeten worden in de taal van het volk. Zo dient een preek bijvoorbeeld in het Gronings te kunnen worden gehouden. Het gaat daarbij in wezen niet om een vasthouden maar om een verdiepen.

Over de betekenis van het naar voren brengen van de geschiedenis van een streek bestond bij de groep geen instemmigheid. Historische grootheid is naar zeer betrekkelijk. Men moet uitgaan van de eigen vertrouwde omgeving voor het wekken van belangstelling en het bijbrengen van inzicht, ook voor het betrokken zijn van het eigen gewest in de nationale en de boven-nationale geschiedenis en cultuurstromingen. Een goed voorbeeld daarvan is ons vanmorgen in de kerk van Loppersum getoond.

Verslag Discussiegroep II

Voorzitter: Mr TH.P. Zwart

Rapporteur: E. Wilnink

Dames en heren!

De vraagstelling voor groep II luidde:

"Wat zijn de culturele gevolgen van de technische ontwikkelingen die door de Europese integratie ongetwijfeld nog sterk zullen worden gestimuleerd en welke houding moeten de gewesten daartegenover innemen?" Men zou hierbij hebben moeten denken aan:

- a. de ontwikkeling der massa-communicatie-middelen;
- b. de verkeersontwikkeling met zijn effecten voor bezoeken aan culturele manifestaties, voor recreatie, voor forensisme op wijdere schaal en voor uitwisselingen;
- c. de negatieve elementen van lucht- en watervervuiling en recreatie-massaficering voor natuurbescherming en agrarische bedrijfsvoering.

Tot mijn spijt moet ik U mededelen, dat er in onze groep geen enkel concreet antwoord op deze vraag is geformuleerd. Ondanks, of misschien liever dank zij de eerste twee inleidingen ontwikkelde zich een bijwijlen heftige discussie over de vraag wat men onder regionalisme in het algemeen en binnen de vraagstelling in het bijzonder diende te verstaan. De woordvoerders in de groep waren ook na enige discussie niet nader tot elkaar te brengen en bleven enerzijds uitgaan van wat prof. Keuning onder micro-regionalisme verstond. Zowel een Friese als een Drentse gemeenschap werden daarbij (te) vaak in deze als voorbeeld en uitgangspunt genoemd.

Anderzijds gaven andere woordvoerders blijk zonder slag of stoot dit "enge" regionalisme zonder meer te willen prijsgeven voor een macroregionalisme meer in de zin als waarover de heer Wouters heeft gesproken.

U merkt, dat "Europese" integratie nauwelijks aan de orde is geweest.

Er is het verschijnsel gesignaleerd, dat naarmate Europa "kleiner" wordt de regiones groter worden. Dat een functionele samenwerking op alle mogelijke termijnen en in alle mogelijke verbanden nog geen regio scheidt en dat het niet mogelijk is binnen een regio de culturele situatie en de wijze waarop deze beïnvloed wordt door allerlei factoren, zowel interne als externe, af te splitsen van het totaalbeeld, van de algehele samenhang binnen de gegeven regio.

Er is in onze groep een hartstoechtelijk betoog gehouden om bij alle integratie de affectieve binding met de eigen regio niet onmogelijk te maken. De mens heeft een geboortestreek en een "Thuis" nodig om de integratie naar waarde te kunnen schatten. Alle gewestelijke cultuurbenoelingen mogen de integratie aan-

waarden als techniek, maar moeten haar verwerpen als doel.

Tenslotte is gesuggereerd, dat er geen antwoord is te geven op de vraag welke culturele politiek de regio dient te voeren. Dat antwoord zal verschillen naar gelang van de situatie.

Ik moge tenslotte deze summiere rapportage besluiten met mijn spijt uit te drukken over het feit, dat geen antwoord werd gegeven op de gestelde vraag en met de organisatoren van een volgend congres bij voorbaat te verzoeken naast de vraagstelling een aantal definities te formuleren van de in de vraag verwerkte begrippen. Dat zou een gemeenschappelijke discussie zeer verhelderen en onzes inziens de kans op concrete resultaten aanmerkelijk vergroten.

Verslag discussiegroep III

Voorzitter: Dr S.van Tuinen

Rapporteur: Mr J.A.C.Fleerackers

Mijnheer de Voorzitter, dames en heren!

De voorzitter van sectie III is uitgegaan van de premisse, dat het bewustzijn van eigen onkunde de bron is van alle wijsheid. Uit dit gegeven is het duidelijk, dat Uw verachtingen over de resultaten van deze sectiediscussie nooit te hoog gesteld kunnen zijn.

Terwijl de uitgangspunten van de secties I, II en IV in de nota vergezeld waren door een aantal onderverdelende uitgangspuntjes, was dit bij de vraagstelling aan sectie III niet het geval. De sectie had slechts een vraag tot zijn beschikking. Deze vraag luidde: "Welke beïnvloeding op de vormgeving van Europa kan van de gewestelijke en streekverbanden uitgaan?"

De sectie heeft zich echter niet bij de pakken neergezet, maar heeft zich resoluut afgevraagd wat de vragenstelling achter de hoofdwoorden van de vraag zou hebben kunnen bedoelen. Dat gold met name de woorden "vormgeving van Europa" en "gewestelijke en streekverbanden". U ziet, dat dit parallel loopt met de discussie van sectie II.

Over gewestelijke en streekverbanden heeft zich, evenals in sectie II, een hoog oplopende discussie uitgespannen, zoals men gemoedelijk kon verwachten door de massale deelneming van Vlamingen.

Er werd met name gesteld, dat eerst begrippenklarheid diende te heersen over de opvatting van "gewest, streek, regio" met betrekking tot de cultuur. De heftigste woordvoerders meenden, dat de "regio" een andere omschrijving krijgt naar gelang het woord binnen het staatkundig-nationale dan wel binnen het algemeen Europese verband werd gebruikt. Terwijl binnen het staatkundige verband dezelfde nationale cultuur zich inderdaad "gewestelijk" kan uiten, meende dezelfde groep - ik kan ze misschien de "integralisten" dopen - dat binnen het éénwordende Europa en feite de zogenaamde grenzen worden verlegd. Het begrip "regionale cultuur" schuift dan automatisch over de vroegere staatkundige grenzen heen en zoekt daar binding, althans zo zou het natuurlijkerwijze moeten horen, met de andere delen van dezelfde nationale cultuur. Nationale cultuur dus, die binnen het gefedereerde of gedecentraliseerde Europese staatsverband een regionale betekenis krijgt zoals de Nederlandse in Nederland, Nederlands Vlaanderen en Frans Vlaanderen en zoals de andere culturen in dat Verenigde Europa. Ik bedoel met dit laatste de Franse, de Duitse en de andere culturen.

Daartegenover wilden anderen de discussie beginnen op basis van de betekenis van de huidige nationale regio voor de vormgeving van Europa. Dat betekent concreet gesteld met name: Wat betekenen de cultuuruitingen in Groningen of de Groninger cultuur voor bijvoorbeeld de Franse, de Italiaanse of de Duitse cultuur en hoe kan de cultuur in Groningen de nieuwe Europese vormgeving beïnvloeden.

U ziet, dat zich ook in onze sectie een terminologisch dispuut heeft afgespeeld.

Enigen stonden sceptisch tegenover deze kansen. Anderen wazen op de mogelijke betekenis van bijvoorbeeld een provincie als West-Vlaanderen voor het behoud van de eigen streekcultuur in het bedreigde Frans Vlaanderen, namelijk door mogelijk bij de Franse regering te bepleiten onderwijs in de streektaal daar facultatief toe te laten, iets wat momenteel niet het geval is. Met een beïnvloeding van een bepaalde provincie of een bepaalde streek kan dus aan een andere nationale cultuur in een zeker Europees concept een houding worden opgelegd. Er is dus hoofdzakelijk gediscussieerd over het mogelijke uitgangspunt en de wijze van benadering van de gestelde vraag.

Persoonlijk ben ik van mening, dat het ons op dit congres niet ging om de plaatsbepaling van het Nederlandse regionale binnen het staatkundige Nederland dan wel om het regionale van de gehele Nederlandse cultuur in het ruimere Europese verband. Wellicht hebben de verschillende benaderingswijzen van het onderwerp door de eerst twee inleiders deze vernauwing der geesten in de hand gewerkt.

Van de bijkomende mondeling voorgelegde vraag of het culturele patroon invloed kon hebben op de politieke vormgeving, bijvoorbeeld via eigen districten met eigen electorale omschrijving, is spoedig in de sectie afgeweken, omdat de sectie van mening was dat teveel staatsrechtelijke aspecten werden geraakt die er niet thuis hoorden. Dat is eventueel dan een thema voor een later congres. Wel meende de sectie, dat bij een verenigd Europa inderdaad de weerslag en de kansen groter kunnen zijn voor deze culturen, zoals de Nederlandse, die over verschillende staatkundige verbanden verspreid liggen, door de bestaande internationale samenwerking.

In kleinere cultuurgebieden, zoals het Friese, liggen deze perspectieven minder duidelijk, omdat het alsnog de vraag blijft of het openstellen van alle grenzen onmiddellijk de uitstraling van deze culturen zou kunnen bevorderen dan wel of er juist nog grotere problemen bij de handhaving van het eigene zouden worden opgeroepen.

In elk geval heeft de sectie met onzichtbaar en onhoorbaar handgeklap een resolutie aangenomen, welke omschrijft de conditio sine qua non van een mogelijke positieve vormgeving:

"Als de gewesten en streekverbanden sterk genoeg zijn om respect af te dwingen voor de eigen cultuur en het recht van zelfbeschikking daarover, dan kunnen zij er toe bijdragen dat de vormgeving van Europa zodanig wordt, dat het gevaar van te grote gelijkenschakeling dat aan eenwording verbonden kan zijn, wordt vermeden."

Men heeft hierbij het woord van de Vlaming August Vermeulen, daterende van vóór de tweede Wereldoorlog aangehaald, die zeide dat een Vlaming een goed Vlaming moet zijn om een goed Europeër te worden.

Mijnheer de Voorzitter. Op het ogenblik, dat spijkers met koppen noesten worden geslagen is de discussie als een vlan in een kaarsenpan uitgedoofd. Toen kwam namelijk de vraag te berde of er ook een Amsterdams of Rotterdamse cultuur bestond, een vraag waaraan wij weer bij de spraakverwarring van de aanvang terecht kwamen.

Verslag discussiegroep IV

Voorzitter: Drs A.R.Vermeer

Rapporteur: Ir J.Bouma

Mijnheer de Voorzitter.

De vraagstelling voor de vierde sectie was veel duidelijker dan die voor de andere. Zij ging echter zo in het concrete, dat zij waarschijnlijk meer bestemd was voor een studiec ommissie van terzake deskundigen dan voor deze min of meer willekeurig samengestelde groep. Het is dan ook vrij moeilijk gebleken over de vraagstelling als zodanig te discussiëren. Deze vraagstelling "Welke invloed zal de economische en technische Europese integratie op de directe werkingssfeer van het provinciale cultuurbeleid hebben, met name in die provincies, grenzende aan België en Duitsland, of met traditionale bindingen als de Frieslanden of havensteden? En welke taken liggen hier voor het initiatief der betreffende Culturele Raden?"

Strikt genomen zou de discussie hebben moeten gaan over de invloed van economische en technische aard de Europese integratie betreffende en dan voor zover deze invloed direct de werkingssfeer van het provinciale culturele beleid zou betreffen en voorts ook nog weer eens beperkt tot de provincies grenzende aan België en Duitsland, uitgebreid met Friesland. Voorts was er nog de vraag hoever dit alles betrekking zou hebben op de culturele raden.

Het is vrij moeilijk geweest deze concrete vragen te beantwoorden, waarschijnlijk ook omdat verondersteld zou mogen worden dat de andere punten aan deze vragen vooraf zouden zijn gegaan. Ik zou mij kunnen voorstellen, dat het voor de groep gemakkelijker zou zijn geweest op de vraagstelling in te gaan als zij eerst had kunnen kennismaken van de rapporten der andere secties. Nu begon men met het dak terwijl de fundamenten nog niet waren gelegd.

Na deze inleiding wil ik mededelen wat bij het ingaan op de verschillende punten van deze vraagstelling naar voren is gekomen. Bij punt a. is sprake van spreiding van culturele accommodaties met werkingssfeer over de staatsgrenzen. Daarbij is als verwachting uitgesproken, dat bij een vervaging van de politieke grenzen het grensverkeer zal toenemen.

Men ziet dat tegenwoordig al in de vele bromvoertuigen die over de grens komen. Men dacht dat de komst van deze bromvoertuigen naar Nederland stellig invloed zou hebben op het cultuurpatroon in de provincies. Hierbij zijn ook economische factoren in het spel. Men behoeft alleen maar aan het verschil in de benzineprijs hier en over de grens te denken. De vraag naar de invloed daarvan op de directe werkingssfeer van het provinciale culturele bedrijf is daarbij niet ter sprake gekomen. Wel is gezegd, dat het gewenst zou kunnen zijn er bij de nationale overheid op aan te dringen, dat in de culturele verdragen met Duitsland en België zou worden voorzien in het openen van een post op de begreting om het grensverkeer te bevorderen. In de groep is gesteld, dat er tot nu toe een zekere weerstand in

in Den Haag zou bestaan tegen een te sterke activering daarvan.

Onze voorzitter bracht daarbij naar voren, dat van provincie-wege in Gelderland een bedrag van f.10.000,- daarvoor is uitgetrokken en dat ook enkele gemeenten iets daaraan deden, naar dat er geen rijks gelden voor beschikbaar zouden zijn. Het ging daarbij om de vraag of wanneer de economische bindingen tussen de grensgebieden zouden toenemen ook de culturele samenwerking zou moeten groeien. Er werd daarvan gezegd, dat er dan allereerst een zekere belangstelling in die grensgebieden zou moeten komen voor wat men aan eigen cultuur heeft. Men zou daarop vooruitlopende nu al kunnen beginnen met daarvoor meer aandacht te vragen.

Eén van de vertegenwoordigers van de plattelandsvrouwen kwam met de goede gedachte, dat men in haar kring per bijeenkomst daaraan een kwartier zou kunnen gaan wijden. Daarbij is voorts gewezen op de belangrijke bijdrage die het vormings- en ontwikkelingswerk daaraan kan geven en op de uitwisseling tussen Uithuizen en Aurich. Daardoor zou men in afwachting van de sterkere economische en technische contacten al een basis kunnen leggen voor een goede samenwerking. De bevordering daarvan zou men in de groep toejuichen.

Ten aanzien van punt b, van de toelichting is uitgegaan van cultuur in de regio. Daarvan is gezegd, dat dat iets is wat wel enigszins afwijkt van regionale cultuur. Een uitvoering van een werk van Mozart of Schubert kan men overal tot stand brengen. Doet men dat in uitvoeringen die gericht zijn op een gebied dat zich over de grenzen heen uitstrekt, dan is er hoogstens sprake van een bevordering van het contact tussen de mensen maar niet van typische gemeenschappelijke cultuuruitingen. In onze groep heeft men zich er niet over uitgesproken of men dergelijke manifestaties zou moeten bevorderen en zo ja hoe.

Punt c. is door onze groep niet besproken. Ten aanzien van punt d. "uitwisseling van gelijk gerichte culturele groeperingen", hebben enkele in de groep aangedrongen op de uitwisseling via de volkshogescholen en ook via het grensverkeer.

Wat punt e. betreft, dat handelt over taal-, literatuur- en sociale psychologie-cursussen, is gezegd dat deze op dezelfde wijze als bij punt d. genoemd georganiseerd zouden kunnen worden via het volkshogeschoolwerk.

Over de wenselijkheid van

Over de wenselijkheid van documentatie, genoemd onder f. is niet gesproken. Wel over de onder g. genoemde financieringsmogelijkheden. Daarvan heeft een lid der groep gesteld, dat voor allerlei gebeurtenissen wel meer geld zou mogen komen van de burgerij zelf. Wanneer er iets moet gebeuren moet het geld nu als regel uit de kassen van de provincie of de gemeenten komen. Gevraagd wordt of de mensen er niet meer bij betrokken worden wanneer van hen zelf een grotere bijdrage wordt gevraagd.

Een ander lid stelde daar tegenover, dat men wel degelijk kan spreken van een bijdrage van de burgers, omdat de overheidssubsidies uit de algemene middelen worden betaald.

Men mag zich echter afvragen of dergelijke bijdragen door de burgers ook bewust als een bijdrage van henzelf worden gevoeld.

Na de discussie over deze punten heeft zich in de groep nog een algemene discussie ontwikkeld. Er is belangstelling gevraagd voor een aantal activiteiten zoals onder meer die welke juist in Groningen plaats hebben. Er werd door enkelen gesteld, dat wij hier nu wel enige dagen praten over cultuur en regionalisme, dat wij ons afvragen wat de inhoud daarvan is en dat wij ons misschien zorgen maken over een slechte invloed op de regionale cultuur van de vestiging van bepaalde industrieën, maar dat van heel andere kant gevaren dreigen. De invloed van wat er door de lucht en via de brievenbus tot ons komt is, zo stelde men, veel groter dan die van de vestiging van een enkele industrie. Zo'n industrie veroorzaakt niet alleen de komst van vreemde elementen, maar heeft toch ook het positieve dat zij mensen uit de streek vasthoudt. De invloed van radio en damesbladen op de cultuur werd veel gevaarlijker geacht. Er is daarbij naar voren gebracht, dat als men iets daartegen wilde doen men maar gewoon met iets zou moeten beginnen. Als voorbeeld werd gewezen op het werk van de R.O.N.O.:

De R.O.N.O. is enkele jaren geleden begonnen met kerkdiensten in het Gronings. Aanvankelijk hoorde men daartegen allerlei bezwaren uiten, maar langzamerhand is de belangstelling in de religieuze sector voor het gebruik van de streektaal in het religieuze leven zeer toegenomen. Louter door het doen heeft men kunnen vaststellen, dat dergelijke cultuuruitingen van waarde zijn. Dat is ook op sommige scholen gebloken. Daar waar men bij het onderwijs aansluit op het taal die het kind eigen is blijken veel grotere uitingsmogelijkheden voor de kinderen aanwezig te zijn, hetgeen tot een grotere openheid leidt. Het gebruik van de streektaal daarbij is niet een kranpachtig proberen te behouden van datgene wat er vroeger was, maar meer een zoeken naar die waarden die een beetje verscholen zijn en die wanneer zij worden herkend tot een grotere verdieping kunnen leiden.

De groep is er niet helemaal achter gekomen welk verschil prof. Keuning ziet tussen de micro-regio en de macro-regio. Het was, omdat prof. Keuning er enerzijds van uitging, dat de micro-cultuur werd bepaald zowel door het landschap als door de sociale omstandigheden en de streektaal en anderzijds tegelijkertijd zei dat deze drie factoren aan het veranderen zijn, is de groep niet duidelijk hoe de hoogleraar de nieuwe vorm van de micro-regio zou willen zien.

Wat de inleiding van de heer Linthorst Homan aangaat meende een enkeling in onze groep, dat die wel wat teveel in de richting van de economie en de politiek ging, terwijl het er bij ons vooral om gaat regionalisme te zien vanuit een oogpunt van cultuurbezit en als strijd tegen de ontworteling. Het werd meer of min als een dilemma gezien, dat het gaat om een cultuur als strijdmiddel tegen de ontworteling en dat tegelijkertijd die cultuur zich zou moeten aanpassen omdat zij geen ren mag zijn op de economische vooruitgang. Men zag niet goed hoe bij het veranderen van alle factoren toch nog een streekgebondenheid zou kunnen blijven bestaan.

Een andere vraag was of de leefgemeenschappen zoals de heer Linthorst Homan die bedoelde wel overeen kwamen met de technische

en functionele eenheden waarover hij eveneens sprak. Voor zover die functionele eenheden een ander gebied beslaan dan de leefgemeenschappen wilde men weten of een dergelijk verschil niet tot aanpassingsstoornissen of spanningen zou kunnen leiden.

Tenslotte werd gevraagd of er een zeker minimum zou kunnen worden genoemd voor de omvang van een gebied waar een streektaal wordt gesproken en het aantal mensen dat daarvan gebruik maakt om die taal nog voldoende leefmogelijkheden te kunnen verschaffen. Prof. Keuning heeft gezegd, dat er naast de mogelijkheden voor het gesprek ook een mogelijkheid voor een taal moet zijn om zich te verrijken door het contact met derden en door literatuur. Gevraagd werd ook of de taal als bindend element nog wel voldoende zou kunnen zijn. Een enkeling dacht daarbij aan het bezigen van een agrarische samenleving als noemer. Er zou hierbij evenwel direct kunnen worden gevraagd of het wel goed zou zijn op deze manier de agrariërs in een isolement te storten, in een tijd waarin de overgang van agrariërs naar andere sectoren zoveel groter en gemakkelijker is en ook behoort te zijn dan voorheen het geval was.

Samenvatting Professor dr H.J. Keuning

Mijnheer de voorzitter, dames en heren.

Ik wil graag proberen een antwoord te geven op een aantal vragen die in de groeps gesprekken gerezen zijn. U zult niet van mij verwachten, dat ik al die vragen precies in het hoofd heb. Een aantal van deze was ook van te gedetailleerde aard dan dat ik daarop zonder enige voorstudie een antwoord zou kunnen geven. Ik kan wel enkele algemene dingen zeggen.

Dat is in de eerste plaats, dat dit Congres in zekere zin - de voorzitter houde mij dit ten goede - aan de ene kant een spraakverwarring heeft mogelijk gemaakt door zijn probleemstelling. Anderzijds kan men dan positief daartegenover stellen, dat door de discussie die daarover is ontstaan men zich allerlei onduidelijkheden is bewust geworden.

Dan zou ik er op willen wijzen - en dat geldt eigenlijk voor alle rapporten waarin telkens weer dit element naar voren kwam - dat er naar mijn mening een duidelijk verschil moet worden gemaakt tussen wat men zou kunnen noemen regionalisme en regionalisatie.

Persoonlijk heb ik in hoofdzaak over regionalisme gesproken, hoewel ik een enkele keer ben uitgegleden en ben terechtgekomen op het terrein van de regionalisatie. Daar staat tegenover, dat de heer Linthorst Homan vooral over regionalisatie heeft gesproken.

Misschien kan dit onderscheid even duidelijk worden gemaakt. Onder regionalisme zou ik willen verstaan de levensstijl van een regio. Wat voor soort regio is dat eigenlijk? Dat is een ruimtelijke eenheid, die in de loop van de eeuwen is gegroeid als een totaliteit, vooral ook wat zijn cultuur betreft. Mijn co-referent de heer Wouters heeft een overzicht gegeven van dergelijke soorten regio's, die zich in de loop van de tijden in Europa hebben ontwikkeld. Al heeft hij zijn inventarisatie misschien niet tot een einde gevoerd in die zin, dat hij van elke regio ook beschreven heeft de cultuurinhoud, het komt er toch op neer, dat ook zijn regio's evenals de mijne in wezen gegroeide ruimtelijke eenheden zijn. Hoe dat proces in zijn werk gegaan is, is een onderwerp voor een voordracht op zichzelf. Heel eenvoudig gezegd is de regio van onderen uit gegroeid uit de bestaande bevolking. Hij heeft, men zou kunnen zeggen tot ongeveer de tijd van de industriële revolutie een overwegend opgaande lijn vertoond, totdat daarop nieuwe invloeden gingen inwerken.

Nu de regionalisatie. Ik heb het misschien twijfelachtige voordeel gehad, dat ik een week op een congres in Polen heb mogen discussiëren in een internationale commissie over regionalisatie. Wat wil men met die regionalisatie eigenlijk bewerken? In deze regionalisatie speelt zich in de eerste plaats af de economische ontwikkeling welke Europa en eigenlijk de gehele wereld de laatste decennia in een zeer versneld tempo heeft doorgemaakt. Men heeft er behoefte aan gekregen een nieuwe structurele verandering op economisch gebied vast te leggen en wel in bepaalde ruimtelijke eenheden die men ook regio's noemt.

Misschien is het goed even in te gaan op een fundamenteel verschil, dat er in dit opzicht bestaat tussen de landen van West-Europa en sommige landen achter het Ijzeren Gordijn. In sommige landen achter het Ijzeren Gordijn gaat men er vanuit, dat de overheid die de verantwoordelijkheid draagt voor de bevordering van het menselijk welzijn, niet met het gebied in zijn geheel kan werken, maar dat in een aantal kleinere gebieden moet worden onderverdeeld. Gebieden die een zekere functionele inhoud hebben voor wat betreft de wijze waarop daarin de economische ontwikkeling zal geschieden. U begrijpt wat dat betekent. Op deze wijze groeien er geen regio's maar worden er regio's gecreëerd. Gecreëerd als werktuigen als hulpmiddel voor een economische politiek. Datzelfde wil men ook in de Europese Economische Gemeenschap. Een verschil is echter, dat men in de Europese Economische Gemeenschap deze regio's niet van boven af wil creëren. Men wil eerst eens onderzoeken hoe nu in de laatste tijden bepaalde delen van landen zich hebben ontwikkeld tot scherp omschreven ruimtelijke eenheden met een bepaalde economische structuur, met een bepaalde concentratie van economische activiteit en met een bepaalde functie. Daarop wil men dan de ordenende instanties loslaten.

Daarvan zegt men, dan met deze regio's te maken heeft en dat zij een realiteit zijn waarmee men kan werken. Er worden dus functionele regio's gecreëerd en dat is het ook wat de heer Linthorst Homan in hoofdzaak bedoelde.

Deze soort regio's die naar men ziet iets geheel anders zijn dan de gegroeide regio's, appelleren alleen naar aan één zijde van het menselijke bestaan, namelijk de economische sector. Hoe sterk het misverstand hierover - als ik het zo mag uitdrukken - eigenlijk al doorgevreten heeft bleek wel uit een opmerking, die de heer Fock op de receptie in het Provinciehuis tot mij maakte. Hij vroeg of wij er aan hadden gedacht, dat ook de bestuurlijke kant van zoveel invloed was, omdat deze regio's - en daarbij dacht hij uiteraard aan, laat ik het zo maar even uitdrukken, de regio's van Linthorst Homan - het daarvan moesten hebben. Het kwam er op neer, dat hij dus min of meer automatisch aan de regio's een zekere bestuurlijke organisatievorm verbindt. Welke laat ik op het ogenblik in het midden. Met andere woorden: ook de heer Fock denkt in de richting van de regio's van Linthorst Homan, oftewel in de zin van de regio's van de regionalisatie.

Ik stap nu nog even op de micro-regio's van het regionalisme over. Hebben die persé een bestuurlijke organisatie nodig? Naar mijn mening niet. Een conclusie, die wij uit dit verschil tussen de regio's van de regionalisatie en de regio's van het regionalisme kunnen trekken is, dat deze beide regio's elkaar ruimtelijk niet of zelden zullen dekken en zich ook niet zullen behoeven te dekken. Waarom niet? Omdat de taakstelling van de bevolking van de regio's van het regionalisme een geheel andere is dan die van de bevolking van de regio van de regionalisatie.

Ik wil nu even op een ander feit wijzen, een feit dat gisteren niet in mijn voordracht naar voren is gebracht en waarvan ik eigenlijk ook niet dacht dat dit nodig was. Wij zien namelijk in de jongste ontwikkeling in de economische sfeer een zeer

sterke verschuiving optreden in de belangrijkheid van de produktieve en de consumptieve sector in de menselijke bestaanswijze. Terwijl men vroeger wel zeer sterk de nadruk op de beroepsstructuur van de mens (men zou zeggen: we hebben zoveel mensen werkzaam in de landbouw, zoveel in de industrie, er zijn zoveel ondernemers, enz.) is in de laatste decennia de betekenis van het beroep sterk achteruitgegaan. Daartegenover is de belangrijkheid van de consumptie zeer sterk toegenomen. Om het heel scherp te zeggen - ik hoop niet dat U ne daarop zult aanvallen, want ik geef het maar als een voorbeeld van de richting waarin ik zou willen denken - merk ik op, dat het tegenwoordige voor de individuele mens minder belangrijk is wat hij doet, dan welke mogelijkheden hij heeft om het inkomen dat hij uit zijn arbeid verwerft te besteden. Het bestedingsklimaat is tegenwoordig even belangrijk als voorheen het industriële klimaat. Ik zeg dit, omdat de groei van het bestedingsklimaat - om nu maar even hierop aan te haken - geheel past in de sfeer van het regionalisme. Het sluit als het ware aan op de interpretatie die ik gisteren heb gegeven van de tern geborgenheid, die ik aanhaalde uit een voordracht van Elena.

U zult zich die interpretatie herinneren, namelijk dat het daarbij gaat om de sfeer waarin men het prettigst leeft en werkt en waarin de individuele capaciteiten de gunstigste voorwaarden ondervinden om zich te ontplooien. Te ontplooien tot welk doel? Tot de ontwikkeling van het economische leven of tot de ontwikkeling van een meer algemeen harmonisch menselijk bestaan, hetzij individueel of collectief gezien? Naar wat ik zoeven heb gezegd over de verschuiving die zich tussen de produktieve en de consumptieve sfeer voltrekt, zou ik het laatste willen noemen. Dan is het inderdaad zo, dat de regio in de zin van het regionalisme nog steeds de voorwaarden biedt om aan deze wens van een zo goed mogelijke ontplooiing te kunnen voldoen. U zult merken, dat ik, wanneer ik het zo stel, volledig aanvaard, dat op dit regionalisme, op die streekgebonden samenleving die traditioneel is gegroeid en die tal van waardevolle dingen bevat, inderdaad factoren inwerken die uit die andere zo sterk economisch getinte sector afkomstig zijn. Hoe wij dat willen verbeteren? Ik geloof niet, dat het mijn taak kan zijn, hiervoor in een paar minuten een heel programma te leveren. Ik heb daarover wel iets gezegd en voornamelijk in deze zin, dat het mij het belangrijkste lijkt, dat wij ons bewust worden ook uit het oogpunt van een zeker prestige en van een zekere zelfbevrediging, als ik dat woord nog gebruiken tegenover een nivellering die met die sterke ontwikkeling van de consumptieve sector samenhangt en welke nog gestimuleerd wordt door wat ik gisteren noemde allerlei dingen van het nieuws, dat tot ons komt door pers, radio of wat dan ook.

Wij kunnen binnen dit regionalisme op allerlei manieren proberen de oude traditionele levensstijl in stand te houden. Wij moeten dit doen zonder het nieuwe absoluut te verwerpen. Wij moeten proberen dat daarin op een harmonische manier op te nemen.

Ik geloof wel, dat ik hiermee zeer in het algemeen, maar toch in een zeker kader een aantal vragen heb beantwoord, die uit de verschillende groepen zijn opgekomen. Ik zou er nog een paar punten

aan willen toevoegen. In de eerste plaats de vraag, of wij nu ook - en daar komt het in feite op neer - van steden als Rotterdam en Amsterdam kunnen spreken van een micro-regio in de zin van het regionalisme. Persoonlijk ben ik, voor zover ik deze beide steden of deze beide grote agglomeraties ken, geneigd deze vraag ontkennend te beantwoorden. De beide plaatsen zijn namelijk geen regio's in regionalistische zin, naar regio's in de zin van de regionalisatie. Een stuk stadstrots als "Geen woorden maar daden" is tenslotte nog geen aanwijzing voor een stuk regionale cultuur. Wanneer in het verleden en ook in het heden een lid van de Rotterdamse afdeling van de Partij van de Arbeid (en vroeger van de S.D.A.P.) in de eerste plaats Rotterdammer was of is en in de tweede plaats een deel van een grote politieke partij, dan is dat natuurlijk alleszins toe te juichen, tenninste van de stad uitgezien, maar ik kan toch niet zeggen, dat dit een stukje regionale cultuur is.

Misschien zullen er onder U Amsterdammers zijn, die zich vreselijk gegrepen voelen voor deze opmerking en ik wil dan ook daarvan wel iets zeggen. Ik heb als voorbeeld gisteren Friesland aangehaald, de provincie die in zo sterke mate werkt aan de versterking van een cultureel streekbesef. Kunnen wij dat in Amsterdam ook waarnemen? Weten de Amsterdammers die gaan wandelen door de P.C.Hoofstraat en de Vondelstraat, wie P.C.Hoof en Vondel zijn geweest? Is de Amsterdamse cultuur eigenlijk niets anders dan een zwaar hangen aan de Amsterdamse grachten, de cafeetjes van het Rembrandtplein en de humor van de tranconducteurs? Het zijn vragen, die ik misschien stel om te prikkelen, maar het zou toch wel goed zijn eens na te gaan in hoeverre nu werkelijk van een stuk stadscultuur sprake is, dan wel alleen maar van een stuk stadsliefde, die uit allerlei notieven kan ontstaan.

U hebt mij tenslotte gevraagd, wat naar mijn mening het verschil is tussen de micro-regio en de macro-regio. Naar wat ik zoëven heb gezegd zou U het antwoord wel haast kunnen bevroeden. Wanneer ik over een Verenigd Europa spreek, denk ik toch in de eerste plaats - dat heb ik gisteren ook duidelijk gezegd - aan Europa als een sociaal-cultureel begrip. Daaron - en dan kon ik dus ook weer terug op wat ik gisteren heb gezegd - zie ik eigenlijk geen verschil tussen het Europese regionalisme en het micro-regionalisme van de kleinere streken die wij in Europa aantreffen. Het is eigenlijk hetzelfde en zoals zo pas ook al even in een ander verband is gezegd, wij zullen natuurlijk niet alleen als Fries, Groninger, Limburger of Zaananker regionalist kunnen zijn. Wij zijn tegelijkertijd ook Europees regionalist.

Samenvatting Dr Herman Wouters

Mijnheer de voorzitter, mevrouw, mijne heren.

In geval ik mij moest beperken met een antwoord te geven op de vragen die aan mij gesteld worden, zou ik kunnen zeggen: Ik dank U hartelijk voor Uw aandacht en weer vlug gaan zitten. Want er is eigenlijk geen enkele rechtstreekse vraag gesteld geworden in betrekking met wat ik gisteren heb voorgebracht. Maar uit de zeer gediversifiëerde rapporten die daarstraks zijn voorgebracht en ook dank zij de toelichting van professor Keuning meen ik toch, dat ik toch nog wel iets te zeggen heb, al ware het maar om toch wat verduidelijking voor te brengen in betrekking tot enkele discussiepunten. Zojuist heeft professor Keuning hier duidelijk gezegd, dat het micro-regionalisme en het macro-regionalisme eigenlijk niet veel meer dan een gradueel verschil vertonen. Dat is ongetwijfeld waar en ik hoop, dat het een van de belangrijke positieve bijdragen van dit Congres zal geweest zijn, dan dit wel duidelijk is geworden. Anderzijds moeten we dan toch ook de zaak naar de praktische zijde beschouwen en juist daarom denk ik ook, dat het Congres wel enkele antwoorden op bepaalde problemen kan geven. Namelijk er is hier veel gesproken geworden over de vraag of de inslag van het regionalisme cultureel of economisch en zo meer is. Wel, ik heb toch eigenlijk de indruk, dat voor wat micro-regiënen betreft, het daar hoofdzakelijk om het cultureel probleem gaat. Daarbij zou ik dan willen aansluiten op wat de eerste rapporteur heeft gevraagd: Heeft het regionalisme betrekking op meer behoudsgezinde tendenzen of meer op veroverende tendenzen?

Wel, ik heb de indruk, dat in de huidige situatie eigenlijk de behoudsgezinde tendenzen sterker spreken dan in het micro-regionalisme, omdat deze zich nog het meest bedreigd voelen door de inwerking van de moderne tijd, waar anderzijds het macro-regionalisme, alhoewel nog altijd naar gradueel verschillend van het micro-regionalisme, een hoofdzakelijk veroverend tendenz heeft. Het schijnt mij wel zo belangrijk te zijn, dat wij bij het macro-regionalisme niet meer de nadruk op de politieke aspecten dan wel op de culturele moeten leggen, omdat er nu een groot verschil is tussen een cultureel bewustzijn en een politieke bewustzijn en dat wel uit de essentie zelf. Een cultureel bewustzijn steunt op een cultuur, dat is iets dat men heeft, maar waar men niet heel de dag hoeft over te denken. Mensen die heel de dag cultureel bewust zijn, zijn ongelijke mensen. Maar wanneer men spreekt over een politiek bewustzijn, dan is dat omdat de mensen geconfronteerd worden met de dagelijkse realiteiten, die tot het zelf, het individueel of persoonlijk leven dus, een grote rol kunnen spelen. Daarom dan ook, moet wanneer wij het macro-regionalisme in dat wordende Europa behandelen de nadruk wel degelijk op de geschiedkundige en ethnische factoren worden gelegd. Daar is gisteren ook op gewezen geworden, omdat we dat moeten zien als de politieke evolutie die naar een nieuw Europees beeld streeft. Maar ik denk ook wel, dat in dit Congres duidelijk tot uiting is gekomen, dat we niet deze idee Europese wel een beetje vervelend zitten. Men vraagt wat de rol is van het re-

gionalisme in de groeiende Europese gedachte. Het feit, dat men het adjectief "groeïend" gebruikt wil zeggen, dat men nog niet tot een volwassenheid gekomen is en dat die Europese gedachte nog aan het groeien is op een grond waar wij ook nog heel wat woekerplanten vinden. Bijgevolg, wanneer we nu juist willen gaan bepalen, wat de plaats is van het regionalisme in de Europese gedachte, dan zouden we een zeer goed idee moeten hebben van wat Europa eigenlijk is. Ik zou mij kunnen voorstellen, dat we met al die regionalismen, of het nu micro- of macro-regionalismen zijn, een magnifieke culturele voorraad hebben, die we willen onderbrengen in een huis, waar we vooralsnog niet veel meer hebben dan alle mogelijke plannen. We weten nog niet goed waar we al die dingen moeten gaan inzetten. Daarom, niet waar, denk ik wel, dat een van de hoofdtaken moet zijn van na te gaan wat we onder Europa verstaan. Op het ogenblik kan dat begrip niet zeer duidelijk bepaald worden, omdat we niet weten of Europa alleen een geografisch begrip is of ook een politiek begrip. Daarstraks werd er op gewezen, dat men de Europese gedachte ziet als een groot geheel, een cultureel geheel. Maar dan wordt het toch wel erg noodzakelijk, willen we concrete problemen in verband met een Europees perspectief oplossen, dat in de eerste plaats dit Europees perspectief een zekere concrete vorming gaat krijgen. Ik denk wel, dat dat de grote spanning is die we nu hebben, Het regionalisme verwacht veel van iets dat nog maar een idee is, maar dat nog niet zo volledig opgebouwd is, dat het zomaar onmiddellijk de oplossing kan geven voor de problemen die voorkomen.

Ik wil dan toch wel terugkomen tot een conclusie, die reeds gisteren min of meer geformuleerd werd. Die groeiende Europese idee brengt dan toch ook mee, dat we verplicht zijn de zaken eerst in economisch perspectief te zien, vermits dat dat de enige positieve bijdrage is van de Europese gedachte. Het mag misschien uit dit Congres dan ook wel blijken, dat we met deze Europese idee verder moeten gaan, dat we de zaken werkelijk grondig politiek moeten kunnen beschouwen. Ik weet wel, we zijn hier in een Congres dat hoofdzakelijk culturele belangstelling heeft, maar we mogen geen vluchtmisdrijf tegenover de huidige tijd doen, niet waar? Vluchtmisdrijf is een woord, dat veel in de Belgische politiek gebruikt wordt, maar dat ik nu hier niet in dezelfde betekenis gebruik. Ik bedoel hier, wanneer we dan toch tot al een nieuwe ordening willen komen en al die regionale problemen willen zien oplossen, maar de moed niet hebben van ze ineens te plaatsen in het domein waar het thuis hoort, namelijk de concrete leefgemeenschap van de mensen - en dat is er een die zich in politieke vormen gaat uiten - dan kunnen we natuurlijk veel discussieren over deze problemen, maar het is onmogelijk van tot positieve conclusies te komen, die een nieuwe ordening voor Europa in dat opzicht zouden voorzien.

Ik meen, dat dat de bijzonderste punten zijn, althans in zover ze betrekking hadden met mijn uiteenzetting van gisteren, dat dat de bijzonderste punten waren, die ik nog even moest behandelen, al ware het maar om een zekere verduidelijking over bepaalde begrippen te verschaffen.

Slotwoord Voorzitter

Dames en heren!

Uit de antwoorden op de rapporten van de inleiders mogen wij naar mijn mening wel de conclusie trekken, dat het ondanks de noeilijkheid van het onderwerp dat wij aan de orde hebben gesteld, goed is geweest dat wij hierover hebben gesproken.

Natuurlijk konden wij op dit onderwerp niet voldoende geprepareerd zijn en wij zullen er met een enkel Congres zeker ook niet mee klaar zijn. Er zullen zeker naast congressen en studiegroepen ook individuele studies nodig zijn om op dit punt verder te komen. Maar ondanks de temporisatie, een verschijnsel waarop het pessimisme van de heer Linthorst Homan nog eens duidelijk de aandacht heeft gevestigd, zal de ontwikkeling ontegenzeggelijk zo zijn, dat wij mensen in deze tijd met zijn enorme technische ontwikkeling, zijn snelle uitbreiding van het verkeer en zijn geheel nieuwe produktiemethoden in een steeds wijdere kring worden betrokken.

Als culturele werkers zouden wij naar mijn mening tekortschieten wanneer wij onze activiteiten niet bij voorbaat zouden plaatsen in een kader dat over een aantal jaren zo al niet voor ons zelf, dan toch voor onze kinderen de realiteit van het leven zal zijn. Het aan de orde stellen van het congressthema is voor een deel geboren uit de verwaarlozing van de culturele kant van de ontwikkeling op het punt van de Europese eenwording door de Europese Beweging. Men is zo zeer met de economische en politieke kanten van de zaak bezig, dat men aan plannen op lange termijn die voor de cultuur nodig zijn nauwelijks aandacht heeft geschonken.

Aan de andere kant is het zo, dat ook wij zo zeer door het dagelijkse culturele werk in beslag zijn genomen, dat het gevaar bestaat dat wij straks niet voorbereid zijn op de situaties waarvoor de economische en politieke ontwikkeling ons gaat stellen. Niemand zal verwacht hebben, dat ons Congres ons op dit punt oplossingen zou geven, maar wel heb ik gehoopt

dat het ons waakzaam zou maken ten opzichte van de moeilijkheden die zouden kunnen ontstaan en die gelijken op de moeilijkheden die de regiones in Nederland ondervonden welke zich niet thuis voelden onder het Hollands patroon dat in vroeger eeuwen zeer sterk op de Nederlandse staat is gedrukt. Wij zouden soortgelijke moeilijkheden kunnen gaan ondervinden voor onze gehele Nederlandse leefgemeenschap - Vlaanderen inbegrepen - in een Verenigd Europa, waarin Nederland een van de kleinere macro-regiones zal zijn.

Het is daarom naar mijn mening erg nuttig, dat wij aandacht schenken aan de weerstanden van de gewestelijke regiones die zich niet helemaal thuis hebben gevoeld onder een bestuur met een Hollands stempel, zoals Friesland, Limburg, Zeeland en nog andere gewesten, of zoals de Vlaamse provincies onder een Frans-georiënteerd bestuur in Brussel. Wij zouden daardoor ook meer waardering kunnen krijgen voor de methodieken en voor de geestkracht waarmee de bewoners van deze gewesten hun eigen waarden hebben hooggehouden en voor de wijze waarop zij deze waarden weer hebben ingebracht in een grotere gemeenschap. Dat laatste zullen wij als Nederland ook weer moeten gaan doen in een groter Europese gemeenschap. Die inbreng zal zich moeten concretiseren in een gehele reeks kleine beslissingen van elke dag in een grote serie aanpassingen. Daarbij zullen een bezinning op de waarden die wij hebben in te brengen en het ontwikkelen van allerlei initiatieven van grote waarde blijken. Bij de kritiek die op een centralistisch staatsbestel wordt geleverd wordt er altijd op gewezen, dat initiatieven een van de belangrijkste mogelijkheden vormen voor de kleinere gemeenschappen om zich staande te houden. Als de Europese eenheid zo centralistisch zou worden geleid, dat de kans op initiatieven geheel zou ontbreken, zou ik die Europese eenheid liever niet hebben. Achter het Ijzeren Gordijn waar die grote eenheid met dwang wordt opgelegd, ziet men extra sterke nationalistische gevoelens tegen zo'n gelijkshakeling in verzet komen. Voor West-Europa behoeven wij, naar ik meen, echter niet bang te zijn, dat een dergelijke dwang zou ontstaan. In West-Europa en zelfs ook in Midden-Europa

heeft men zich altijd veel sterker tegen dictatoriaal overheidsgezag verzet dan elders en wij zullen dus in een Verenigd Europa wel de mogelijkheid tot het nemen van initiatieven behouden. Het zal daaron veel meer de vraag zijn hoe wij die mogelijkheid tot het nemen van initiatieven zullen gebruiken.

Een punt dat de aandacht verdient is dat wij niet moeten denken dat leefgemeenschappen gaan ontstaan door bestuurlijke maatregelen van de overheid. Tal van dingen komen tot stand door het particuliere initiatief en het is niet zo, dat wij in alles sterk op de overheid moeten leunen, al blijft het van belang dat de overheid de particuliere initiatieven met belangstelling beziet en deze naar behoefte en naar mogelijkheid steunt. Dat is een punt dat wij bij het beleid op langere termijn in het oog moeten houden.

Een ander punt, dat ik nog naar voren wil halen is, dat ook de kleinere leefgemeenschappen van groot belang zijn voor de mens om het leven het leven waard te doen zijn. Natuurlijk zullen er functionele lijnen door de verschillende leefgemeenschappen heen lopen, maar dat is iets wat wij ook in groter verband zien. De mens hoort niet alleen tot een gemeente of een bepaalde provincie, maar hij behoort meestal ook tot een bepaalde religieuze of politieke kring en tot een bepaalde beroepsgroep. Het gebonden zijn aan een nabijs en het verwoeven zijn met de krachten die in deze kleinere leefgemeenschappen aanwezig zijn, geven aan de enkeling echter het patroon waarbinnen het voor hem de moeite waard is te leven.

Het resultaat van dit Congres zal niet in een resolutie zijn vast te leggen. Ik spreek slechts de hoop uit, dat het zal leiden tot een impuls om te komen tot een bewustere beïnvloeding van de culturele activiteit door de krachten van de Europese integratie. Anderzijds hoop ik ook, dat het ook een impuls zal geven aan hen, die dagelijks met de verwerking van de gedachte der Europese integratie bezig zijn, om zich meer rekenschap te geven van de wat verder afliggende culturele consequenties van datgene, wat zij op economisch en politiek terrein tot stand brengen.

Dames en heren!

Wij hebben met dit Congres naar ik stellig neen vrij hoge eisen aan U als deelnemers gesteld. Wij hebben enerzijds geëtaleerd, wat er gaande is, naar daarbij hebben wij geheel aan U overgelaten wat daarvan de consequenties zijn voor ons dagelijks cultureel werk. De kloof daartussen was wel wat te groot dan dat deze inééns hier zou kunnen worden overbrugd. Het zal een taak zij van jarenlang werk om tot een volledig antwoord daarop te komen. Dat vermindert echter niet onze dankbaarheid voor hen die ons ten aanzien van deze problemen hier hebben voorgelicht.

Onze inleiders hebben ons stimulansen gegeven, waarop wij, als het congresverslag is verschenen, kunnen doorwerken. Ik dank dan ook gaarne onze inleiders voor datgene wat zij zowel gisteren als vandaag voor ons hebben gedaan. Zij hebben de opmerkingen van onze kant beantwoord op een wijze die het ons mogelijk maakt weer verder door te gaan.

Ik wil ook nog eens dank brengen aan allen die het ook materieel mogelijk hebben gemaakt dit Congres te organiseren. Ik noem daarbij het Provinciaal Bestuur van Groningen, het "Fonds Groningen 1948" en het Gemeentebestuur van de stad Groningen.

In het bijzonder wil ik hartelijk dank zeggen aan de heer Cabout en zijn medewerkers van de "Groninger Culturele Gemeenschap", die dit alles tot één geheel hebben verweven, en die met de middelen die hen ten dienste stonden dit Congres zo voortreffelijk hebben verzorgd.

Ik sluit het Congres en wens alle deelnemers een goede thuiskomst en een tot weerziens op een volgende bijeenkomst toe.